

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Mocenské delikty v zemském a městském právu

Plzeň, 2019

Soňa Stahlová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Mocenské delikty v zemském a městském právu

Soňa Stahlová

Studijní program: Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí práce: JUDr. Antonín Lojek, Ph.D.

Plzeň

2019

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Mocenské delikty v zemském a městském právu*“ zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

V Plzni: .....

.....

Soňa Stahlová

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Antonínu Lojkovi, Ph.D. za cenné rady, podnětné připomínky a vstřícný přístup při tvorbě této práce.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Obecná část.....	9
2.1	Stavovské období	9
2.2	Stavovské právo	10
2.3	Formy a prameny práva ve stavovském období.....	12
2.3.1	Právní obyčej	12
2.3.2	Nařízení panovníka.....	12
2.3.3	Soudní nález	13
2.3.4	Právní knihy	13
2.3.5	Sněmovní usnesení	14
2.3.6	Zemské desky	15
2.3.7	Kodifikace práva	17
2.4	Klasické trestní právo.....	29
2.5	Proces v době stavovské.....	36
2.5.1	Právní způsobilost	37
2.5.2	Šlechtické soudy.....	38
2.5.3	Městské soudy	43
2.6	Tresty v době stavovské	45
3	Zvláštní část	54
3.1	Mocenské delikty v zemském právu	54
3.1.1	Mocenské delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku.....	54
3.1.2	Mocenské delikty proti feudálnímu vlastnictví.....	100
3.2	Mocenské delikty v městském právu	105
3.2.1	Mocenské delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku.....	105

3.2.2	Mocenské delikty proti feudálnímu vlastnictví.....	113
4	Závěr	118
5	Použitá literatura a prameny	123
6	Resumé	129

1 Úvod

Má práce je postavena na zkoumání trestního práva a mocenských deliktů v zemském a městském právu, a to zejména v období stavovské monarchie, neboť toto období pokládám za nejdůležitější pro pochopení zkoumané problematiky. Právě stavovské trestní právo nám odhaluje vývoj feudálního trestního práva vůbec.

Přikláním se k názoru, který předkládá prof. Karel Malý, že české stavovské právo včetně trestního je jakýmsi průřezem nejrůznějších vývojových vrstev práva, tak jak se začaly ukládat v období práva obyčejového, a to od starších právních obyčejů, pocházejících ještě z období raného feudalismu, často se znatelnými stopami obyčejů společnosti předstátní, až po tehdy progresivní právní konstrukce, jak je formulovali v zákonících 16. století, ovlivnění římskoprávní tradicí a humanismem, soudobí čeští renesanční právníci.¹

Ve stavovském trestním právu tedy nalézáme nejen tradiční souhrn norem trestněprávní povahy, vytvářený na základech práva obyčejového po celá staletí, ale zároveň i pokusy o novou úpravu, tak jak ji ve změněných společenských podmínkách přinášely snahy státu o zvýraznění oficiality v trestním řízení a představy o trestní odpovědnosti, nově tehdy vytvářené, zvláště v oblasti státního aparátu. Právě zde se rodily představy, které prostřednictvím práva absolutistického ovlivnily až buržoazní koncepce a na kterých byly vytvářeny kodifikace doby josefínské a počátku 19. století.²

Cílem mé práce je podat přehled o mocenských deliktech v zemském a městském právu. Svou práci jsem se proto rozhodla rozdělit na dvě základní části – část obecnou a zvláštní.

V obecné části se chci zaměřit na obecný výklad, který se bude týkat samotného stavovského období a stavovského práva. Ve stručnosti bude představeno zemské i městské právo. Zaměřím se i na formy a prameny práva, a to zejména na oficiální kodifikace, z nichž mé zkoumání bude vycházet především. Bude podán stručný rozbor Vladislavského zřízení zemského z roku 1500, jeho

---

¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 12.

² Tamtéž.

doplňků a redakcí. Následovat bude i stručný rozbor Práv městských království českého z roku 1579.

Než přejdu k rozboru samotných mocenských deliktů, zmíním se ještě o klasickém trestním právu, tedy trestním právu v období stavovské monarchie. Podle mého názoru je na místě zmínit i s tím související proces, který se lišil u soudů šlechtických a městských. Tuto problematiku uzavřu popisem trestů, které byly v tomto období ukládány a popisem způsobu jejich provedení.

Ve zvláštní části mé práce se zaměřím na problematiku mocenských deliktů v zemském a městském právu. Provedu juristický rozbor jednotlivých ustanovení. Pokusím se i o jistou komparaci mezi oběma oblastmi. Zejména se bude jednat o komparaci zemských zřízení se zákoníkem Práv městských království českého a markrabství moravského.

Delikty nejprve roztřídím do jednotlivých skupin, které se vztahují k dané problematice. Podle mého názoru jsou to dvě základní oblasti, ve kterých můžeme nalézt mocenské delikty – a) Delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku a 2) Delikty proti feudálnímu vlastnictví. Poté budou vymezeny skutkové podstaty těchto deliktů. Při rozboru jednotlivých deliktů se zaměřím i na jejich vývoj a historické kořeny. Pro dokreslení představ o daném deliktu uvedu též historické příklady, ve kterých byly zachyceny.

Tato diplomová práce vychází zejména z děl právního historika prof. Karla Malého, který se stavovskému trestnímu právu a problematice mocenských deliktů věnoval nejpodrobněji.

2 Obecná část

2.1 Stavovské období

V české společnosti se stavovské struktury začínají prosazovat v průběhu 14. století. Stavby byly jednotlivé společenské vrstvy, které se postupně více vydělily a navzájem vůči sobě uzavřely. Základními třemi vrstvami, které se vytvořily v závislosti na politickém vývoji v našich zemích, byly stavby šlechtický, měšťanský a duchovní. Vzhledem k husitským válkám však duchovní stav zanikl, přičemž však vzrostl význam stavu městského, který se začal aktivně účastnit zasedání sněmů. Současně se šlechtický stav rozčlenil na stav panský a rytířský.³

Od konce husitského hnutí do porážky na Bílé hoře roku 1620 se v zemích České koruny rozvinul stavovský feudální stát. Jeho charakteristickým rysem je výrazný podíl stavů na výkonu správy, na činnosti zákonodárné a při výkonu soudnictví. Vznik stavovské společnosti i státu byl výsledkem dlouhého historického vývoje, ve kterém se vytvářely ekonomické a právní předpoklady pro zformování privilegovaných vrstev feudální společnosti – stavů – a jejich spoluúčasti na výkonu státní moci.⁴

V období stavovského státu v Českém království existovaly tedy tři stavby. První tvořila vysoká šlechta neboli páni (stav panský), druhý nižší šlechta (stav rytířský) a třetí byl stav měšťanský – měšťané královských měst. Jak bylo řečeno již výše, církevní feudalita v důsledku husitského hnutí zmizela v Čechách jako stav z právního života vůbec. Venkovští poddaní a obyvatelé venkovských měst nebyli za stav považováni a nepožívali žádných politických práv.⁵

Ve stavovském zřízení, jak se vytvořilo v Českém království pohusitské a předbělohorské doby, šlo na jedné straně o dualistický vztah mezi panovníkem

---

³ VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 46.

⁴ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 56.

⁵ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Stát*. Praha: Paseka, 2015, s. 122–123.

a stavy, na druhé straně o složité zájmové vztahy a konflikty mezi panovníkem, šlechtou a královskými městy.⁶

Prakticky ve všech obdobích stavovského státu se setkáváme se zápasem stavů mezi sebou navzájem a mezi stavy a panovníkem. Jen v rozhodujících okamžicích, kdy se stavové cítili ohroženi jako celek ve svých nejvlastnějších zájmech, pozorujeme, že solidarita pomáhá překlenout základní rozpory (např. v roce 1517 byla ve strachu před povstáním poddaných uzavřena Smlouva Svatováclavská) v zájmu zachování panství vládnoucích vrstev. Naopak v každém vhodném okamžiku se stavové snaží omezit královskou moc (za slabé vlády Vladislava II. Jagellonského, v letech 1546–1547 za tzv. války šmalkaldské, kdy dochází k povstání namířenému proti Ferdinandovi I.) a stejně tak panovník omezuje moc stavů a využívá rozporů v jejich táboře (po porážce povstání v roce 1547).⁷

Vždy tedy záleželo na konkrétní politické situaci, která ovlivnila mocenské váhy buď ve prospěch panovníka, nebo ve prospěch stavů.⁸

2.2 Stavovské právo

Období od konce husitství do roku 1620 náleželo po právní stránce k vrcholům právní kultury a českého humanismu. Prameny práva sestávaly z práva obyčejového, kodifikací včetně dílčích sněmovních usnesení a právních knih, které obsahovaly soukromá sepsání práva, nálezy zemských šlechtických soudů a desky zemské.⁹

Právo bylo ve středověku ovládáno principem personality práva, což znamenalo, že každý, kdo přišel do země, si nesl své právo s sebou. Platilo to zejména a pro Němce a Židy. Tento princip se uplatňoval i v dělení práva např. na

---

⁶ MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (edd.) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právní konference „Práva městská Království českého“ z 19. – 21. září 2011, Praha.* Praha: Karolinum, 2013, s. 12.

⁷ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945.* 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 56–57.

⁸ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Stát.* Praha: Paseka, 2015, s. 123.

⁹ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo.* Praha: Paseka, 2017, s. 18.

právo zemské, platné pro šlechtu, a právo městské, platné pro obyvatele měst. Právo jako systém pravidel pojímali naši předkové doby předhusitské a stavovské spíše prakticky. Přesto se v jeho pojetí objevily teoretické prvky, které můžeme nalézt zejména v právu městském u mistra Brikcího z Licka a u Pavla Kristiána z Koldína. Zatímco v právu městském se s náznaky teoretického chápání práva setkáváme, v zemském právu zcela chybí, snad proto, že byl ve městech vývoj ve všech směrech rychlejší než v prostředí šlechtickém.¹⁰

Feudální právo vyjadřovalo především zájmy feudálů, chránilo jejich moc ekonomickou, feudální stát a náboženství, jako výraz feudální ideologie. Základním systémem feudálního práva bylo jeho dělení na právo šlechtické – obecné či zemské, a práva zvláštní, která byla zemskému právu podřízena a nesměla mu odporovat. Jen právo šlechtické upravovalo základní ústavněprávní vztahy: mezi šlechtou a panovníkem, mezi státem a králem, počet a práva zemských úředníků atd. Mezi nejdůležitější práva zvláštní pak patřilo právo městské, církevní, horní, viničné apod. Hranice mezi těmito právy nebyly ovšem nepřekročitelné a zejména právo zemské a městské se vzájemně ovlivňovaly a v době stavovské i v některých ohledech přibližovaly. To ovšem neplatí o míře výsad, která tato práva jednotlivým skupinám poskytovala. Zachovával se tedy do značné míry princip personality práva podle příslušnosti k jednotlivým stavovským skupinám, o němž jsem hovořila výše, a samozřejmě i chápání práva jako privilegia (výsady), které zvýhodňuje určité skupiny a jednotlivce vůči ostatní společnosti. Proto také typickým rysem feudálního práva od jeho zrodu byla zásadní diferenciaci při ochraně příslušníků feudální společnosti a jejich zájmů, a to v závislosti na jejich společenském postavení. Feudální právo bylo proto především privilegiem, neznalo a neuplatňovalo princip rovnosti ani uvnitř jednotlivých společenských skupin.¹¹

---

¹⁰ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 20–22.

¹¹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 92.

2.3 Formy a prameny práva ve stavovském období

Tam, kde vzniká společnost a státní organizace, musí vznikat i právo. Právo můžeme chápat jako systém pravidel chování, jejichž dodržování je vynutitelné státní mocí.

V období stavovského státu působily stále jako pramen práva právní obyčeje. Dále též nařízení panovníka, právní knihy, soudní nálezy, zemské desky, sněmovní usnesení a kodifikace. Vlastním pramenem městského práva byla především zakládací listina, městské privilegium. Těmto privilegiím zpravidla předcházely výsady opravňující konat trhy. Pramenem městského práva byla i praxe městských soudů.¹²

2.3.1 Právní obyčej

Mezi nejstarší formy práva patří obyčej. Toto právo není psané, je udržováno ústní tradicí a není možné jej často měnit. Právní obyčej se udržel po dlouhou dobu jako převládající pramen práva, a to až do 16. století. Jakákoliv zákonodárná iniciativa panovníka byla do té doby velice vzácná, a proto také velice důležitá, neboť představovala zásah do obyčejového práva. První soukromé spisy obyčejového práva – právní knihy – pocházejí až z počátku 14. století. Dokonce i v době, kdy již byl obyčej nahrazen právem psaným, umožňovaly stavovské zákoníky v 16. století, aby se strany mohly odvolat na právní obyčej.¹³

2.3.2 Nařízení panovníka

Nařízení panovníka jsou v pramenech nazývána jako statuta, dekreta či výsady apod., která mají obecnou platnost. Jsou výrazem a dokladem zákonodárné pravomoci panovníka. S přechodem ke stavovství a s počátkem prvních kodifikací se zákonodárná panovnická činnost omezuje na sféru zvláštních privilegií a aktů, zakládajících práva jednotlivců a institucí.¹⁴

---

¹² SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 47.

¹³ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 10–11.

¹⁴ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 93–94.

2.3.3 Soudní nález¹⁵

Soudní nález nabyl na významu jako forma vzniku feudálního práva v souvislosti s rozvojem činnosti soudů a zvláště pak s písemným zachycováním jejich nálezů. Podstata normotvorné činnosti šlechtických soudů a na prvním místě většího soudu zemského spočívala v tom, že v případech, kdy soud neměl podklad pro rozhodnutí sporu v platném právu, mohli soudci svobodně, podle vlastní úvahy, právo nalézat, tj. vytvářet svým rozhodnutím novou normu (tzv. obecný nález). Ta pak byla v analogických případech závazná pro další rozhodnutí soudu.

K rozvoji tohoto pramene práva přispívala i skutečnost, že zemský soud větší byl vrcholným orgánem české feudalit, zasedajícím za předsednictví krále. Výše zmíněná praxe se udržela po celou dobu stavovské monarchie a řada soudních nálezů se stala podkladem kodifikačních prací. Soudní nálezy si udržely svůj význam i po vydání prvního zákoníku šlechtického práva – Zemského zřízení Vladislavského a teprve po nástupu absolutismu v Obnoveném zřízení zemském bylo výslovně stanoveno, že odvolávání na starší soudní nálezy je zakázáno.

2.3.4 Právní knihy

Tak nazýváme soukromá sepsání práva. Jedná se o soubory právních obyčejů. Přestože neměly platnost zákona, byly přece užívány na soudech a ty se na ně odvolávaly ve svých nálezech. Právní knihy vznikaly již ve 14. století, a to pro potřeby soukromých uživatelů, kterým měly usnadnit především orientaci ve všech složitostech a podrobnostech soudního procesu, zatíženého spoustou formalit, na kterých však převážně záležel výsledek celého řízení.¹⁶

a) práviech, súdiech i o diskách země české knihy devatery¹⁷

Tento rozsáhlý právní spis patří k význačným právním knihám stavovské doby. Jeho autorem je Viktorin Kornel ze Všehrd, který na něm začal pracovat na konci 15. století. Toto dílo patří mezi významné právní památky

---

¹⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 96–97.

¹⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 21.

¹⁷ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 48–49.

stavovské doby. Mezi zdroje, ze kterých Všehrd čerpal, patří zejména předchozí právní úprava starého zemského práva. Všehrd hledal inspiraci především v Právech zemských českých Ondřeje z Dubé a v Řádu práva zemského. Dále je doloženo několik citací z Rožmberské knihy a z díla Smila Flašky z Pardubic. Všehrd vycházel také z nálezů zemského soudu a z vlastních praktických zkušeností. Konečně lze do jisté míry za zdroj označit i římské a kanonické právo.¹⁸ Dílo se však nikdy nestalo závaznou kodifikací, neboť šlechta byla toho názoru, že v něm Všehrd straní nižší šlechtě a měšťům. Spis nebyl ve své době nikdy otištěn a zůstal pouze v rukopisu, zvláště proto, že v roce 1500 český sněm přijal zemský zákoník – Vladislavské zřízení zemské.

b) Kniha Tovačovská¹⁹

Tuto knihu sepsal Ctibor Tovačovský. Je prvním soukromým sepsáním moravského šlechtického obyčejového práva. Účelem Knihy Tovačovské bylo především uchovat v paměti starodávné obyčeje a poučit soudce a strany, jak se mají chovat u soudu. Kniha nabyla faktické váhy zákona a byla používána až do roku 1535, kdy bylo vydáno Zemské zřízení Markrabství moravského – tedy kodifikace moravského šlechtického práva.

c) Kniha Drnovská²⁰

Autorem je Ctibor Drnovský z Drnovic. Kniha je jednou z nejdůležitějších památek moravského právnictví a soudnictví. Pochází ze 16. století. Obsahuje jednotlivé soudní nálezy. Kniha Drnovská v podstatě doplňuje Knihu Tovačovskou.

2.3.5 Sněmovní usnesení²¹

Sněmovní usnesení se stala v 15. – 16. století převládajícím pramenem práva a v této podobě – v podobě artikulů – byla také vydávána tiskem, aby byla volně a běžně každému přístupná. Šlo tu především o usnesení zemských sněmů

---

¹⁸ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K – M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 93.

¹⁹ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 49–50.

²⁰ Tamtéž, s. 51–52.

²¹ Tamtéž, s. 53.

a sněmu generálního. Usnesení zemského sněmu byla intabulována – zanesena – do zemských desek. Usnesení ke své platnosti potřebovalo schválení sněmem, podpis panovníka a zapsání do desek zemských.

2.3.6 Zemské desky²²

Zemské desky vznikají v Čechách asi ve druhé polovině 13. století, za krále Přemysla Otakara II. Jejich vznik je nerozlučně spjat s růstem významu zemského soudu a stavovských sněmů. Původně měly desky povahu úředních protokolů, byly knihami protokolními, do kterých se zapisoval průběh soudního řízení a zvláště výpovědi svědků. Záhy však do nich začaly být zapisovány převody vlastnictví a všechny dispozice tzv. svobodnými statky, jejichž vlastník nebyl vázán žádnými povinnostmi. Léna byla zapisována do zvláštních desek, které byly vedeny pod bezprostředním vlivem panovníka u soudu dvorského, jemuž tato problematika náležela. Zápis v zemských deskách se stává dokladem vlastnictví k nemovitosti, resp. nevyvratitelným důkazem, ve smyslu známé poučky českého šlechtického práva: „*dsky zemské nikto předvědčiti nemuož*“. U zemských desek je od doby vlády Karla IV. zaveden přísný režim. Každý pokus o násilí nebo výtržnost byl velmi přísně trestán: vytasení meče utětím ruky, prolití krve ztrátou hrdla. Tyto tresty měly zajistit bezpečný přístup k úřadu a pokojný průběh úřadování. Tím dostalo místo, kde byly zemské desky vedeny, obdobný charakter jako jiná místa ve středověké společnosti, kde právo zaručovalo klid a pořádek, tedy tzv. „*mír*“.

Svou povahou byly zemské desky veřejné právní knihy. Byly přístupné široké feudální veřejnosti, která do nich mohla nahlížet, a jednak každý zápis v zemských deskách byl považován za obecně známý, tj. mělo se za to, že se už nemusí nikomu zvláště sdělovat.

Postupně se vyvinula celá řada jednotlivých typů desek, které se od sebe lišily jak tím, kdo a kde je vedl, tak i svým obsahem.

V době stavovské jsou to zemské desky větší, které vedl místopisář a byly přístupny jen při zasedáních většího zemského soudu, a zemské desky menší, které vedl místopisář, ale byly stále přístupné v úřadě nejvyššího písaře.

---

²² MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 29–31.

Větší desky se dělily na trhové, ve kterých se zapisovaly majetkové převody a postoupení šlechtických statků, jejichž hodnota přesahovala 100 kop grošů českých. Dále to byly desky zápisné větší, do kterých se zapisovaly dluhy nad 100 kop, pokud vázly na šlechtických nemovitostech.

Menší desky se dělily na půhonné, tj. desky, do kterých byly zapisovány tzv. půhony, tj. písemná formulace žalob, kterými se žalobce obracel k svému odpůrci a vyzýval ho, aby se dostavil k soudu a odpovídal na jeho žalobu. Dále k menším deskám patří tzv. menší zápisné desky, tj. ty, do kterých byly zapisovány dluhy menší, tj. do 100 kop grošů českých, a řada pomocných knih, příručních soudních register.

Zvláštní význam a osud měly tzv. desky památné, které byly vedeny od roku 1465. Původně neměly význam, který bychom očekávaly. Zpočátku se do nich zapisovaly prozatímní zápisy o tom, co má být projednáno na nejbližším zasedání soudu, tedy poznámky soudních úředníků. Jejich název však vsugeroval i tehdejším úředníkům nový a podstatně důležitější význam: začaly se do nich zapisovat majestáty, sněmovní usnesení a obecné nálezy zemského soudu, a tak se právě tyto desky staly jedním z nejvýznamnějších pramenů šlechtického práva.

Zápisy byly prováděny na dvojarchy – kvaterny – čtyři listy, původně pergamenové, které byly svazovány v jednu knihu. Zemské desky byly od Vladislava II. (od konce 15. století) chovány na Pražském hradě v předních místnostech, vedle Vladislavského sálu a sněmovny. Velkému požáru v roce 1541, který zasáhl Malou Stranu a poškodil i paláce Pražského hradu, padly za oběť i zemské desky. Zachovaly se jen zlomky všech nálezů, dvorské desky, státní archiv chovaný na Karlštejně. Význam zemských desek si vyžádal rychlé obnovení zápisů a zpočátku se vedly nejdůležitější zápisy dvojmo. Na rozdíl od staršího značení jednotlivých svazků začaly být označovány barvami. Od roku 1541 máme zachovány všechny desky jako jedinečný pramen informací.²³

---

²³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 100–101.

2.3.7 Kodifikace práva

Vyvrcholením vývoje právní kultury u nás je nesporně vznik kodifikací, souborného, oficiálního sebrání právních norem, které je všeobecně závazné a jeho dodržování je vynucováno státní mocí.²⁴

Snahy o kodifikaci práva nalézáme v Čechách již v posledních letech vlády Přemysla Otakara II., patří mezi ně horní zákon krále Václava II., stejně jako nezdařený zákonodárný pokus Karla IV. Codex Carolinus, pro nějž je od 17. století užíván název Maiestas Carolina. Tento zákoník měl platit pro všechny země České koruny. Projekt Karlova zákoníku vycházel z představ o panovníkově nároku na svrchovanou vládu, omezoval pravomoc šlechty nad poddanými a v mnoha ohledech zaváděl nové právní normy, které dosud staré obyčejové české právo neznalo. Karel se ve své snaze o prosazení nového zákoníku setkal s odporem šlechty, která se již začíná formovat ve stavovskou opozici. Byl donucen po zamítnutí návrhu generálním sněmem roku 1355 prohlásit, že jediný autentický text shořel, aby tak zabránil podezření, že se nevzdal plánů na jeho uskutečnění.²⁵

Je charakteristické, že ačkoliv původci prvních pokusů o kodifikaci byli ti čeští králové, kteří ve své době platili za velmi mocné, tak ani jejich moc, budící obdiv i závist současníků a úctu potomků, nestačila k tomu, aby na domácím poli prosadili své zákonodárné úmysly proti odporu české šlechty, jež v nich důvodně viděla snahu po omezení vzrůstající moci.²⁶

Situace vhodná pro kodifikaci šlechtického práva se vytvořila koncem 15. a počátkem 16. století, v době rozmachu moci stavů a úpadku moci panovníka. Právě tehdy se šlechtě zdá, že nadešel čas právně si zajistit politické zisky, a to nejen vůči králi, ale zejména vůči velkému ekonomickému a politickému rivalovi, královským městům.

---

²⁴ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 31.

²⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 101.

²⁶ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. *Vladislavské zřízení zemské: navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 11.

Vedle práva zemského došlo však v 16. století i ke kodifikaci práva městského s platností pro celé České království.

Jak u práva šlechtického, tak i kodifikaci městských práv předcházela dlouhý vývoj.²⁷

2.3.7.1 Kodifikace zemského práva

Zemské právo bylo v českém království zkodifikováno poměrně pozdě, až v době rozvinuté stavovské společnosti. Je důležité si uvědomit, že v předhusitské době se šlechta těmto kodifikacím bránila z důvodu, že iniciativa vycházela ze strany panovníka. V období stavovské monarchie ovšem moc panovníka výrazně upadla a byla to právě šlechta, která se snažila ve svém zájmu kodifikovat zemské právo.²⁸ Panovník a měšťané královských měst nebyli podle jeho obsahu a samozřejmě ani ve skutečnosti v rovnocenném postavení se šlechtou. Obsazování a činnost nejdůležitějších úřadů a soudů v zemi bylo zcela pod vlivem panstva. Šlechta zakotvila do zákoníku pro ni příznivé rozložení moci ve státě a prosadila přijetí kodifikace přes odpor zástupců měst a bez jejich účasti.

Vývoj českých zemských zřízení a jejich skladba jsou bezpochyby pozoruhodným dokladem utváření stavovského systému v Českém království, a to počínaje utvářením jednotlivých stavů, jejich vzájemnými konflikty a vymezováním vzájemných pozic i jejich vztahem k panovnické moci. Zemská zřízení odrážejí proměny dualistického modelu vlády rozdělené mezi panovníka a stavy, kdy řada různých politických a sociálních okolností rozhodovala o autoritě a momentálním postavení jednotlivých složek stavovského systému.²⁹

O přípravě návrhu zákoníku se usnesl český zemský sněm roku 1487 a sestavil komisi, která pořídila soupis „zemských svobod“. Tento písemný doklad však sněm neschválil. Podle dalšího sněmovního usnesení přijatého o deset let později měl být vypracován a vytištěn návrh zahrnující zejména zemskou ústavu a řízení u zemského soudu v trestních i majetkových sporech, tj. otázky, které

---

²⁷ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 32–35.

²⁸ SCHELLE, K. – BÍLÝ, J. *Dějiny českého soudnictví*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 143.

²⁹ JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016, s. 65.

zajímaly především šlechtické stavy. Jako podklad sloužily vybrané zápisy usnesení sněmů a soudních nálezů ze zemských desek. Až na výjimky autoři nedbali na systematické uspořádání jednotlivých zápisů – článků a výsledek jejich práce byl málo přehledný. V listopadu roku 1499 komise zemského sněmu (6 členů za stav panský a 11 za stav rytířský) projednala v Bratislavě s českým králem Vladislavem jako součást připravovaného zákoníku „Prešpurské zůstání“ uspořádané do 80 článků.

V březnu roku 1500 návrh na zasedání zemského sněmu schválil panský a rytířský stav (bez účasti měst). Současně pověřil Petra a Zdenka ze Šternberka a královského prokurátora Albrechta Rendla z Oušavy závěrečnými úpravami pro vydání tiskem. „*Zřízení zemské království českého*“ pak vyšlo v srpnu roku 1500 jako nečíslovaný text. Později jej označil čísly Racek Doubravský, když pořizoval latinský překlad pro Ferdinanda I. pod názvem *Constitutiones terrae*. Číslování převzal do své edice František Palacký.³⁰

Vladislavská zřízení zemská, jako zákoník zahrnující především privilegia šlechty, je typickým produktem úsilí šlechty o získání hegemonie ve státě. Pro šlechtu neobyčejně výhodná vnitropolitická situace, za které tato přistoupila ke kodifikaci svých výsad, dovoluje jí prosadit do zákoníku její hlavní politické cíle – utužení poddanství selských mas, omezení moci krále, právo svobodně nalézat právo na zemských soudech a vyloučení královských měst z účasti na rozhodování o nejdůležitějších politických otázkách.³¹

V úvodu je také připomenuto, že o obsahu zákoníku rozhodovali na sněmech pouze oba šlechtické stavy. Role měst je připomínána pouze v souvislosti se závazkem všech tří stavů stíhat zemské škůdce. Měštům je také výslovně potvrzeno městské soudnictví ve vlastních záležitostech.³²

Albrecht Rendl z Oušavy byl zřejmě hlavním autorem a ideologem celého díla. Právě jemu se připisuje autorství koncepce, podle které byla královská města

---

³⁰ ADAMOVIČ, K.; SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 89.

³¹ MALÝ, K. *K českému trestnímu právu 15. – 16. století*. Rozpravy ČSAV, seš. 4, roč. 72, Praha 1962, s. 17.

³² JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016, s. 54.

poddanými panovníka, jenž je zastupoval na zemském sněmu, stejně tak jako ostatní poddaní byli zastupováni svými šlechtickými vrchnostmi. Odtud pak bylo vyvozováno, že města nejsou rovnoprávným stavem se šlechtou vyšší a nižší.³³

S králem Vladislavem se v něm příliš nepočítalo a teprve dodatečně byl text doplněn o klausuli, že se v něm nemá nic měnit nejen bez souhlasu obou vyšších stavů, ale i samotného krále. Král Vladislav je zde sice označen jako *rozmnožitel pokoje, řádu a práv, souduov a spravedlivostí mezi všemi svými poddanými*, jeho zákonodárná pravomoc je však omezena právě jen na pouhé povolení, které dal pánům a rytířům, aby vyhledali svá práva v zemských deskách a privilegiích, *a to v jedny kněhy všecko sepsali*, a především *to s pilností přehlednúce, aby vážili, práv svých aby přičinili nebo ujali, tak jakž od starodávna bývalo, a to aby v jedny kněhy složili; a ty kněhy aby tisknutí rozkázali*.³⁴ Vladislav také teprve dodatečně – roku 1502 – slíbil nový zákoník chránit a prosazovat. Tím se mu tedy dostalo královské sankce a každému, kdo by se zákoníku protivil, hrozil trest smrti.

Zákoník sestával z 554 ustanovení, ve kterých bylo bez hlubšího systému shrnuto právo zemské. Nešlo o zákoník výlučný, vedle něho platily i starobylé právní obyčeje a soudní nálezy.

Zákoník obsahoval předpisy o právu ústavním, procesním, správním, vynikají tu ustanovení o pravomoci a odpovědnosti zemských úředníků, právu majetkovém, závazkovém, právech věcných, právu dědickém, předpisy o právu trestním, o poddaných a čeledi, výkonu krajské policie. Formálně tato ustanovení vystupují jako výpisy ze zemských desek a mají navodit dojem, že se tu podává obraz práva, které v Čechách odedávna platilo. Šlechta si tak cílevědomě připravovala půdu pro svůj spor s královskými městy. Polemika se zákoníkem neměla být vůbec možná, neboť, jak se tímto způsobem naznačovalo, šlo jen o právo, které šlechta zcela oprávněně užívala. Politický obsah kodifikace a okolnosti a cíle, které byly jejím přijetím sledovány, se zákonitě projeví v tom,

---

³³ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 32.

³⁴ JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016, s. 54.

že byla často doplňována a novelizována. Tyto změny se staly významným dokladem politického vývoje v Čechách.³⁵

Vladislavské zřízení zemské bylo v 16. století opakovaně vydáváno a částečně upravováno. Některá zásadní usnesení sněm prohlásil za jeho doplňky. Tak v roce 1517 byla jako nová část zákoníku přijata „*Svatováclavská smlouva*“.

Svatováclavská smlouva je oficiálním písemným dokladem rozporů mezi českými stavy ve druhé polovině 15. století a na počátku století šestnáctého. Sedmnáct let odmítala královská města uznat pro sebe za závazná zemská zřízení z roku 1500. Neshody mezi šlechtou a měšťany se týkaly politických i hospodářských otázek, které byly posléze z větší části urovnány ústupky obou sporných stran. Roku 1508 uznala šlechta právo měšťanského stavu na třetí hlas při rozhodování zemského sněmu, které v zákoníku roku 1500 nebylo zakotveno. Další problémy (např. věcná příslušnost šlechtických soudů, osobní příslušnost soudů městských nejen nad měšťany, ale částečně i nad šlechtici) byly řešeny kompromisem v návrhu dokumentu z roku 1515, který byl o dva roky později schválen, když města výslovně uznala Zemská zřízení za obecně platný kodex zemského práva v Čechách. Sněmovní usnesení nazývané „*Svatováclavská smlouva*“ schválily všechny tři stavy dne 2. října 1517 na zasedání zemského sněmu, konaného v období církevního svátku svatého Václava. Text usnesení měl původně 51 nečíslovaných článků. Když byl v roce 1530 připojen k nové redakci zemských zřízení, byl jeho obsah zkrácen na 31 článků. Procesní ustanovení týkající se městských i šlechtických soudů zůstala zachována a platila převážně až do doby Josefa II.³⁶

Smlouva svatováclavská tedy formálně ukončila spor mezi šlechtou a městy. Šlechta byla nucena ustoupit měštům v celé řadě otázek. Byly to především ústupky v oblasti soudní jurisdikce; šlechta byla nucena uznat v určitých případech soudní pravomoc městských soudů nad měšťany a byla zároveň

---

³⁵ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 33.

³⁶ ADAMOVIČ, K. – SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 89–90.

vytvořena celá soustava kolizních norem pro případy soudních sporů mezi šlechtici a měšťany královských měst.³⁷

Roku 1524 schválil zemský sněm normu důležitou pro ochranu života a zdraví lidí i veřejného pořádku – *Zřízení o ručnicích*. V obsahu této normy lze spatřovat snahu o prevenci možných poranění a usmrcení člověka střelnou zbraní. Zřízení o ručnicích navazovalo na starší ustanovení podobného druhu. Podrobně upravilo zákaz nošení dlouhých i krátkých střelných zbraní, řešilo procesní stránku věci a stanovilo přísné tresty za porušení zákazu. Veřejnost měla být zainteresována na oznamování a úspěšném stíhání porušovatelů zákazu majetkovým prospěchem. Privilegované skupiny obyvatelstva, šlechta a měšťané, měly mít střelné zbraně dobře uloženy ve svých zbrojnicích a používat je jen při pronásledování nepřátel a škůdců zemských. Vysokým úředníkem, který měl nové nařízení zveřejnit a posuzovat případy jeho překročení, je míněn nejvyšší zemský hejtman.³⁸

Charakteristickým rysem zemských zřízení doby stavovské monarchie byla jejich otevřenost a současně jejich vývojová pružnost. Zemská zřízení 16. století rozšiřují a mění Vladislavské zřízení zemské. Vzešla z potřeby doplnit ho a redigovat.

Vzhledem k tomu, že latinská verze Vladislavského zřízení zemského od Racka Doubravského vydaná v roce 1527 obsahovala již řadu nových nálezů vydaných po roce 1500, byla zřízena českým sněmem početná komise k „*napravování práv*“, která začala pracovat na revizi Vladislavského zřízení zemského. Byly v ní paritně zastoupeny všechny tři stavy. V roce 1530 však byly redakční práce zastaveny v necelé čtvrtině a komisí upravená část zřízení byla spolu s připojenou Svatováclavskou smlouvou vytištěna u Pavla Severýna na Starém Městě pražském. Tiskem tak bylo znovu vydáno jen 211 přepracovaných článků, z nichž je prvních 157 obdobných jako ve zřízení Vladislavském, ale i v nich nalezneme změny ve stylizaci a vylepšené formulace. Z nových článků jsou nejdůležitější ustanovení o zemských a krajských hejtmanech. Změny většinou vedly k posílení královské moci. Systematika a struktura Vladislavského zřízení

---

³⁷ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 34.

³⁸ ADAMOVIČ, K. – SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 94.

zůstala zachována. Mezi články bylo opět ponecháno místo pro další usnesení, která byla předpokládána v dalších letech. Vedle tohoto „Nového zřízení“ platilo samozřejmě i původní „Staré zřízení“.

Porážky prvního protihabsburského povstání v roce 1547 využil císař Ferdinand I. k nové redakci Zemských zřízení. V roce 1549 bylo sněmem přijato celé redigované Vladislavské zřízení zemské o 822 člancích, které byly označeny písmeny a čísly. Zřízení bylo vytištěno v roce 1550 nákladem místopísaře Oldřicha Humpolce z Prostiboře, který se na rekodifikaci nejvíce podílel, u Jana Kosořského z Kosoře a vybaveno dvěma registry usnadňujícími orientaci v dosud těžko přehledném textu. Většina změn směřovala k posílení královské moci, hlavně královny autority a k jeho ochraně před kolektivními akcemi stavů.³⁹

Jako nový dodatek do ní bylo pod články X 19 – X 30 zahrnuto usnesení sněmu z roku 1534 týkající se horního práva – „*Smlouva o hory a kovy*“.⁴⁰ Ta byla později revidována pozdějším *Narovnáním o hory a kovy* v roce 1575. Podle těchto dohod došlo k úpravě vzájemných vztahů mezi královskou mocí na jedné straně a šlechtou a zčásti podnikatelskými složkami na druhé straně. Panovník byl nucen vzdát se svého dřívějšího postavení, další části urburních⁴¹ práv ve prospěch stavů, a současně dílčími výhodami poskytnutými těžbařům povzbudit jejich podnikatelské aktivity.⁴²

V roce 1564 bylo Maxmiliánem I. vydáno nové zemské zřízení, které bylo připravováno od roku 1557 komisí, která měla za úkol prohlédnout „*všecka zřízení zemská*“. Důvodem bylo zjištění, že si některé články jednotlivých zemských zřízení odporovaly. Jedním z členů přípravné komise byl i arcikníže Ferdinand. Nové zřízení je vlastně jen doplněné Vladislavské zřízení zemské jen málo se lišící od předchozí redakce. Oproti ní byly změny koncipovány ve smyslu posílení politické moci stavů. Po formální stránce již bylo Vladislavské zřízení značně

---

³⁹ JÁNOŠÍKOVÁ, P. – KNOLL, V. – RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 66.

⁴⁰ ADAMOVIČ, K. – SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 89.

⁴¹ Urbuře se podrobně věnuje ADAMOVIČ, K. – KNOLL, V. – VALEŠ, V. et al. *Pozapomenuté právní instituty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 34 an.

⁴² JÁNOŠÍKOVÁ, P. – KNOLL, V. – RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 71–72.

vyspělé, má jistý systém a látka je přehledně dělena na tituly a články, kterých je 929. Maxmiliánova redakce je poslední předbělohorské zemské zřízení, které „de iure“ platilo do roku 1627, ale de facto přestalo být z větší části aplikováno po porážce stavovského povstání v roce 1620. Za jeho doplněk byl v roce 1600 sněmem a králem schválen ještě traktát zemského místosudího Jakuba Menšíka z Menštejna „*O mezech, hranicích a rozepři mezní i příslušenství jich v království Českém*“.

Zemské zřízení bylo tvrdě chráněno. Kdo by je dal bez povolení zemských stavů vytisknout, podával jeho výklad nebo bez povolení z něj provedl zkrácený výtah čili summu, měl být trestán na hrdle, statcích i cti.⁴³

V souvislosti s tisky českých zemských zřízení stojí ještě za zmínku, že v roce 1583 vydal Pavel Kristián Koldín z Koldína zkrácený výtah ze zemského zřízení z roku 1564 pod názvem *Práva a zřízení zemská Království českého v krátkou summu uvedená*. Toto dílo však bylo chápáno jako narušení výhradní zákonodárné moci stavů a bylo dekretem dvorské kanceláře zakázáno a jeho výtisky zabaveny. Úspěšnější potom bylo druhé Koldínovo dílo vydané v roce 1582 pod názvem *Libellus continens multas poenasque constitutionibus regni Bohemiae recenter editis comprehensas – Knížka zavírající pokuty zřízením zemským vnově vydaném obsažené*, jehož šíření omezeno nebylo.⁴⁴

Těsně před koncem stavovství došlo ještě k pokusu o provedení další revize. Stavové připravili text Zemského zřízení, do kterého začlenili všechny podstatné změny, k nimž došlo od počátku 17. století – tj. včetně ústupků, které stavy vymohly na Rudolfovi II. (majestát o náboženské svobodě, o nekonfiskování statků, o ochraně českého jazyka atd.). Návrh se však již nepodařilo realizovat, ačkoliv ještě v průběhu povstání se stavové usnesli na jeho urychleném vydání.⁴⁵

Na Moravě došlo ke kodifikaci zemského práva o něco později než v Čechách. Kodifikaci nahrazovaly tzv. zemské landfrýdy – zemské míry – úmluvy

---

⁴³ JÁNOŠÍKOVÁ, P. – KNOLL, V. – RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 66–68.

⁴⁴ JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016, s. 65.

⁴⁵ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 33–34.

šlechty o dodržování právního řádu v zemi. Obsahovaly závazná pravidla a každý ze šlechticů, který by odmítl přistoupit k takové smlouvě, byl považován za obecného nepřítele a zemského zhoubce.

Vlastní zemské zřízení bylo na Moravě přijato až v roce 1535, když již roku 1531 byla se souhlasem krále ustavena kodifikační komise. Kodifikace se nazývala „*Zřízení markrabství moravského o soudu zemském*“. Bylo spíše soudním řádem než úpravou státního zřízení. Proto i nadále byla užívána kniha Tovačovská, resp. Drnovská. Dokonalejší redakcí byla pak „*Práva a zřízení markrabství Moravského*“ z roku 1545, která však nerespektovala přání krále o posílení jeho moci. Po další redakci z roku 1562 bylo pak v konečné podobě vyhlášeno roku 1604 a platilo až do roku 1628.⁴⁶

2.3.7.2 Kodifikace městského práva⁴⁷

Pramenem městského práva byla především zakládací listina, městské privilegium, které město dostalo od svého zakladatele (těmto privilegiím předcházely výsady, které dávaly osadám právo konat trhy apod.). Obsahem výsad je v podstatě právo na vlastní výkon správy a soudnictví. Současně dostávají měšťané tzv. sdělení, kam se mají obracet o právní naučení, resp. které z měst je pro ně vrchním právem. Kromě toho se městské právo vytvářelo i v praxi městských soudů. Dalším pramenem pak bylo právo, které si přinášeli němečtí kolonisté. V našich zemích tak došlo k rozsáhlé recepci práva obsaženého v tzv. Saském zrcadle a Švábském zrcadle.⁴⁸ Josef Emler k tomu poznamenává, že „města česká jsou plod z půdy cizí do vlasti naší přesazený“.⁴⁹

V Čechách a na Moravě tak vznikly dvě oblasti městského práva – tzv. magdeburského (podle vrchní stolice práva saského), zahrnující převážně severní část Čech a Moravy, Slezsko a Lužici, a práva švábského, které zahrnovalo střední a jižní Čechy a Moravu. První oblast byla od počátku v úzkém styku

---

⁴⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 103–104.

⁴⁷ K tomu srov. KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, s. 137–172. HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. Praha: Panorama, 1992. str. 249–252.

⁴⁸ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 36.

⁴⁹ EMLER, J. *Právo měst českých, zvláště pak Starého Města pražského*. In: *Právník*, 1870, s. 41.

s Magdeburkem, jehož soud – kmetská stolice – fungoval jako vrchní odvolací soud pro česká města přes všechny zákazy českých panovníků až do 16. století. V oblasti působnosti práva švábského se podobná závislost nikdy nevyvinula a záhy se vytvořila domácí vrchní práva: v Čechách soud Starého Města pražského a na Moravě Brno. Podobnými vrchními právy pro oblast magdeburskou byly Litoměřice a Olomouc. Vedle těchto právních vlivů se uplatňovalo zpočátku také v některých městech lužických a slezských i právo flanderské, později zatlačené právem magdeburským.

Postupem doby se ukázalo, že magdeburské právo reprezentující starší právní obyčej je konzervativnější a obtížněji se přizpůsobuje ekonomickým potřebám. Převahu začalo nabývat právo, které můžeme nazývat českým městským právem, tj. právo oblasti staroměstské. To se pak také stalo východiskem kodifikačních prací v 16. století.⁵⁰

Kodifikací nazvanou „*Práva městská království českého*“, vydanou roku 1579, byl dovršen vývoj městského práva v Čechách, vývoj, který má svůj počátek v hloubi středověku a který pod řadou silných vlivů domácích i zahraničních upravil právní postavení obyvatel měst, jejich vzájemné vztahy a právní pořádek městských komunit. Začátek tohoto vývoje je spojen se skutečností, která předurčila jeho další podobu, totiž s předmětem jeho úpravy, s městy jako zvláštním fenoménem středověké společnosti, který se podstatně odlišoval od ostatního zemědělského prostředí. Postupem doby, zejména pak v době stavovské, patřila města svým počtem i ekonomickým a vojenským významem k základním složkám společnosti a ovlivňovala nejen rozvoj ekonomiky stavovského státu, ale i jeho kulturu a také postupně stále více ovlivňovala politické osudy země.⁵¹

Prvním pokusem o sjednocení městského práva v Čechách byla práce Mistra Brikcího z Licka *Knihy práv městských*, která vyšla v roce 1536 v Litomyšli. Brikcí zde vycházel zejména z právní knihy městského brněnského práva ze 14. století, jejímž autorem byl písař Jan. Pro 16. století již byla ovšem Janova právní

---

⁵⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 108–109.

⁵¹ MALÝ, K. – SLAVÍČKOVÁ, P. – SOUKUP, L. – SKŘEJPKOVÁ, P. – ŠOUŠA, J. – VOJTÍŠKOVÁ, J. – WOITSCHOVÁ, K. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, s. 11–12.

kniha překonána, a proto se Brikcího soupis městského práva nikdy nestal závaznou kodifikací.⁵²

Od čtyřicátých let 16. století pak dále pokračuje úsilí o kodifikaci městského práva a sněm ustavuje komise, které ji mají realizovat. Roku 1558 se objevuje první psaný návrh o 321 stranách, vycházející z práva Starého Města pražského, jehož autorem byl již zřejmě vynikající právník mistr Pavel Kristián z Koldína – narodil se 1530 v Klatovech a zemřel 1589 na Starém Městě. Pavel Kristián krátce působil na univerzitě, poté vykonával funkci novoměstského písaře a od roku 1565 byl kancléřem Starého Města pražského. Jeho předností byla nejen dokonalá znalost domácího práva a právní praxe, ale i vynikající znalost práva římského. Byl to on, kdo měl rozhodný podíl na konečné podobě zákoníku, který byl roku 1579 vydán tiskem pod názvem „*Práva městská království českého*“.⁵³ Král zákoník sankcionoval a roku 1580 apelační soud prohlásil zákoník za závazný pro soudní praxi. Územní platnost zákoníku nebyla ovšem zpočátku úplná. Oblast českých měst, která se řídila právem magdeburským, především vrchní právo této oblasti – Litoměřice – dlouho odmítaly pro sebe závaznost nového zákoníku. Jejich odpor byl zlomen teprve roku 1610. V 17. století byla rozšířena platnost zákoníku i na moravská města. Zákoník platil i v 18. století a teprve jednotlivé zákoníky feudálního absolutismu postupně rušily jeho ustanovení. Poslední podstatná část zákoníku o právu majetkovém byla zrušena až roku 1811 Všeobecným občanským zákoníkem.

„*Práva městská království českého*“ obsahovala právní předpisy, které upravovaly v podstatě veškerý život obyvatel města a jeho správu a soudnictví. Nalezneme tu předpisy o městské správě, povinnostech městské rady a konšelů, o městském soudnictví, majetkovém právu, závazcích, věcných právech, dědickém právu, právu rodinném a manželském, právu trestním, trestním procesu (včetně tortury). Zákoník byl opatřen českým a latinským obsahem, věcným rejstříkem a byl vytištěn ve známé melantrišské tiskárně.

---

⁵² ADAMOVIČ, K. – SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 97.

⁵³ Sepsání zákoníku nastalo v mimořádně příznivé situaci, kdy došlo ke kooperaci panovníka, nejvyšších stavovských představitelů a zkušených měšťanů v roli výkonných úředníků.

Koldín při vypracování zákoníku použil i právo zemské a usnesení zemských sněmů, recipoval i římské právo⁵⁴ a jeho dílo vynikalo pečlivým výběrem ustanovení, skvělou právníčkou češtinou, vhodným systémem a přehledností. Roku 1581 byla vydána k zákoníku tzv. *Krátká summa*, která ve zkratce a lapidárně podávala jeho obsah. Zákoník se dočkal asi dvaceti vydání, z toho dvou německých překladů.⁵⁵

V úvodu je rovněž stanovena velmi důležitá zásada „*Scire leges omnes tenentur*“, což znamená, že všichni občané jsou povinni se řídit právy stanovenými v zákoníku a neznalost práv nebude v žádném případě považována za relevantní výmluvu při porušení práva nebo jiných úkonech s právem souvisejících.

Velmi pokrokově autor ve svém díle nabádal k opatrnosti při užívání tortury čili práva útrpného. Tvrdil, že „*lépe jest, aby vinného zasloužení bez pomsty zůstalo, nežli aby nevinný nespravedlivě odsauzen býti měl. Právo útrpné nejisté, protož nesluší se s ním kvapiti, nebo lépe jest vinného propustiti, nežli nevinného odsauditi*“.⁵⁶

V Koldínově kodifikaci můžeme také shledat formulace, které připomínají pozdější pojetí presumpce nevinny. Městské právo totiž ukládá soudci jako zvláštní povinnost vyhledat vinu pachatele,⁵⁷ přičemž zjištěná nevina musí vést ke zproštění obžalovaného.⁵⁸ Obžalovaný má právo na důkaz nevinny i v případě, kdy jde o vinu

---

⁵⁴ K římským právním prvkům v této kodifikaci např. SKŘEJPEK, M. – FALADA, D. *Římské právo v Koldínově díle*. In: MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (eds). *Městské právo ve střední Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní právníkové konference „Práva městská Království českého“ z 19. – 21. září 2011, Praha. Praha: Karolinum, 2013, s. 125–164.

⁵⁵ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 109–110.

⁵⁶ JÁNOŠÍKOVÁ, P. – KNOLL, V. – RUNDOVÁ, A. *Mezníky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 54.

⁵⁷ JIREČEK, H. (ed.). *Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krýtkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha: Všehrd, 1876, (dále jen „Práva městská“), s. 305, čl. M XXI. „...tak také, nežby trestání a pokuta na koho byla vzložena, vždycky prvé s velikau pilností saudcové povinni budau veystupky, viny a jiná prohřešení lidská vyhledati.“

⁵⁸ Práva městská, s. 305–306, čl. M XXII. „Žádný bez pořádného vyslyšení ani trestán, ani odsauzen býti nemá; proto, že jest věc nespravedlivá, aby jedenkaždý své nevinny požiti neměl, než hned beze všeho pořádného vyslyšení a spravedlivého uvážení, k vůli nepřátel svých a někdy na nepravé zprávy, potupen aneb na smrt odsauzen býti měl.“

tzv. zjevnou, obecně známou.⁵⁹ Proto také má být obžalovaný považován za nevinného potud, pokud by nebyla bezpečně zjištěna jeho vina a odsouzen^{60, 61}

2.4 Klasické trestní právo⁶²

Jako klasické můžeme označit právo v době stavovské monarchie, tedy v 15. – 16. století. V této době se rozvinula česká humanistická kultura i kultura právní. Trestní právo té doby je upraveno zejména v kodifikacích jednotlivých systémů práva (právo zemské, městské atd.), které obsahují rovněž normy jak soukromoprávní, tak procesuální.

Nejdůležitější kategorie práva – právo zemské a městské – upravovaly v trestním právu podobné delikty, ale každé přitom kladlo důraz na jiné deliktní chování. Zatímco zemské právo chránilo zejména celistvost státu, jeho ochranu, reprezentaci a římskokatolické náboženství, městské právo přiznávalo větší váhu zdraví a majetku měšťanů. I když můžeme právní kulturu doby stavovské monarchie hodnotit jako vyspělou, nelze přehlédnout skutečnost, že utvářející se systém trestů v zemském i městském právu se nesl ve znamení krutosti. Často se ukládal i kapitální trest, čili trest smrti či tresty mrzačící.⁶³

---

⁵⁹ Práva městská, s. 306, čl. M XXV. „*Skutek aneb provinění, by bylo patrné a všem vůbec známé, však volal-li by se kdo k odvodu a k ukázaní nevinu své: nemá mu toho žádné právo odepřítí; ale povinni budau saudcové, každého volně vyslyšeti, ucha jednoho původovi a druhého obviněnému zanechajíce, tak aby strany obě před nimi se saudící oběma také ušima vyslychali.*“

⁶⁰ Práva městská, s. 305, čl. M XX. „*Obžalovaný z jakéhožkoli skutku a účinku ne hned za toho od lidí jmín a držán býti má, za jakéhožby jej původ aneb žalobník u práva položil; ale teprve, kdyžby potomně naň to bylo provedeno, a právo jej za takového odsaudilo, což se ne z domnění, ale z průvodův vyhledati má.*“

⁶¹ MALÝ, K. *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: MALÝ, K. *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě: Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 309–310.

⁶² K tomu srov.: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VII. svazek Právo pra – Prob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 476–482.

⁶³ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 78.

V době stavovské se vytvořily již zcela zřetelně tři okruhy chráněných vztahů – první tvořilo náboženství a církev, druhý feudální stát a panovník jako jeho představitel a třetí pak nejvyšší funkcionáři státu, tj. zemští úředníci a soudci.⁶⁴

Z hlediska třídy feudálů shledáváme v české společnosti tyto okruhy chráněných zájmů:

- a) Ochranu feudálního státu, společenského zřízení, právního řádu, státního aparátu
- b) Ochranu feudálního vlastnictví a instituce poddanství

V těchto skupinách převládala už v 15. – 16. století v trestním řízení iniciativa úřední a delikty do těchto skupin spadající byly ex officio zkoumány a stíhány.

- c) Ochranu života, zdraví a cti příslušníků společnosti a především vládnoucí třídy

V této skupině převládala až na výjimečné případy iniciativa soukromá.⁶⁵

Jak bylo řečeno výše, do své klasické podoby se české trestní právo rozvinulo právě v době stavovské. Převzalo celou řadu deliktů z doby starší, včetně jejich archaických rysů. Současně si ale nové společenské poměry a zvláště pak politický vývoj vztahů mezi jednotlivými stavy a panovníkem a vládnoucími třídami k poddaným vyžádaly i vznik nových trestněprávních norem, které ve zvýšené míře reagovaly na nové poměry. Typické je to zejména při ochraně feudálního státu, církve a náboženství, právního řádu, veřejné bezpečnosti a státního aparátu. Trestní právo muselo reagovat na nové formy ohrožení feudálního vlastnictví a vrchnostensko-poddanských vztahů.⁶⁶

Od počátku 15. století stát přestává tolerovat svémocné akce včetně opovědění nepřátelství. Proti těm, kteří mír narušovali, se mělo zakročovat bez ohledu na jejich stav. Ti, kdo poruší mír, jsou psáni, tedy jejich jména jsou

---

⁶⁴ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 8–9.

⁶⁵ MALÝ, K. *Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století*. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 87.

⁶⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 119.

zveřejněna, stávají se psanci. Člověk psaný čili psanec je postaven mimo zákon.⁶⁷ Podstatu trestu „psání“ tvořilo několik vzájemně spojených aktů. Postiženému byla odebrána všechna práva osobní (došlo k rozvázání jeho manželství, děti se staly sirotky, ztratil všechny hodnosti a úřady) a rovněž majetková (konfiskace ve prospěch úřední autority, poškozeného a jeho dědiců, popř. později příbuzných pachatele). Stav, v němž se psanec ocitl, nazýváme též „civilní smrt“. Nedílnou součástí prohlášení psancem byla též ztráta cti.⁶⁸

Právě od počátku 15. století a v nepochybné souvislosti s růstem vlivu stavů na osudy státu se začíná stíhat služba šlechticů v nepřátelském vojsku proti vlastní zemi a zavádí se obecná povinnost šlechticů bránit napadený stát. Nově se také zavádí ochrana celistvosti českého státu a znemožňuje se cizincům, aby nabývali v Čechách nemovitosti. Jen nabytí šlechtického obywatelského práva (*ius incolatus*) a zvláštní závazek (*revers*) o výlučné poddanosti českému králi umožnil cizinci, aby se mohl v Čechách zakoupit, a naopak zase, aby domácí obyvatel mohl takovému cizinci beztrestně prodat svou nemovitost. Nově byla také trestněprávně zakotvena trestní ochrana panovníka, tj. jeho práv a výsad a důstojnosti, uzákoněním deliktu nazývaného podle římskoprávních vzorů „*crimen laese maiestatis*“. Šlechta si ovšem naopak zase pojistila záruky svého vlivu na obsazování trůnu.

Právo se v té době stává účinným prostředkem politického boje. Ve vyhrocených politických bojích na přelomu 15. a 16. století vznikly právní normy stíhající letákovou agitaci proti stavovské vládě (tzv. zrádné cedule), trestané čtvrcením. Zemští úředníci a soudci byli chráněni před kritikou ze strany feudální veřejnosti hrozbou smrti každému, kdo by je nařkl z protiprávního jednání a své tvrzení nedokázal.

Stíhání náboženských deliktů, zvláště kacířství, naráželo na stále komplikovanější náboženské poměry v Čechách, kde vedle katolické církve legálně existovala církev kališnická a postupně se prosadily i další církve a vyznání – čeští

---

⁶⁷ TULÁČEK, J. *Meč a váhy: O právu a jeho dlouhé historii*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Tuláček, 2010, s. 72.

⁶⁸ K pojmu psanec: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin*, IX. svazek *Procesy (od roku 1950) – Pů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 876–885.

bratři, luteráni a kalvíni. Předmětem trestního postihu byly především jiné delikty, s kacířstvím úzce související: rouhání a čarodějnictví.⁶⁹

Pro moji práci je nejdůležitější oblast, která se týkala ochrany právního řádu. V právním řádu musela být zakotvena a zdokonalena starší ustanovení, která čelila případům, kdy uvnitř vládnoucí struktury došlo ke zprotivení se právnímu řádu, kdy jednotliví feudálové svým jednáním nejen porušili právní řád – což je podstatou každého deliktu, ale přímo ohrozili jeho existenci, zpochybnili jeho závaznost a autoritu státu při výkonu donucení. Nejružnější případy takovýchto svémocných jednání byly v právu stavovském, navazujícím na staleté tradice překonávání krevní msty a soukromých záští, shrnuty pod společný delikt označovaný jako „moc“. Při bližším zkoumání není možné si nevšimnout časté frekvence tohoto deliktu jak ve stavovských zákonících, tak i v soudní praxi. Je tedy zřejmé, jak naléhavě potřeboval právní řád účinnou ochranu. A právě tato ochrana se stávala počátkem oficiality, chápání trestního práva jako takového právního odvětví, které postihuje jednání nebezpečná pro celou feudální společnost, která jsou v rozporu s právním řádem a ohrožují zájmy společnosti či jednotlivce.⁷⁰ Dále sem patří také opovědnictví a odboj právu, kterým se také budu podrobně věnovat dále. Některá méně nebezpečná jednání byla označována v právu jako výtržnost. Pod tento delikt zahrnovalo stavovské právo ozbrojený vpád na cizí grunty a způsobení škody, ohrožení protivníka zbraní, zbití posluš, násilí proti straně v soudním sporu či rušení výkonu držby pozemků. I tu byla chráněna nedotknutelnost obydlí stíháním násilného vtržení (výboj). Souboj, dříve součást ordálového systému, je nyní zakazován a výzva k souboji je považována rovněž za výtržnost.

Právo k podpoře ochrany veřejného pořádku zavádí rovněž obecnou povinnost obyvatel napomáhat při stíhání zločinců. Ten, kdo pomoc odmítl, byl považován za spolupachatele, popřípadě byl odpovědný za škodu, kterou pronásledovaný zločinec způsobil. Současně bylo od počátku 16. století zakazováno veřejné nošení a užívání střelných zbraní – tyto zákazy byly sepsány ve výše zmíněném Zřízení o ručnicích.

---

⁶⁹ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s.

⁷⁰ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 19.

Trestní ochrana feudálního vlastnictví byla velmi složitá a musela počítat s nejrůznějšími druhy útoků: od násilného zmocnění se celého statku (moc), podvodu (faleš) při prodeji nemovitosti, žhářství, až po narušování výkonu vlastnických oprávnění (pych, pytláctví, označované jako myslivost).

Ochrana movitého vlastnictví byla založena na stíhání krádeže, loupeže a zpronevěry. Lichva byla od roku 1484 stíhána smrtí jen tehdy, když lichvář požadoval úrok vyšší než zákonem stanovený.

Z deliktů proti životu byly stíhány především vražda a zabití. Trestnost usmrcení byla však stále ještě záležitostí soukromou a až do roku 1627 u nás přežívaly přežitky krevní msty, projevující se v možnosti soukromého narovnání mezi vrahem a pozůstalými.⁷¹ K tomu je na místě zmínit povzdech Dačického z Heslova o nedostatečném postihu pachatelů vražd: „*Neslýcháno jest, aby se v jiných zemích sami svoji tak v domácích ničemných šarvátkách o hrdla připravovali jako páni Čechové.*“⁷²

Ublížení na zdraví, poranění, zbití či zmrzačení bylo sice právem stíháno, ale rovněž jen na základě iniciativy poškozeného. Soudy tyto případy považovaly za spory soukromoprávní – majetkové – a hlavním účelem řízení bylo rozhodnout o nároku na náhradu škody způsobené poraněním.

Stavovské trestní právo stíhalo rovněž urážky na cti a zhanění, které jinak přinášely napadeným, pokud neubránili svou čest a dobrou pověst, ztrátu právní způsobilosti. Z deliktů proti rodině a manželství byly stíhány delikty bigamie, cizoložství, únos, znásilnění, smilstvo a krvesmilstvo, sodomie.⁷³

Stavovské trestní právo muselo řešit i otázky, které se objevovaly při posuzování jednotlivých skutkových podstat. Mezi nimi to pak na prvním místě byly formy zavinění, tj. především viny, úmyslu a nedbalosti, dále návodu, pokusu, pomoci a spolupachatelství.⁷⁴

---

⁷¹ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 119–122.

⁷² REZEK, A. (ed.). *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, Praha 1878, s. 315.

⁷³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 146–147.

⁷⁴ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 21.

Solnař shledává, že teprve ve 2. polovině 15. století se objevuje požadavek zjištění úmyslu pachatele jako „*náležitost některých činů trestných*“.⁷⁵ Jak právo zemské, tak městské postupně tento požadavek zdůrazňuje. Prokázání zlého úmyslu se výslovně vyžaduje například při výboji. Naopak dobrý úmysl zbavuje pachatele trestní odpovědnosti. Jak jsem zmiňovala již v předchozí kapitole, v městském právu se setkáváme s počátky konstrukce presumpce nevinny. Naopak právo zemské formuluje pro šlechtice, obviněného při útrpném výsledku zločince ze spolupachatelství, presumpci viny. Na nařčeném leželo břemeno důkazu vlastní nevinny, kterou musel dokázat před zemským soudem, kam byl obeslán, Jestliže se nedostavil, předpokládala se jeho vina a ztrácel čest i víru, hrdlo i statek „...*neb by již sám sebou vinen byl*“.⁷⁶

Právo zemské i městské se dostalo k formulaci nedbalosti jako formy zavinění. V zemském právu to lze dobře ukázat při stanovení odpovědnosti pachatele, který by podporoval podezřelé osoby. Jako vědomá nedbalost by byla posuzována situace, pokud by byl vlastník panství vyzván, aby na svých pozemcích zajal zločince, kteří působili škodu sousedům, a on této výzvy nedbal. Naopak „*bezelstnost*“ jej zbavovala trestní odpovědnosti, neboť o zločincích nic nevěděl.⁷⁷ Městské právo je i v tomhle ohledu již dále. Koldín stanoví pevné hranice mezi nedbalostí vědomou a nevědomou. Zde je možné toto demonstrovat na příkladu zabití při výstřelu na zvěř. Pachatel odpovídal jen pokutou tehdy, když nemusel vědět o riziku, které podstupoval – střílel na místě „*kudy lidé nečasto chodí*...“.⁷⁸ Jestliže však věděl, vzhledem k okolnostem případu, že může zabít člověka, kupř.

---

⁷⁵ SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, s. 6.

⁷⁶ PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivův domácích i cizích. V*. Praha, 1862, (dále jen AČ V), s. 256–257, VZZ, čl. 544.

⁷⁷ JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds). *Codex iuris bohemicus. Tomi IV. par.I. sectio I. Jura et constitutiones regni bohemiae saeculi XVI*. Praha, 1882, (dále jen CIB IV/I/1), s. 395, ZZ 1549, čl. U 5.

⁷⁸ Práva městská, s. 330, čl. N XLVI/I. „*Jestli žeby kdo na tom místě, kudy lidé nečasto chodí, chtěje ptáka aneb nětco jiného zastřeliti, člověka zabil: pro takové zabití nemá na hrdle ttestán býti, ani na těle svém jaké ohavy nésti; než má, podle uvážení práva, pokutau peněžitau aneb jiným trestáním spravedlivým pokutován býti.*“

ho viděl, nebo byl vyzván, aby nestřílel, ale přesto nedbal a jeho výstřel zabil, byl trestán jako vrah.⁷⁹

V zemském i městském právu nalezneme i počátek chápání trestnosti návodu, např. u žhářství, vraždy, apod.

Ve stavovském právu se objevuje i formulace o trestnosti pokusu. Příklad pokusu můžeme nalézt u jednání zahrnutého pod pojmem moci,⁸⁰ tj. pokus někoho zranit či zabít. Také Zřízení o ručnicích trestalo jako dokonanou vraždu i pouhý výstřel z ručnice, pokud bylo vystřeleno s úmyslem někoho zabít a to přesto, že zamýšlený výsledek nenastal.⁸¹

Trestná ve stavovském právu je i pomoc. Nejprve se vyskytuje v souvislosti s pomocí poskytnutou pachateli, tj. s jeho podporováním (fedrováním) bez souvislosti s pácháním trestné činnosti. Teprve později vystupuje jako bezprostřední pomoc ke spáchání trestného činu. V zemském právu je za pomoc považováno neoznámení spáchané moci státním orgánům, přechovávání či skrývání zemských zhoubců se trestá na statku a na hrdle, tj. stejným trestem jako přímý pachatel.⁸² Po vzoru zemského práva trestá i městské právo pomoc poskytnutou veřejnému zhoubcu. Pomocník je považován za spolupachatele a trestán stejně jako pachatel hlavní.⁸³

Stavovské právo však znalo i řadu případů, kdy jednání jinak trestné nebylo vůbec trestáno. Mezi typické případy, které pachatele přímo zbavovaly trestní odpovědnosti, patří nutná obrana, která vystupuje v různých formách. V zemském právu v podobě tzv. počátku. Šlechtické právo vycházelo z představy, že odvrácení hrozícího útoku zakládá beztrestnost obrany, byť by i vedla k zabití protivníka. Úměrnost mezi intenzitou nebezpečnosti útoku a přiměřeností obrany však neznalo. Usmrcení útočnicka bylo beztrestné, pokud bránící se prokázal, že útočník mu svým jednáním dal vhodnou záminku k obraně. V městském právu vystupuje ve

---

⁷⁹ Práva městská, s. 330, čl. N XLVI/II. „*Pakli by to naň ukázáno bylo, že tu chvíli, když střílel, člověka toho, jehož zabil, viděl, aneb, aby nestřílel a neházel, okřiknut byl; a on, nic na to nedbaje, předse svévolně to učinil a v tom člověka toho zastřelil: v pokutu vraždy upadne.*“

⁸⁰ Práva městská, s. 314, čl. N III/I.

⁸¹ CIB IV/I/1, s. 108–109, Zřízení o ručnicích, čl. 11.

⁸² CIB IV/I/1, s. 64–65, ZZ 1530, čl. 175, s. 406, ZZ 1549, čl. U 21.

⁸³ Práva městská, s. 316–317, čl. N VIII a N IX.

formulaci dovolené obrany proti násilí s odvoláním na právo přirozené. Městské právo považuje nutnou obranu za beztrestnou, pokud bránící se chrání svůj život („bezhrdlí“), odvrací škodu a útok přitom trvá: „*bráně a chráně se násilí svému, tu hned a toho času in continenti...*“.⁸⁴

2.5 Proces v době stavovské⁸⁵

Pravidla řízení na soudech se v Čechách vyvíjela celá staletí v podobě obyčejového práva. Soudní praxe byla ovlivňována zásahy českých panovníků a jejich zákonodárnými pokusy poměrně zřídka.⁸⁶

Těžiště soudní soustavy tkvělo ve starém českém státě v soudnictví šlechtickém, k němuž se jako druhé nejvýznamnější a nejvíce vyvinuté připínalo soudnictví městské, odkud vyzářovaly vlivy do všech soudů ostatních.⁸⁷

Proces v době stavovské v plném rozsahu navázal na starší právní úpravu obsaženou v právu obyčejovém. Nešlo tu samozřejmě o jeden proces, jednotný pro všechny druhy soudů. V zásadě platila jiná pravidla před soudy šlechtickými a městskými, ale rozdíly byly i v řízení mezi jednotlivými druhy soudů šlechtických a do sjednocení práva městského na základě zákoníku Koldínova i mezi soudy různých právních oblastí.⁸⁸

Procesní řízení před českými soudy prošlo od 13. do 18. století dlouhým a složitým vývojem, jehož poslední stadia byla již silně ovlivněna římsko-kanonickým učením soudnictvím. Vysoce formalistický proces se silnými prvky svépomoci a iracionálními prostředky v průvodním řízení, s jakým se setkáváme v době předhusitské, až po písemné, zestřízlivělé a zbyrokratizované řízení s vysokou veřejnou iniciativou v trestních věcech představují krajní body, mezi

---

⁸⁴ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 21–26.

⁸⁵ K tomu srov.: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VII. svazek Právo pro – Prob.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 99–109.

⁸⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 51.

⁸⁷ KLABOUCH, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 153.

⁸⁸ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 57.

nimiž stojí jako klasický typ českého procesního práva řízení před šlechtickými soudy v době stavovského státu.⁸⁹

2.5.1 Právní způsobilost

Mezi základní podmínky právní způsobilosti řadíme osobní svobodu, přičetnost, věk a zachovalost cti.⁹⁰

Nepřičetní nesměli uzavírat smlouvy, jejich trestní odpovědnost byla omezená. Podle Koldína nemůže „*Blázen, nesmyslný, pošetilý aneb rozumu zdravého neužívaje*“ být svědkem.⁹¹

Pouze svobodní lidé mohli získávat statky a účastnit se aktivně politického života.⁹² Zásadně je třeba říci, že poddaní měli omezenou právní odpovědnost za trestné činy, které spáchali mimo své poddanské vztahy, tj. mimo hranice panství či vůči osobám kteréhokoliv stavu, pokud nepříslušely pod vrchnostenskou pravomoc jejich vrchnosti. V praxi to vypadalo tak, že v případě deliktu, jehož objektem byla osoba či majetek jiného feudála, odpovídala za poddaného jeho feudální vrchnost. Tato odpovědnost spočívala buď v povinnosti vydat poddaného soudu, který příslušný spor projednával a v takovém případě byl pak poddaný sám osobně trestně odpovědný, nebo vrchnost mohla nahradit škodu způsobenou poddaným sama. Žalobce musel ve své žalobě uvést, které vrchnosti pachatel patří a dokonce se nejprve této vrchnosti dotázat, zda k činu nedošlo s její vůlí. V takovém případě by totiž – jestliže poddaní jednali na rozkaz svého pána – nemohli být vůbec trestně stíháni. Tato zásada se uplatňovala i v případech, kdy pachatelem byl služebník, a to prakticky při všech jednáních, která služebníci podnikli „...z rozkázání pána svého“. Jen v případech, kdy by vrchnost prokázala, že služebník jednal o své vůli, zbavovala se právní odpovědnosti.⁹³ Pro městské

---

⁸⁹ KLABOUC, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis, 1967, s. 154.

⁹⁰ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 26–27.

⁹¹ Práva městská, s. 67, čl. B LXI/II.

⁹² FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 2007, s. 26.

⁹³ CIB IV/I/1, s. 381, ZZ 1549, čl. T 15. „*Item, Jest-li že by který úředník, služebník, nebo člověk poddaný učinil co komu z rozkázání pána svého, a pán se k tomu seznal, anebo že to na pána toho provede, že jest s volí jeho to učinil: tehdy ku pánu má o to hledáno býti. ...*“

právo potvrzuje tuto praxi výjimka, která zbavuje trestní odpovědnosti hospodáře za žhářství, pokud oheň vznikl v jeho domě jako důsledek nedbalosti služebníků.⁹⁴

Věk, kdy se dosahovalo plnoprávnosti, označoval se jako *léta spravedlivá*. Až do 16. století se české šlechtické právo vyhýbalo tomu, aby byl určován pevnou všeobecnou věkovou hranicí. Všehrd ještě zaznamenává, že zletilost se určuje podle individuální fyzické dospělosti, jejíž příznaky (vous u mužů, prsa u žen) v jednotlivých případech zjišťují v Čechách menší zemští úředníci. Na Moravě byli pokročilejší – Kniha Tovačovská určuje zletilost u panského stavu u mužů 16 let, u dívek 14 let, u rytířů mužů 17 a dívek 15 let, u poddaných mužů 18 a u dívek 16 let. V Čechách teprve Zemské zřízení z roku 1549 přistoupilo na zásadu všeobecné věkové hranice zletilosti⁹⁵. Dospělý byl šlechtic, který dosáhl 20, měšťan 18 a dívky 15 let. Za zletilou se ovšem považovala dívka po sňatku. Právní způsobilost mužů a žen se lišila. Zatímco v majetkoprávních vztazích měla žena stejná práva, v manželství podléhala mužově moci. Ženy neměly politická práva, nemohly tedy vykonávat úřady, které byly po dlouhá léta doménou mužů. Nerovnoprávné postavení žen bylo zvláště zřetelné v oblasti trestního práva.

Kdo ztratil svou čest, přišel tím i o svou právní způsobilost.⁹⁶

2.5.2 Šlechtické soudy⁹⁷

Pro šlechtické právo můžeme považovat za modelový vzor proces, který se vyvinul na větším soudu zemském. Řízení se tu skládalo ze tří částí: přípravného řízení, přelíčení (původně „líčení pře“) a exekuce, tj. výkonu rozhodnutí.

Přípravné řízení začínalo podáním pŕuhonu, v duchu známé poučky, zformulované Všehrdem, že totiž pŕuhon jest počátek každého soudu, každé rozepře. Pŕuhon (pouhon) byl písemnou formulací žalobního nároku, s kterým hodlal žalobce (nazývaný původ) vystoupit proti obžalovanému (tj. pohnanému) na soudě. Pŕuhon musel obsahovat rovněž jména soudních poslů, kteří jej měli doručit, datum (rok)

---

⁹⁴ Práva městská, s. 341, čl. O XVII.

⁹⁵ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1970, s. 185.

⁹⁶ FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 2007, s. 26–27.

⁹⁷ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 57–62.; MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 118–121.

konání soudu, ke kterému bylo poháněno, a popřípadě i jméno řečníka,⁹⁸ jak se tehdy nazývali právní zástupci stran. Po zapsání půhonu do register zvláštním úředníkem u desek zemských – starostou komorní – byl pak text půhonu svěřen komorníkům a ti ho museli doručit pohnanému. Pro toto doručování platila prastará pravidla, která se postupně vyvinula v situaci, kdy byl ještě celý akt pohnání odpůrce k soudu vlastně jen soukromou záležitostí žalobce a kdy tedy i soudní poslové byli vystaveni nebezpečí možného útoku ze strany feudální veřejnosti. Často tehdy docházelo i k útokům na životy poslů, popřípadě k násilí, které jim mělo zabránit v doručení půhonu. Zvláště v době stavovské byl útok na komorníky považován za hrdelní zločin. Vlastní doručení bylo pro další průběh soudního řízení velmi důležité. Na tom, zda bude pohnaný včas a správně o pohnání vyrozuměn, záležela jeho přítomnost u soudu a případné důsledky jeho absence. Proto se komorníci nesměli spokojit s tím, že hned pohnaného nezastihli, museli nechat půhon jeho služebníků, popř. konšelům v poddanském městečku apod. Dokonce i ti ze šlechty, kteří neměli majetek a „*od nikud se nepiší*“, byli poháněni, a to zvláštním způsobem. Byl to tzv. *půhon tkáčetem*⁹⁹. Podobná představa byla i o těch, kteří neměli svou půdu a měnili často místo svého pobytu. Půhon tkáčetem spočíval v tom, že se vyhlašoval veřejně na trzích a shromážděních šlechty v dobré víře, že se donese tomu, komu je určen. Aby byla zajištěna správnost doručení, museli komorníci po návratu skládat přísahu, že půhon, popř. i jiný úřední úkon správně provedli.¹⁰⁰ Za falešnou výpověď jim hrozil přísný trest upálení za živa.

V průběhu 16. století byl půhon postupně vytlačován jinou formou předvolání k soudu, totiž obesláním. Bylo to již úřední předvolání a byl to zpravidla král, který tímto způsobem strany před svůj soud „*sročoval*“. Od roku 1627, tj. od vydání Obnoveného zřízení zemského, je pohánění již zakázáno, což souvisí s oficialitou soudního řízení, tedy s jeho zahajováním z úřední povinnosti.

Vlastní přelíčení probíhala na zasedání soudu, které se konalo původně třikrát, později čtyřikrát do roka o tzv. *suchých dnech*, jak byly označovány církevní

---

⁹⁸ Podrobněji k osobě řečníka: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R – Říš.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 785.

⁹⁹ Název je odvozen od tkání, resp. od tkalcovského člunku, který probíhá v rukou tkalce neustále a bez přestání osnovou.

¹⁰⁰ Ve starších dobách se na nich dokonce chtělo, aby předložili třísku z vrátní domu pohnaného.

posty. Byly to suché dny adventní, před Velikonocemi, letniční a o sv. Jeronýmu, tj. 30. září. Soud trval původně 12, později 16 dnů.

Před vlastním zahájením soudu se konalo tzv. *svědčení pŕuhonů*, tzn. jejich přečtení za přítomnosti stran. Vlastní přelíčení zahajoval zemský řečník, mluvčí soudu, zvláštní slavnostní formulí, ve které oznámil, že soud zahajuje z moci krále a soudců zemských a nabádal všechny k spravedlnosti a dodržování pořádku. Současně byl prostor, kde se soud odbýval, uzavřen tzv. *šraňkami* od veřejnosti, která mohla soudu přihlížet, ale nesměla se ho pochopitelně aktivně zúčastnit ani rušit jeho průběh.

Na vyzvání zemského řečníka se pak strany musely dostavit před soudce. Ta strana, která se k soudu po té, kdy byla po třikráte vyvolána, nedostavila, spor prohrála. Důvodem tu bylo tzv. stané právo¹⁰¹, jak se tehdy nazýval v podstatě kontumační rozsudek (tj. vítězství ve sporu kvůli tomu, že se protistrana nedostavila opakovaně k jednání před zemským soudem; v pohonných sporech spojeno se sankcí)¹⁰². Jenom v některých případech, dovolovalo právo, aby strana byla zastoupena jen svým právním zástupcem. Ten, kdo byl třikrát vyvolán a neohlásil se, při prohrál, i kdyby pak opožděně, jak říká opět Všehrd, přijel do soudní síně na koni. Pro nestání ztrácel obžalovaný definitivně při, žalobce však mohl znovu žalovat, zůstával mu procesní nárok. Tento přísný princip kontumačního rozsudku byl současně jediným legálním způsobem, jak donutit strany, aby se k soudu dostavily. Nutno ovšem upozornit, že strany měly možnost požádat o odklad konání pře, tj. o tzv. *hojemství*. Pokud bylo důvodem odkladu chatrné zdraví, neváhal již tehdy soud prověřit, zda se omluva zakládá na pravdě. Jinak pomohla i výmluva na rozvodněné řeky, ženám šestinedělí apod.

Základní náplní přelíčení po přečtení žaloby a formální obraně obžalovaného bylo dokazování. Významnou úlohu měly zemské desky jako nevyvratitelný důkaz. Dále listiny, svědectví – vyžadovala se osobní přítomnost svědků a jen velmi obtížně dosáhli měšťané královských měst ve smlouvě

---

¹⁰¹ Název pochází od toho, že strany byly dotazovány, zda stojí na svém právu, tj. že jsou u soudu skutečně přítomny.

¹⁰² JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516 – 1604. Svazek I., Články 1 – 74*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 317.

Svatováclavské roku 1517, aby mohli podávat písemná svědectví pod pečeti příslušného města. Dále se dokazovalo ohledáním na místě, často se strany uchýlovaly k přísahám, zejména když určité údaje nemohly doložit jinak. Tyto přísahy však již měly spíše povahu čestných prohlášení, nikoliv ordálovou.

Na závěr přelíčení svolal soudce zemský sudí k poradě, v tzv. *potaz*. Při této poradě se soudci dohodli na společném nález, přičemž rozhodný byl názor váženějších členů soudu. Pak byli dva soudci vyzváni, aby nález písemně vypracovali, a ten byl pak ostatními přehlédnut a opraven. Hotový byl konečně stranám přečten a zapsán do zemských desek.

Proti nálezu zemského soudu nebylo v Čechách ani na Moravě možné odvolání. Soud rozhodoval v první a zároveň poslední instanci.

Průběh exekuce byl ve starém českém právu velmi složitý, a to nejen ve sporech majetkových, ale i tehdy, když vítěz sporu vysoudil náhradu škody nebo pokutu. Avšak ani v případech sporů trestních nebyl soudní nález hned vykonán a leckdy se čekalo na iniciativu, popř. rozhodnutí vítěze pře, zda bude trvat na potrestání svého soupeře, či mu trest případně promine.

Exekuce na majetek se lišila podle toho, zda byl dlužník majitelem nemovitostí či nikoliv. V druhém případě se postupovalo tak, že na něho byl vystaven tzv. *list zatýkací*, na základě kterého se musel dostavit do dlužnického vězení a tam setrvat tak dlouho, dokud se mu nepodařilo obstatat dlužnou částku. Pokud šlo o držitele nemovitostí, měl věřitel možnost hojit se na jeho majetku nemovitém.

Exekuce měla tyto stupně:

- a) Úmluva: byla upomínka, kterou adresoval vítěz pře odsouzenému a vyzval jej, aby plnil to, k čemu byl odsouzen, např. aby zaplatil prosouzenou částku nebo postoupil prosouzený statek. Úmluva musela být provedena do 3 let a 18 neděl, tj. v zemských letech. Jinak oprávněný svůj nárok promlčel.
- b) Zvod: bylo uvedení vítěze pře ve statek toho, jenž byl povinen jej vydat nebo zaplatit prosouzenou částku. Nebylo to však ještě uvedení v držbu. Držitelem zůstával stále ještě odsouzený.

- c) Obranný list (jen při exekuci na vydání nemovitosti): při exekuci na vydání statku vše končilo obranným listem. Byla to úřední výzva od úřadu nejvyššího purkrabího, aby prosouzený statek vydal. V případě neuposlechnutí mu hrozil trest smrti za odboj právu. Tento stupeň se při exekuci na peníze neuplatňoval.
- d) Panování (trojnásobné, jalové): nastupovalo po zvodu při exekuci na peněžitou částku. Vítěz pře po třikrát navštívil statek svého odpůrce s komorníky od zemských desek, shromáždil poddané a rychtáře a oznámil jim, že si bude brát tolik obilí a dobytka, kolik je třeba na zaplacení úroků ze sumy, kterou vysoudil.
- e) Odhádání: byl úředně provedený odhad nemovitosti dlužníka, aby se zjistila jeho hodnota v poměru k prosouzené částce, kterou dosud nezaplátil.
- f) Panování skutečné (vdědění): bylo posledním exekučním stupněm. Vítěz pře za přítomnosti komorníků shromáždil poddané, přijal od nich slib člověčenství¹⁰³ (tj. poddanosti – jedná se o osobní slib zachování poddanství, který vyplýval z přijetí vrchnostenské půdy, hospodářství či dalších nemovitostí. Tímto slibem, formálně vyjádřením podáním ruky vlastníku nemovitosti či osobě jím k tomu delegované, se člověk, který chtěl nemovitost využívat, zavazoval stát se jeho poddaným člověkem. Sliboval mu věrnost a poslušnost jakožto svému pánu.¹⁰⁴) a symbolicky před jejich zraky spálil došek ze střechy stavení, aby tak doložil své právo skutečného vlastníka, který může statek nejen užívat, ale i zničit. Odpor proti panování byl považován rovněž za odboj.

Obžalovací charakter procesu na zemském soudu nepřipouštěl užití tortury jako prostředku, kterým za použití fyzického násilí bylo vymáháno na obžalovaném přiznání. Výjimečně a u deliktů politických a nikoli před soudem zemským byla z rozhodnutí panovníka tortura aplikována i na šlechtice.

---

¹⁰³ Dne 1. listopadu 1781 vydal císař Josef II. Patent, „*kterým zrušeno jest nevolnictví, jinak člověčenství aneb tělesná poddanost*“.

¹⁰⁴ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, I. svazek A – Č*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 954.

2.5.3 Městské soudy¹⁰⁵

Jiná situace než u soudů šlechtických byla u soudů městských. Zřetelně se zde projevoval vliv práva římského a kanonického. Na rozdíl od řízení na zemských soudech byl tento proces daleko rychlejší a jednodušší. Dalším charakteristickým rysem bylo oproštění od formalit (a to zejména v 16. století), které proces zatěžovaly. Městskému procesu byly ordály cizí, připouštěla se písemná svědeckví. Městský proces dovozoval jako řádný opravný prostředek odvolání k vrchnímu právu a od roku 1548 i odvolání k soudu apelačnímu. Také rozlišoval mezi řízením ve věcech majetkových a trestních. Právě ve věcech trestních hrála v 16. století klíčovou úlohu tortura. Ta byla užívána hlavně proti obžalovaným, kteří pocházeli z nižších společenských vrstev.

O uložení tortury rozhodoval soud rozsudkem. Obžalovaný se také mohl v této době ještě proti uložení tortury odvolat. Právníci si byli dobře vědomi relativní ceny důkazů získaných mučením a jejich názory dobře vystihuje varování Koldína, který ve svém zákoníku městského práva varuje soudce před ukvapeností při ukládání tortury: „*Nebo jakž mučením a trápením ne vždycky se má věřiti: takž také ne vždycky nevěřiti. Právo zajisté útrpné jest věc nejistá, nebezpečná, kterážto pravdu častokráte zklamává ...*“.

Vyznání, která byla vynucena na mučidlech, zapisovali zvláštní písaři, kteří se nazývali „krevní“. Ti tato vyznání zapisovali do zvláštních knih, které byly nazývány jako knihy smolné nebo černé. Vyznání na mučidlech musela být zapisována slovo od slova a písaři nesměli nic měnit, vynechávat nebo přidávat.

Pod vlivem německého práva byla výpověď na mučidlech považována za rozhodující důkaz a přiznání obviněného přímo za korunu důkazů. To se již blíží formální důkazní teorii, podle které má každý z důkazů předem stanovenou hodnotu a soudci je vzata možnost volného hodnocení důkazů. Výslechem na mučidlech se mělo docílit objektivní výpovědi člověka obviněného nebo

---

¹⁰⁵ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 62–64.

MALÝ, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 121.

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VI. svazek Právní – Právo po*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 695–705.

podezřelého z trestného činu. Výpověď obviněného, resp. podezřelého učiněná „bez mučení“ byla, jak se za to mělo – neobjektivní, nevěrohodná, ďáblem ovlivněná. Mučení mělo překonat vliv zlých mocností tak, aby mučený vypovídal „božskou“ pravdu. Mučení a vyznání jím dosažené nahrazovalo důkazy jiné, zvláště důkaz svědecký. Nežli se k „trápení“ přistoupilo, bylo třeba rozhodnout, zdali je či není na místě. Vládlo zde do značné míry volné uvážení příslušných orgánů usměrněné jen zásadou, že mučen může být pouze člověk, u něhož je dáno vážné podezření, že se něčeho dopustil, a nadto člověk zlé pověsti. Psanec mohl být mučen bez dalšího. Nesměli být mučeni nedospělci a těhotné ženy, dále nesměli být mučeni – leda na zvláštní usnesení zemského soudu – šlechtici a vůbec osoby svobodné. Svobodní lidé bývali mučeni výjimečně zejména tehdy, když byli obviněni z akcí proti panovníkovi a vládě. Šlechtic ovšem v žádném případě nesměl být mučen městským soudem.¹⁰⁶

Pokud byl ve výpovědi na mučidlech někdo označen jako spolupachatel nebo vůbec zločinec, musel se pokusit při konfrontaci s vyslychaným v mučírně (při tzv. *vývodu*) dosáhnout toho, aby nařčení bylo odvoláno. Pokud se to nepodařilo v mučírně, měl ještě možnost přesvědčit již odsouzeného bezprostředně před popravou, aby své nařčení odvolal. Pokud se mu to nepodařilo, hrozilo mu vyšetřování a samozřejmě i mučení.

Již od smlouvy Svatováclavské byla zavedena praxe, že zločinci obviňující osoby šlechtického stavu mohli být vyslycháni jen za přítomnosti těch, o kterých vypovídali, aby se tak předešlo vzájemným nepodloženým obviněním a nepřijatelnému ovlivňování vyslychaných zločinců.

Druhy tortury neměly v 16. století jednotnou úpravu. Jejich užití záleželo především na rozhodnutí městských soudců. Dalo by se však říci, že běžný postup, který se praktikoval po výslechu na radnici, začínal psychickým nátlakem na vyslychaného v mučírně. Nejprve mu byly mučicí nástroje ukazovány a pak byl skutečně trápen, zpravidla za použití skřipce či natažení na žebřík. Po každém výslechu či stupni mučení musela být výpověď vyslychaného písemně zachycena. Vzhledem k tomu, že popud k zahájení řízení vycházel stále ještě i u soudů

---

¹⁰⁶ VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 26.

městských ze soukromé iniciativy žalobce, nesl tento i majetkovou odpovědnost za případné újmy, které by mučení přineslo obžalovanému v případě, že mu zločin nebyl prokázán, a ten pak v případě, že mučení přestál a k činu se nepřiznal, mohl svého žalobce žalovat o náhradu škody či náhradu za způsobené trvalé poškození na těle. Podobně odpovídal žalobce i za zdraví či život vězně, který byl odsouzen do vězení. Tato odpovědnost se pak přenášela i na městské rychtáře, pod jejichž dohledem vězení ve městech byla. V případě úmrtí vězně pak musel ten, na jehož žalobu byl odsouzený odsouzen, či příslušný rychtář dokazovat, že se tak nestalo jejich zanedbáním, ale v důsledku objektivních příčin, např. morní nemoci, která postihla vězněného bez přímé souvislosti s jeho pobytem ve vězení. Rozhodující slovo tu pak měli lékaři.

2.6 Tresty v době stavovské¹⁰⁷

Tresty v této době byly v návaznosti na starší období chápány jako pomsta, měly odstrašující charakter, a byly tedy vesměs velmi přísné. Přihlíželo se i k polehčujícím a přitěžujícím okolnostem.¹⁰⁸ Zákoníky stavovského období je ale nepodávají nikde v uceleném systému, i když jejich existence je nesporná. Pozoruhodně je formuloval Koldín. Ten uvádí, že pachateli přitěžoval zejména objekt, proti kterému útok směřoval. Přísněji je posuzován útok služebníka na pána, dětí na rodiče.¹⁰⁹ Důležité je i místo, kde byl delikt spáchán – např. na tzv. „*vejsadních*“ místech, kde v obecném zájmu bylo nutno dbát na zachování pořádku a pokoje – např. na radnici, tržišti, kostele, v městských branách atd.¹¹⁰ Pachateli mohla také přitěžovat doba spáchání deliktu – kupř. noční krádež byla přísněji

---

¹⁰⁷ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 29–38.

¹⁰⁸ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 95.

¹⁰⁹ Práva městská, s. 301, čl. M VIII. „... *Větší zajisté pokuta se vzloží na toho, kdožby proti pánu svému, svým rodičům, svým správcům a nad ním vystaveným úředníkům, nežli proti cizím a sobě rovným lidem, jednostajným účinkem prohřešil.*“

¹¹⁰ Práva městská, s. 302, čl. M IX. „*Místem: Stala-li se jest věc neslušná v domu radním aneb v místě vejsadním. Jako. Zranil-li by jeden druhého na mostě pražském, na rynku; dal-li by jeden druhému políček v kostele aneb na rathauze, na přívozích, v branách a ve všech jiných místech vejsadních; ... :takoví veystupkové většími pokutami ztrestáni budau, než kdyžby se na jiných místech vykonali.*“

trestána než denní.¹¹¹ Polehčující okolností byla např. zachovalost pachatele. Zachovalý člověk při střetu dvou rovnocenných svědectví vítězil nad méně zachovalým,¹¹² zachovalému nemuselo škodit dokonce ani obvinění, pronesené vyslychaným na mučidlech.¹¹³ Také věk, zejména osob nedospělých polehčoval při výměře trestu.¹¹⁴

Systém trestů v dnešním slova smyslu naše právo neznalo. Pokusil se o něj jen Koldín v městském právu. Dělení trestů nalezneme na samém začátku části nazvané *De poenis propter publica crimina vel delicta*: „*Všeckny pokuty vztahují aneb na odjetí hrdla a statku, uvedení na někoho povinnosti služebné, potupy a hanby světské, aneb na vypovězení z města, na vyhnání z vlasti přirozené, aneb aby ztrestán byl vinný do jistého času aneb do smrti své vězením.*“¹¹⁵ Koldín rozdělil tresty na „*vyměřené, nařízené a vysvětlené*“ (tedy stanovené zákonem), které označujeme jako *poenae ordinariae*, a tresty ukládané „*vedle spravedlivého saudcův uvázení*“, které označuje jako *poenae extraordinariae*. Vlastní tresty pak rozlišuje do pěti skupin. Je to ztráta cti, vypovězení, vězení buď dočasné či doživotní, pokuty a trest smrti. Ve vlastní soudní praxi však uložení trestu, pokud už vůbec došlo k postižení pachatele, bylo závislé často nejen na jeho společenském postavení, volné úvaze soudu, ale i na rozhodnutí poškozeného nebo jeho příbuzných. Kromě toho tu byly podstatné rozdíly i mezi právem městským a právem zemským, kde celá řada právních ustanovení vůbec nestanovila určitou sankci a spokojovala se s obecnou klauzulí, že pachatel bude potrestán, jak „*právo stanoví*“, jaký je obyčej, či jak „*král či páni rozhodnou*“. Dokonce ani soudní nález

---

¹¹¹ Práva městská, s. 302, čl. M X. „*Časem: Jako větší pokuty jsau hodni ti, kteříž nočním časem krádeže působí...*“

¹¹² Práva městská, s. 73, čl. B LXXIII. „*...jedenkaždý člověk, kterýžby ctně a chvalitebně živ byl, bližší jest k obhajování svého života, zdraví, své poctivosti a tolikéž i statku svého, nežli aby v tom od žalobníka přemožen býti měl.*“

¹¹³ Práva městská, s. 391, čl. S XXX/II. „*...protož, dotklo-li by se kdy lidí dobře zachovalých, a oni žeby se z toho, což tak na ně při trápení od kterého zločince praveno bylo, po smrti téhož zločince vyvesti, svau nevinu odvesti a prokázati mohli, toho jim přino býti má. ...*“

¹¹⁴ MALÝ, K. *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: MALÝ, K. *Městské právo v 16. – 18. století v Evropě: Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právníkou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 310–311.

¹¹⁵ MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právníkové konference „Práva městská Království českého“ z 19. – 21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, s. 136.

obvykle nestanovil délku trestu odnětí svobody a spokojoval se s mlhavým rčením „*páni jej v své trestání berú*“.

Zemskému právu byla také známa instituce peněžité kauce, která spolu se slibem zdržení se další trestné činnosti zbavovala pachatele trestní odpovědnosti, přičemž teprve porušení slibu vedlo k propadnutí kauce a k výkonu trestu smrti. Jen zcela výjimečně právo stanovilo nemožnost prominutí trestu uloženého.¹¹⁶

Systém feudálních trestů nelze rekonstruovat v celé jeho šíři. Nepřehlednost a složitost tohoto souboru už v době stavovské vyvolala pokusy o zpřehlednění trestů a zejména jejich závislosti na spáchaných deliktech. V městském právu se o takový přehled pokusil bratr Pavla Kristiána Koldína, Jan Kristián z Koldína.

Úplný soupis trestů v právu zemském pak obsahuje spis písaře komorního soudu Šebestiana Faulknera z Fonkštejna, vytištěný roku 1589. Vlastní přehled trestů je nadepsán „*Vejtah všelikých pokut z zřízení zemského království českého léta 1564 vydaného*“. Začíná nejnižší pokutou peněžitou – 1 kopou grošů českých, pak 10 kop grošů českých atd. až po trest nejvyšší tj. ztrátu hrdla, statku a cti. Terminologie tohoto spisu ukazuje, že obecnou koncepcí trestu je v této době stále ještě jeho chápání jako pomsty¹¹⁷, kterou vykonává na pachateli buď poškozený (jeho příbuzní) sám v rámci povolené svémoci, či prostřednictvím orgánů státních, které o uložení trestu a jeho provedení rozhodují. Odtud, ze zásady odvety, pochází také jistá symboličnost trestu. Za zhářství upálení, za zradu čtvrcení (pachatel jednou částí své osobnosti slibuje věrnost a druhou zrazuje), za rouhání vytržení jazyka apod. Současně ovšem je účel trestu spatřován i v prevenci. Jeho ukládání a především způsob výkonu, tj. veřejně, často krutým způsobem a veřejné vystavování těl popravených, má odstrašovat ostatní feudální veřejnost od páchání deliktů.

Mnohé tresty mají také za účel izolovat pachatele od feudální veřejnosti, což je dosahováno buď vězněním či potupným označením (cejchem), které právně

---

¹¹⁶ CIB IV/I/1, s. 172, ZZ 1549, čl. C 3. „...*A kdož by kolivěk všel na katedru v saud zemský bez povolení pánuov úřednikuov větších, aby deset kop grošuov českých týmž pánuom úřednikuom dal bez odpuštění.*“

¹¹⁷ I Koldín ještě charakterizuje trest takto: „*Pokuta jest přísná pomsta, již k ztrestání přicházejí všelijací vejstupkové lidští.*“ – Práva městská, s. 299, čl. M I.

deklaruje pachatele a zbavuje ho nároku užívat právních výhod svého společenského postavení.

Nápravný účel trestu je tu teprve v počátcích. Shledáváme se s ním zpravidla při krátkodobých trestech odnětí svobody a u trestů peněžitých či nucených pracích.

Z trestů tělesných ukládala stavovská justice především hojně užívaný trest smrti. O jeho opravdu častém užívání svědčí mimo jiné i skutečnost, že kupř. Koldínova Práva městská ho ukládají jako trest obligatorní v 53 případech¹¹⁸. Poslední předbělohorská redakce Zemských zřízení z roku 1564 stanoví trest smrti v 54 případech, z čehož je třikrát spojen se ztrátou cti, 14krát se ztrátou majetku a v 16 případech jak se ztrátou cti, tak i statků.

Trest smrti se prováděl různými způsoby. Nejběžnější bylo oběšení (kupř. při krádeži), stětí (za násilí u zemských desek, za vraždu), upálení za živa (za čarodějnictví, žhářství), zahrabání za živa (za čarodějnictví ženy) s případným probodnutím srdce odsouzeného zahroceným kulem (za usmrcení novorozeněte, za travičství), lámání kolem (za násilné smilstvo), vláčení ulicemi a lámání kolem (za úkladnou vraždu). Někdy byl trest vykonán dokonce i na mrtvém, jako kupř. při sebevraždě, kdy mrtvé tělo bylo spáleno na rozcestí. V tomto případě měl výkon trestu zneuctvující charakter.

Stavovské právo stanovilo také řadu pravidel o způsobu provádění poprav. Nesmělo se popravovat v noci a tajně, zřejmě aby nedocházelo ke zneužití veřejné moci a aby byla zaručena kontrola veřejnosti nad výkonem spravedlnosti.¹¹⁹ Městské právo stanovilo dokonce i povinnost veřejného vyhlášení důvodu

---

¹¹⁸ Práva městská, s. 397–399. Jde o přehled: „*Pokuty právy městskými obsažené a v jistý pořádek uvedené skrze Jana Krystyana z Koldína*“

¹¹⁹ AČ V, s. 208–209, VZZ, čl. 436. „...*A též z nahoře všech psaných stawuow, že žádnému z panského, z rytieřského stawu, ani z Pražan, ani z měst smrti nočně nebo tajně, za řádu nebo práw dokudž jdú, bez wyslyšenie před právem zemským, žádný nemá dáti učiniti, ktožby u koho nebyl a nebyl pán jeho, krom zločincuw podlé zemského znostanie. Pakliby kto to učinil, aby týž sám hrdlo ztratil. ...*“ Podobně i CIB IV/Í/1, s. 393–394, ZZ 1549, čl. U 2. „...*A z nahoře psaných všech stawuow, že žádnému z panského, z rytieřského stawu, ani z Pražan, ani z měst smrti nočně nebo tejně, za řádu nebo práw (dokudž jdau), bez wyslyšeni před právem zemským, aneb kdež by kterému práwu náleželo, žádný nemá dáti učiniti, kromě zločincuw podlé Zemského Zuostání. Pakli by kdo to učinil, aby sám též hrdlo stratil.*“

rozsudku, což mělo zvyšovat odstrašující důsledek provedení trestu.¹²⁰ Jak v právu zemském¹²¹, tak městském¹²² se zakazuje odsouzenec opíjet. Obě práva výslovně ukládají soudům povinnost poskytnout delikventovi duchovní útěchu s možností odkladu výkonu trestu o 3 dny. V právu jsou stanoveny také i výše poplatků za provedení poprav.

Z dalších trestů tělesných to byly různé tresty zmrzačující, bití a mrskání.

Nejběžnějšími druhy zmrzačení bylo utětí ruky (např. za násilí na rychtáři) za vytržení meče u úřadu deskového,¹²³ utětí palce či vytržení jazyka za rouhačství.¹²⁴

Mrskání bylo užíváno buď jako trest náhradní, kupř. pro těhotnou ženu odsouzenou k trestu smrti¹²⁵, jako součást trestu vypovězení z města nebo jako součást zneuctvujícího vystavení na pranýři.

Trest odnětí svobody vykonávaný ve vězení začíná mít významnější úlohu. I když někteří autoři dříve usuzovali jinak.¹²⁶ V řadě trestních předpisů zemského i městského práva již nalezneme přesně vyznačenou délku odnětí svobody. Mnohdy však soudy v rozsudku neurčily přesnou délku odnětí svobody a nechávaly vězněného ve vězení potud, pokud buď on sám, nebo jeho přímluvci nedosáhli u soudců, městské rady či panovníka jeho propuštění. Stále měla velkou úlohu soukromá iniciativa žalobce a také jeho osobní odpovědnost. Žalobce totiž odpovídal za případné škody, které vznikly odsouzenému. Městské právo také

---

¹²⁰ Práva městská, s. 394, čl. T VIII. „*A při žádném právě nad žádným zločincem, ani nad žádným jiným člověkem nočním časem nemá se poprava vykonávati. Ale v bíledni a zjevně má se to dáti s oznamováním příčiny aneb příčin, proč mu se to děje, že konec života svého takový vzíti musí.*“

¹²¹ CIB IV/I/1, s. 413, ZZ 1549, čl. V 10. „*...A při vedení toho zločince na popravu, nemá jemu nápoj dáván tak býti, aby opojen byl, než toliko žádal-li by pro svlažení malý truňk, toho mu odepřino býti nemá, než má dáti jemu se nemnoho napiti.*“

¹²² Práva městská, s. 394, čl. T VII. „*...A kdyžby na popravu veden býti měl, opojín býti nemá.*“

¹²³ AČ V, s. 206, čl. 429. „*...ktožby koliwěk na dwoře najvyššieho písaře králowstwie Českého, tu kdež dsky zemské jsú, ... nuož swój neb meč obnažil neb wytrhl, že tomu má ruka prawá utiata býti...*“

¹²⁴ Práva městská, s. 307–308, čl. M XXVIII. „*...kdožby se toho dopustil, žeby Pánu Bohu zlořečil, tomu každému jazyk teylem vytažen bud.*“

¹²⁵ Praxe městských soudů se řídila zásadou, kterou znalo i starší městské právo. „*Žena těhotná, pro zlý skutek lapená, pro plod, který má v životě, nemá býti na smrt vydána, ale skrovně mrskána.*“

¹²⁶ Kupř. SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, s. 20. „*Skromná jen úloha ve zbrojnici trestních opatření příslušela vězení.*“

stanoví povinnost dohledu nad výkonem trestu odnětí svobody, ve zřejmé snaze zmenšovat počet vězňů buď ve prospěch propuštění na kauci či naopak k popravě.¹²⁷ Zde se ovšem uvažuje o vězení spíše ve smyslu jeho funkce zajišťovací, kterou také původně mělo.¹²⁸ Proto při nepodání žaloby do tří dnů má být vězeň ze zajišťovací vazby propuštěn.¹²⁹ Vlastní výkon trestu vězení mohl být ještě podle úvahy soudu zostřován různými způsoby. Nejběžnějším byla kláda či špalek, tj. ukování nohou popř. rukou vězněného do otvorů masivního kusu dřeva, což znemožňovalo jeho pohyb. Také toto zostření bylo závislé na úvaze soudu. Jen pobyt v tomto druhu vězení – mezi zločinci – mělo zneuctvující důsledky pro vězněného, zatímco tzv. dlužnické vězení tyto důsledky pro dlužníky nemělo.

Mezi tresty výslovně zneuctvující pak patřilo především vystavení na pranýř¹³⁰ před radnicí, u vchodu do kostela apod., což vystavenému přinášelo zneuctění stejně, jakoby byl ke ztrátě cti výslovně odsouzen, což byl trest obvyklý zvláště v právu zemském.

Z dalších trestů obvyklých v právu stavovském nutno uvést trest nucených prací. Zemské právo kupř. ukládá povalečům povinnost bezplatně pracovat po dobu jednoho roku – jde o náhradu za nedobytnou pokutu dvou kop grošů českých.¹³¹

V podstatě obdobné důsledky jako zneuctvující rozsudek mělo i prohlášení pachatele za psance. Rozdíl byl však v tom, že státní moc i každý příslušník feudální společnosti byl přímo povinen k aktivnímu zákroku vůči psanci. Osoba prohlášená za psance nejen ztrácela veškerá práva osobní (na ochranu života, cti,

---

¹²⁷ Práva městská, s. 17, čl. XXXIV. „...A kteřížby z nich vinni nebyli, aneb pro dosti lehké příčiny takovým vězením žeby ztěžováni byli, aby se propauštěli, aneb na rukojemství i také závazky brali. Pakliby kteří pro svá přečinění pokut právem vyměřených zasloužili, nad těmi také aby se popravy vykonávaly.“

¹²⁸ SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, s. 20.

¹²⁹ Práva městská, s. 395, čl. T XII. „... a toho by vězně do třetího dne před právem neobvinil, ani příčin slušných, proč jest ho do vězení dal, aneb vzíti rozkázal, sám skrze sebe, zástupci aneb skrze plnomocníka svého právu by nepředložil: tehdy takový vězeň děle v témž vězení držán býti nemá. Ale úřad konšelský jednohokaždého města takového vězně propustiti a vězení toho sprostiti moci bude.“

¹³⁰ Podrobněji k pranýři: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, V. svazek Pa – Právní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 736–738.

¹³¹ CIB IV/I/1, s. 397, ZZ 1549, čl. U 7. „... Chtěli-li by prázdni býti takového vězení, aby byli povinni dáti dvě kopě grošuo českých každá osoba. Pakli by té summy nedali, tehdy ten, kdož by je u vězení měl, bude jich moci do roka v službě bez záplaty užívati, opatřice je stravau i jinými potřebami, tak jakž na čeledina přísluší. ...“

majetku, právo zastávat úřady, způsobilost procesní), ale dokonce ji každý musel ze zákona pronásledovat a mohl ji i beztrestně zabít. Veřejná moc feudálního státu zakročovala pak proti psancům v případě, že k jejich dopadení a přemožení bylo zapotřebí překonat vážnější odpor.¹³²

Mezi tresty omezující osobní práva pachatele patřil v 15. – 16. století obvyklý trest vypovězení, užívaný hojně jak v právu zemském, tak městském. Tak je vypovídán ze země odbojník práva, který by neuposlechl obranného listu a nevydal prosouzený statek¹³³, stejně jako ten, kdo by prodal statek cizozemci bez souhlasu krále a zemského sněmu.¹³⁴ Vyhnanství je častým trestem za delikty politické. Městské právo užívalo trest vypovězení buď v podobě výslovné záповědi pobytu v městě „*aby města prázden byl*“, či fakticky vymrskáním pachatele z města. Neoprávněný návrat do města měl zpravidla pro pachatele za následek trest smrti.¹³⁵

Podstatný význam v trestní represi stavovské monarchie měly i tresty majetkové, které se vyskytovaly v různé intenzitě: od drobných pokut až po konfiskace postihující celý majetek pachatele.

Ve šlechtickém právu je stupnice peněžitých trestů podána u Fauknera z Fonkštejna, a to na základě ZZ 1564. Nejnižším trestem je 1 kopa grošů českých, 10 kgrč., 15 kgrč., 20 kgrč., 25 kgrč., 50 kgrč., 100 kgrč., 300 kgrč.. V jednom případě propadne veškerý zapůjčený kapitál (při lichvě), ve 2 případech platí delikvent, bránící exekuci pokutu ve výši 1/3 dluhu. V 7 případech může být uložen trest konfiskace celého jmění. Nejběžnějšími druhy pokut byly ty, které měly charakter pořádkový. Byly ukládány stranám k zajištění pokojného průběhu

---

¹³² SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, s. 16–17.

¹³³ CIB IV/I/1, s. 13, ZZ 1530, čl. 21. „... , a on má z obce království českého býti vypovědien jako zhůbce a rušitel práva, a žádný jeho fedrovati a přechovávatí nemá, pod pokutú svrchu dotčení. ...“

¹³⁴ CIB IV/I/1, s. 157, ZZ 1549, čl. B 15 „...žádný z knížat, pánuov, vládyk kteréhož koli stavu, buď duchovního neb světského, svých hraduov, tvrzí, měst i všelijakého zboží v království českém cizozemcuom, buďto osobám nízkým nebo vysokým, nižádným neprodávali, nezastavovali, a nezapisovali, nepostupovali, ani směňovali nižádným vymyšleným obyčejem, nic sobě ku pomoci neberúce, buďto svobodných, manských neb zápisných, bez povolení JMti královské i potomních králuov českých. ...“

¹³⁵ Práva městská, s. 353, čl. P XXX. „Kteřížby koli pro své zlé skutky z města vymrskáni aneb z města vypovědění byli: téhož města na věčnost také prázdni býti mají, a více bez dopuštění téhož práva se navracovati nemají. Pakliby se kdo navrátil, na hrdle trestán bude.“

soudního řízení před soudem zemským i komorním, jako např. za neuposlechnutí trojnásobného napomenutí, popř. vstoupení před soud bez vyzvání soudců. Pokutami čelilo právo i soudním šikanám, tj. neoprávněným žalobám a zmatečným půhonům. Často byly pokuty ukládány i jako vedlejší trest k trestu odnětí svobody, např. za neoprávněnou žalobu pro delikt moci vedle vězení v délce 14 dnů ještě pokuta 50 kop grošů českých.¹³⁶

Pokuta se zpravidla platila poškozenému, a to vedle náhrady způsobené škody a soudních útrat, které se prokazovaly přísahou. Právě pokuty, placené buď poškozeným či žalobcům, sloužily leckdy k zvýšení zájmu feudální veřejnosti na postihu pachatelů trestných činů. Typické je to kupř. při stíhání přestupků o nošení a užívání ručnic.¹³⁷ Jindy naopak uložením pokut ve prospěch osob soukromých se čelilo odmítnutí pomoci státní moci při pronásledování zločinců.¹³⁸ Otevřeně se tato skutečnost přiznává v zemském zřízení z roku 1549, kde se sice konstatuje, že provinění proti zemi a králi, avšak přece jen „*poněvadž mimo osobu krále JMti žádný k takovým lidem pro pokuty jest nehleděl a nepřistaupil a skrze to i pokuty mījely ...*“ dává král tyto pokuty těm, kdož budou zločince pronásledovat.¹³⁹

Právo zemské užívá pokut bez hlubšího systému a jejich výše se jeví spíše jako nahodilá, resp. závislá na konkrétních politických potřebách doby, kdy ustanovení vzniklo. Jen výjimečně se v šlechtickém právu povoluje náhradou za pokutu nedobytnou její odpracování, ovšem jen potud, pokud pachatelem byl poddaný.¹⁴⁰ Jako zřejmý trest náhradní se platí z důvodů evidentně stavovských peněžitá pokuta šlechticem za vraždu sedláka.¹⁴¹

---

¹³⁶ CIB IV/I/1, str. 389, ZZ 1549, čl. T 31. „...*Pakli by kdo koho obešle z moci, a neprovedl by naň žádné svrchu psané moci, ten aby dvě neděle seděl u věži a puštěn nebyl, až do těch dvou nedělí, leč by obeslaný z té pokuty jej propustil a obeslaného aby odprosil, vedlé nálezu obecního, kterýž jest napsán v Zřízení O nárcích, a k tomu aby dal obeslanému padesáte kop grošův českých, a škody všecky, kteréž by obeslaný proto vzal, aby jemu napraveny byly...*“

¹³⁷ CIB IV/I/1, s. 106, Zřízení o ručnicích, čl. 2.

¹³⁸ CIB IV/I/1, s. 83, ZZ 1530, čl. 203.

¹³⁹ CIB IV/I/1, s. 145, ZZ 1549, čl. A 24.

¹⁴⁰ CIB IV/I/1, s. 207, ZZ 1549, čl. E 21. „...*Pakli by ten člověk za to statku neměl, má jej pán jeho tomu, komuž by mezníky vymetal, neb přesekal, neb jinam předsadil, vydati, a on má jemu té pokuty oddělati neb odslúžiti.*“

¹⁴¹ CIB IV/I/1, s. 73–74, ZZ 1530, čl. 189.

Rovněž v právu městském nalzáme pokus o systematický přehled pokut podle jejich výše s uvedením trestných činů, za jaké jsou ukládány.¹⁴² Výše pokut se pohybuje od nejnižší, tj. pěti kop, až po 300 kop a je odstupňována takto: 5 – 10 – 20 (50 zlatých) – 25 – 50 – 300.

Právo stavovské zahrnovalo mezi tresty peněžité i konfiskaci celého majetku pachatele ve prospěch státu, resp. panovníka. Tento trest byl zpravidla uváděn v souvislosti s trestem smrti a ztrátou cti, a to především pro delikty politické, jako pro urážku královské důstojnosti, pro odboj, pro moc, krádež, loupež, podvod, apod. Právě možnost konfiskace majetku výrazně zvyšovala zájem panovníka na výsledku trestního řízení. Fiskální zájem na získávání pokut byl ostatně jedním z nejdůležitějších motivů, které vedly k postupnému růstu zájmu státu na stíhání zločinců i na jejich potrestání. V některých případech, podobně jako u pokut, však zájem na propadnutí majetku uplatňovali i příbuzní pachatele.

Městské právo při aplikaci trestu konfiskace je střídmější. Koldín uvádí v podstatě jen tři delikty, které měly za následek uložení tohoto trestu: předložení již proplaceného dlužního úpisu, upomínání pro dluh již zaplacený¹⁴³ a prodej statku cizinci.¹⁴⁴ Tato umírněnost městského práva svědčí současně o několika skutečnostech: měšťané (stejně jako šlechta) považovali trest konfiskace majetku za útok na své soukromé vlastnictví ohrožující i rodinu a za porušení solidarity spoluměšťanů. Podobně jako šlechta odmítali měšťané majetkové nároky panovníka. Majetkové tresty podle koncepce městského práva mají především sloužit k ochraně majetkových zájmů měšťanů samých.

---

¹⁴² Práva městská, s. 396–397.

¹⁴³ Práva městská, s. 337, čl. O VI.

¹⁴⁴ Práva městská, s. 195, čl. F LIII.

3 Zvláštní část

Mezi charakteristické rysy feudálního stavovského státu patří snaha o prosazení právních norem do praxe, o vynucení závaznosti práva a vytvoření forem donucení celé společnosti, tj. i panujících vrstev k dodržování práva. Klíčovou úlohu při tom mělo právě právo trestní. Mezi specifické úkoly stavovské společnosti, která úspěšně překonávala některé pozůstatky feudální rozdrobenosti, patří ochrana právního řádu před útoky ze strany feudální veřejnosti a široká ochrana veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku vůbec.¹⁴⁵

3.1 Mocenské delikty v zemském právu

3.1.1 Mocenské delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku

3.1.1.1 Moc

Jako moc, totiž postavení se násilím proti právu a řádu, mohla být označena celá řada skutkových podstat, které jinak měly charakter poškození feudálního majetku, ohrožení života a zdraví apod.¹⁴⁶ Ideově souvisí konstruování tohoto trestného činu s potřebou omezit svépomocné akce, jimiž si kdo pomáhal k svému právu, ať již domnělému či skutečnému.¹⁴⁷

Odporování právu, neuznávání autority soudu, mimosoudní řešení sporu násilným jednáním, od pohrůzek až po zabíjení, zhárství a zpusťování statku protivníka – to je hlavní obsah deliktu, který staré české právo označovalo jako „moc“.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 81, 253.

¹⁴⁶ Kupř. KALOUSEK, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. X*. Praha, 1890, (dále jen AČ X), s. 471, č. 840. *Mezi měšťany Zhořeleckými a Žitavskými o obapolná příkoří*, 1497, před 15. květnem. AČ X, s. 476, č. 853. *Mezi Chebskými a Komerourem o moc*, 1497, 8. června. A ČELAKOVSKÝ, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. XXXIII*. Praha, 1918, (dále jen AČ XXXIII), s. 215, č. 3862. *Týž obsilá konšely Lounské, 1522, 7. června. Atd.*

¹⁴⁷ VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha 1970, s. 200.

¹⁴⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 81.

„Pod pojmem moci skrývá se ve skutečnosti starý delikt svémoci, soukromého vyřizování sporů mezi příslušníky vládnoucí třídy, proti kterému bylo v počátečních obdobích feudálního státu a ještě i v období feudální rozdrobenosti ze strany státního aparátu tak tvrdě bojováno.“¹⁴⁹ „...tj. dopomožení si práva ... bez královského soudu nebo často i proti rozhodnutí těchto soudů...“¹⁵⁰

V Čechách okolo roku 1400 nalézá zemský soud: „*Mocí žádný jeden na druhého nesahej, a sáhl-liby kto, tehdy je odsúzen zbožie na královskou Mst, a žádného práva proti žádnému jmiati nemá a má býti jako psanec a zemský zhoubce a zloděj.*“¹⁵¹

Již ve 14. století byl trestný čin moci chápán jako porušení práva, zprotivení se právu. Takto vykládá tento delikt Ondřej z Dubé. Zachycuje starší „panský obecný nález“. „*Na tom právu svobodném o každú věc ... každý člověk jmá dosti jmiati, jiných všech věcí neb pomst nechaje, pod pokutú cti, věry a vyhnánie z země za zhúbci a za zloděje zemského, a pod ztracením svého statku všeho i nápadu, jakožto panský obecný nález svědčí a ve dskách zemských popsán jest.*“¹⁵²

Negace právního řádu, zprotivení se mu, byl ostatně běžný delikt, který páchali příslušníci stavovských vrstev společnosti. Šlo o případy, kdy feudál nebo měšťan se rozhodl dosáhnout svého cíle, kupř. nabytí vlastnictví, pomsty nad protivníkem, poškození jeho majetku atd. tím, že vzal spravedlnost „do svých rukou“, tj. opomenul právní postup, neobrátil se na soud, nýbrž dopustil se vědomého útoku proti právnímu řádu.¹⁵³

Původním základem, ze kterého se vyvinul delikt moci, byla nepochybně představa o knížecím míru, tj. o nutnosti zachovávat obecný pokoj a mír, v jeho

---

¹⁴⁹ MALÝ, K. *K českému trestnímu právu 15. – 16. století*. Rozpravy ČSAV, seš. 4, roč. 72, Praha 1962, s. 83.

¹⁵⁰ MALÝ, K. *Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století*. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 90.

¹⁵¹ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Kniha třetí: Právo trestní*. Praha 1933, s. 35.

¹⁵² JIREČEK, H. (ed.). *Codex iuris Bohemici*. Tomi II. pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV. mi. Praha, 1870, (dále jen CIB II/2), s. 362, § 6.

¹⁵³ MALÝ, K. *Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století*. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 90.

osobě feudální stát a donucovací prostředky, kterými disponoval.¹⁵⁴ Jak říká Miloslav Stieber: „Normální stav společnosti byl mír. Byl to řád mravní, ale také řád právní. Kdo jej porušil, činil zlo. Jeho čin byl zločin. On sám, jak české prameny praví, byl zloděj. Jeho jednání bylo proti právu, dopouštěl se bezpráví. Nebylo po řádu, ale bylo, jak se v Čechách říkalo, neřád. Lidských činů, kterými se mír porušoval, byla nepřehledná řada. Nedaly se ani předvídati. Poznávaly se teprve z rušení. Od nepatrných mohlo se dojít až k těžkým. Některé rušení dalo se smířiti. Některé bylo tak těžké, že to nebylo možno. Pachatel již samým činem vyhostil se z míru. Byl bez míru. Nebyl osobou, a nemohlo se s ním tedy jednat. Nejtěžší byl čin, který byl nízký. Spáchal se tajně, zákeřně. Někdo kradl v noci, tajně zapálil nebo tajně zabil a stopy zabití skryl. Byl ve svazku cti a černým činem svazek ten porušil. Zradil národ, krále nebo svého pána.“¹⁵⁵

Výkon spravedlnosti a použití násilí proti pachateli se dostává po vzniku státu do rukou panovníka, resp. státu: jen on soudí a trestá. Svémoc, která byla ve starší předstátní společnosti nezbytným prostředkem (spolu s ochranou rodu a kmene, konstituovanou v podobě krevní msty) k obhájení práv, je postupně s monopolizací státní moci vytlačována a omezována. Výsada soudit a trestat tak nejen přispívá ke stabilitě státu, tj. onomu obecnému míru, ale i k posílení autority panovníka, stává se jedním z důležitých nástrojů jeho vládnutí.

Původně moc byla asi nejspíše jen porušením obyčejových pravidel o výkonu krevní msty a později překročením zákazu krevní msty, stává se, v souvislosti s centralizací státu a upevněním právního řádu v době překonávání feudální rozdrobenosti, obecnou formulací postihující útok proti feudálnímu řádu vůbec, tedy „zprotivení právu“.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 82.

¹⁵⁵ STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Kniha třetí: Právo trestní*. Praha 1933, s. 34–35.

¹⁵⁶ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 82.

Moc byla zřejmě vždy spojována s útokem proti právnímu řádu, jak to již pro rok 1321 dokládá soudní nález. Příznačné je, že v nálezu splývá útok proti panovníkovi s mocí.¹⁵⁷

Karel Malý uvádí, že je možno namítnout, že vlastně každý trestný čin je porušením právního řádu a tedy „zprotivením“. Avšak u feudálního zákonodárce bychom tyto teoretické představy asi těžko hledali. Pro něho byla rozhodující především účelnost trestní ochrany, tj. v jaké intenzitě a jaký konkrétní objekt má být právním předpisem chráněn. A chráněným objektem u deliktů moci se stává právní řád sám. V boji proti feudální anarchii, proti zvlášť jednotlivých velmožů, v úsilí o zajištění feudálního pořádku, musel být hrozbou těžkých trestů chráněn i samotný právní řád a tím i panovníkovo právo výkonu spravedlnosti. Jedná se o základní vývojový rys deliktu moci.

Tento delikt bývá často spojován s řadou jiných, které se s ním obsahově v mnohém kryjí a jsou s ním zaměňovány; jsou to především delikty odboje, opovědi, škůdcovství.

V době stavovské, kdy stát byl centralizován a poměrně konsolidován, kdy svémoc byla zatlačována stále více do pozadí a soukromé vyřizování sporů se stává jevem poměrně řídkým, nabývá delikt převážně podobu útoku proti majetku, ohrožování výkonu držby feudálního vlastnictví.¹⁵⁸

Je to přelom 14. a 15. století, kdy se objevuje nová formulace deliktu moci. Jde o sněmovní usnesení z roku 1402,¹⁵⁹ které specifikuje v podstatě tyto základní druhy jednání, označených jako moc:

- a) Vojenská služba proti zemi
- b) Přijímání zhoubců a škůdců (tj. jejich ochraňování a přechovávání)
- c) Veřejné násilí
- d) Loupeže
- e) Silniční banditismus

---

¹⁵⁷ CIB II/2, s. 19 „*Primo Zdislai A38. Když kto jakú nešlechtnost nebo schválnost proti králi, proti zemi nebo moc proti právu činí: takového každého zboží na Královskou Milost přichází ...*“.

¹⁵⁸ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 82–83.

¹⁵⁹ CIB II/2, s. 46.

- f) Násilné obsazování cizích nemovitostí (tvrzí)
- g) Přechovávání a přijímání zlodějů

Toto sněmovní usnesení z roku 1402 znamenalo určitý vývojový stupeň ve vytváření a rozšiřování obsahu deliktu. Obecné představy o moci jako zprotivení právu jsou tu rozmnoženy o další případy, které se svou povahou starším představám o protiprávnosti – „zprotivení právu“ nejvíce blíží. Obsah deliktu, jak jej formuloval Ondřej z Dubé, nezmizel, byly k němu připojeny další skutkové podstaty.

Vladislavské zřízení zemské obsahuje řadu ustanovení, která delikt moci buď formulují, nebo se na něj alespoň odvolávají. Je to především čl. 408¹⁶⁰ pod titulem „*Nalezli za právo tyto artikule, co má za moc počteno býti proti právu*“:

- a) Násilné zmocnění se statku jiného feudála
- b) Žhářství
- c) Střežení – stání na stráži (v záloze) s úmyslem zavraždit protivníka
- d) Opovědění nepřátelství

První dvě jednání mají zdánlivě charakter ochrany feudálního majetku, ale i zde jde stejně jako v dalších dvou, o zásadní porušení právního řádu tím, že pachatel, který je spáchal, vzal do svých rukou dopomožení si spravedlnosti, tj. bez soudu se sám zmocnil nemovitosti. Jeho subjektivní přesvědčení o tom, že má na tuto nemovitost právní nárok, nebylo pro kvalifikaci jeho činu rozhodující. Také pálení majetku a vražda protivníka, zcela v duchu osobní msty, nebo formální opovědění nepřátelství, spadá v této době už do kategorie jednání právem přísně zapověděných. Proto se svou povahou delikt moci přímo ztotožňuje s odbojem právu a jako takový je i trestán.¹⁶¹

Složitá napjatá vnitropolitická situace na konci 15. a počátkem 16. století si vyžadovala nové zdůraznění zákazu soukromých válek. Proto autoři Vladislavského zřízení zemského zařadili vzápětí do čl. 410¹⁶² pravidla

¹⁶⁰ AČ V, s. 185–187, VZZ, čl. 408.

¹⁶¹ CIB IV/I/1, s. 383, ZZ 1549, čl. T 20. „...skutečně na takového saženo býti má tím vším zpuosobem, jako na odbojníka práva. ...“

¹⁶² AČ V, s. 189–190. „...i ktožby pak w tom neřádu, (an práva nejdú), chtěl komu w zemi neprietelem býti, má dáti jeden druhému tři dni napřed věděti do jeho domu, kdež bytem jest, a až

o opovědích nepřátelství. Podobně jako opověď i moc byla trestána jen v době míru, kdy „*práva šla*“. To znamená, že v době války, kdy se soudy nekonaly, kdy nebylo ani technicky možné dosáhnout soudní cestou uspokojení nároků, rozhodnutí sporů nebo obhájení práva, byla svémoc včetně soukromého záští trpěna.¹⁶³

Také Všehrd, který je vlastně jediným z právníků stavovské monarchie, který věnoval pozornost teoretické stránce moci, uvažuje o ní především jako o násilí proti právu. Jeho teoretický rozbor přípustnosti nutné obrany proti moci násilím, opřený o přirozenoprávní představy, že člověku, podobně jako zvířatům, je vrozen zákon bránit svůj život a zdraví násilím, vychází v podstatě ze stejných zásad jako formulace článku 408 VZZ. I podle Všehrda „...*mlčí práva mezi železem, aniž sebe čekati velejí...*“. Proto dochází i ke stejnému závěru: zapovězena je moc – násilí proti nevinnému za trvání právního řádu v zemi, kdy „*práva jdú*“.¹⁶⁴

V době války a nepokojů vstupovaly v účinnost právní obyčeje, které byly vlastně po staletí se tvořícím „vnitrostátním válečným právem“.¹⁶⁵ Právní předpisy, kterými čelilo české zemské právo soukromému násilí (moci) bylo v mírových podmínkách zakotvením zásad, jež byly jinak obsahem zemských mírů, tak zvaných landfrýdů. Obsahem landfrýdů byl závazek feudálů, že budou ochraňovat řád a právo a že se vystříhají násilí. Zemské míry uzavírali tedy ti, kteří chtěli na určitém místě zajistit klid a bezpečnost. Určovali v nich obvykle i správní strukturu a kompetenci správních orgánů příslušného území.¹⁶⁶ Na první pohled zde vystupuje soukromý charakter landfrýdních smluv, který je tak odlišuje od institutu moci. Ve skutečnosti však i v landfrýdních smlouvách bylo veřejné donucení podstatným prvkem, který nutil příslušníky vládnoucí třídy, aby k landfrýdu přistupovali. Toto donucení nebylo ovšem uplatňováno donucovacím aparátem feudálního státu, ale přímo příslušníky vládnoucí třídy, kteří byli účastníky

---

do západu slunce třetího dne od toho dne, když mu dal věděti tu odpověď do jeho domu, nemá nic počínati: pakliby kto prvé dřiewe času toho počal, ten čest swú ztratí. ...“

¹⁶³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 83–84.

¹⁶⁴ MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. – 16. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961, s. 285.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 284.

¹⁶⁶ ADAMOVIČ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě. Přehled vybraných otázek*. 1. vyd. Praha, C. H. Beck 2000, s. 99.

landfrýdu. Každý feudál, který odmítl proklamovat svou účast na landfrýdu a podrobit se jeho ustanovením byl považován za nepřítele státu, tj. za odbojníka a zemského zhoubce.¹⁶⁷ Od 15. století začaly být landfrýdy postupně nahrazovány jinými právními prostředky, ať již šlo o zemská zřízení, různé policejní řády či jiné normativní akty, jejichž dodržování zajišťovaly standardní mocenské orgány.¹⁶⁸

To, že v deliktu moci máme především co činit s postihem residuí staré krevní msty, se zřetelně projevuje v právní úpravě, kterou přinesla zemská zřízení z roku 1530 a 1549, avšak i zde je tohoto deliktu využito především k obecné ochraně právního řádu.

Článek 99 ZZ 1530 zajišťuje výkon a ochranu práva zajištěním nerušené činnosti zemského soudu – „*Aby soud zemský před se beze všech překážek šel a trval, ...*“, přičemž k tomu hned připojuje obecnou klauzuli zákazu moci, tj. mimosoudního vyřizování sporů: „*...A mocí aby žádný jeden na druhého nesahal, než právem aby živ byl, pod pokutami nálezuov starodávních.*“¹⁶⁹ Tuto formulaci pak přebírá ZZ 1549 v článku C 2.¹⁷⁰ Je tu možnost pozorovat především vliv sněmovního usnesení z roku 1510, který vedl k oficializaci řízení v případech moci, přenesl odpovědnost za postih pachatelů na krajské hejtmány, a který také rozhodnou měrou ovlivnil formulace ZZ 1549.¹⁷¹

ZZ 1549 věnují pozornost moci ještě na dalších místech. V deliktu moci poprvé zaznívá pochopení podstaty trestního práva jako odvětví práva, které postihuje taková jednání, jež jsou nebezpečná pro feudální společnost, jsou

---

¹⁶⁷ MALÝ, K. *K českému trestnímu právu 15. – 16. století*. Rozpravy ČSAV, seš. 4, roč. 72, Praha 1962, s. 83–84.

¹⁶⁸ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K – M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 382.

¹⁶⁹ CIB IV/I/1, s. 37, ZZ 1530, čl. 99. „*Nalezli vuobec za právo: Aby saud zemský před se beze všech překážek šel a trval, a v tom neuchoval-li by Pán Buoh krále JMti bez dědicuov, by pak i dědicové byli: pro to vždy saud zemský před se jdi a trvaj. A mocí aby žádný jeden na druhého nesahal, než právem aby živ byl, pod pokutami nálezuov starodávních.*“

¹⁷⁰ CIB IV/I/1, s. 172, ZZ 1549, čl. C 2. „*Item, Aby saud zemský předse beze všech překážek šel a trval. A v tom neuchoval-li by Pán Bůh krále JMti bez dědicuov, podlé privilejí království tohoto, totižto Zlaté bulle císaře Karla Čtvrtého, krále Vladislava majestátu a JMti královské listu na to stavuom daného, by pak i dědicové byli, proto vždy saud zemský předse jdi a trvaj, a mocí aby žádný jeden na druhého nesahal, než právem aby živ byl, pod pokutami nálezuov starodávních o moci uložených.*“

¹⁷¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 84.

v rozporu s právním řádem a ohrožují zájmy jednotlivce či společnosti.¹⁷² Moc, resp. skutkové podstaty pod tento pojem spadající, jsou tu rozděleny do dvou kategorií. První tvoří články T 21 – T 24¹⁷³ a jsou v nich uvedena tato jednání:

- a) Násilné zmocnění se cizí nemovitosti (T 21)
- b) Násilné zajištění a uvěznění protivníka (T 22)
- c) Žhářství (T 23)
- d) Opovědění žhářství (T 24)

Tyto případy se v podstatě kryjí s formulací Vladislavského zřízení zemského. I zde jde především o postih soukromých záští. Zajímavé však je, že se tu stanoví v článku T 20 zásada trestnosti těchto provinění již skutkem samým, bez soudního projednání provinění a bez možnosti obhajoby pachatele – „*Tito artykulové mají za moc počtení býti proti právu, z kterýchž nemá pohánino býti, než hned skutečně na takového saženo býti má tím vším způsobem, jako na odbojníka práva*“.

Proto také zákrok, který na oznámení – vznesení – toho, komu bylo opověděno, podnikli krajští hejtmané nebo orgány ústřední moci, sloužil především k překažení opovědných akcí a k zabránění škod, které přinášely.

Tím se také především liší delikty moci I. kategorie od deliktů II. kategorie, které jsou společensky méně nebezpečné, jak je uvádějí články T 30 – 31¹⁷⁴:

- a) Zmocnění se cizích rybníků
- b) Vymáhání poplatků od cizích poddaných
- c) Stávání na stráži s úmyslem 1) zajmout protivníka a požadovat na něm výkupné, 2) zabít protivníka, 3) zranit protivníka

Pachatelé deliktu moci II. kategorie byli totiž obesíláni z úřední povinnosti před zemský soud – „*Z dole psaných mocí má od úřadu desk zemských listem před soud zemský obsíláno býti*...“.¹⁷⁵ Nebezpečí z prodlení, které hrozilo v případě

---

¹⁷² MALÝ, K. *Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. – 16. století*. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Univerzita Karlova, Praha 1975, s. 91.

¹⁷³ CIB IV/I/1, s. 383–384, ZZ 1549.

¹⁷⁴ CIB IV/I/1, s. 388–389, ZZ 1549.

¹⁷⁵ CIB IV/I/1, s. 387, ZZ 1549. čl. T 29.

nepřekážení činů I. kategorie moci, tu již není naléhavé. Bude to dáno i tím, jak na to právo samo poukazuje, že jde často o záležitosti sporné a mnohdy ani neprokazatelné. Proto má být dána obžalovanému možnost obhajoby.

Z formulace článku T 31 je pak zřejmé, že trestný byl již i pouhý pokus „... by mu pak žádné škody neučinil, ani jeho nezranil...“.¹⁷⁶

V zemských zřízení z roku 1549 nalézáme zákaz moci v článku Q 34, ve kterém je formulován zákaz hanění pro neplnění dluhu „neřádnými a vymyšlenými haněními.“ Výslovně se tu zakazuje mimosoudní postup, tj. moc proti dlužníkovi.¹⁷⁷

V ZZ 1549 se přesně upravuje úřední postup proti pachateli deliktu moci a stanoví se tresty, které mu hrozí. Obecným trestem pro jednání, zahrnutá do I. kategorie moci, je podle článku T 24 ztráta cti, hrdla, konfiskace majetku (z kterého však mají být nahrazeny škody poškozeného – článek T 20), prohlášení za psance. Ztráta cti je prohlášena za věčnou, bez možnosti vrácení cti právem „duchovním ani světským“.¹⁷⁸ Jednání zahrnutá do II. kategorie moci jsou trestána na hrdle.

Podobně jako v jiných podobných deliktech (kupř. u odboje a zprotivení poddaných), je tu klíčová úloha přisuzována bezpečnostnímu aparátu, tj. především krajským hejtmanům, kterým se delikt má oznamovat a oni pak za pomoci krajské vojenské hotovosti mají učinit opatření k postihu pachatele (čl. T 25 – T 28¹⁷⁹), aniž by čekali na jakýkoliv zásah krále resp. výsledek soudního rozhodnutí. To se však nevztahuje na případy moci II. kategorie, ve kterých se konalo přelíčení před zemským soudem. Podle článku T 31 pak postihuje trest smrti jen ty pachatele, kteří byli z moci před soudem usvědčeni. Je tu znovu zdůrazněn obecný závazek dostavit se k soudu pod pokutou ztráty pře. Žádná ze stran se nesmí nechat u soudu

---

¹⁷⁶ CIB IV/I/1, s. 388, ZZ 1549, čl. T 31.

¹⁷⁷ CIB IV/I/1, s. 330, ZZ 1549, čl. Q 34. „Item, Aby žádný nehaněl pro neplnění peněz neřádnými a vymyšlenými haněními, než jako na peníze sluší, a kdož by jinak učinil, aby proto kázeň trpěl. Než jestli že by kdo komu plniti nechťel: hledaj jeho právem zemským, ale ne mocí, jakož od starodávna bylo.“

¹⁷⁸ CIB IV/I/1, s. 383, ZZ 1549, čl. T 24. „...Tehdy ten každý, kdož nahoře psané věci učiní, a odpoví, a tyto nahoře psané moci, anebo kterau z nich učiní, a též dole psanau moc, z kterých se před saud zemský obsýlati má, učiní-li kdo: takový napřed čest, hrdlo ztratiti má, a statek jeho na krále JMt připadnauti má, a má býti jako psanec, a nemá žádného práva užiti proti žádnému, a zase ke cti na věčné časy nemá navrácen býti nižádným právem, duchovním ani světským. ...“

¹⁷⁹ CIB IV/I/1, s. 384–387, ZZ 1549.

zastupovat. Nedostavení se má důsledky nejen pro pohnaného, kterého stíhá trest jako odbojníka práva, ale i pro původu. Ten totiž, pokud by se k soudu nedostavil, byl by rovněž obeslán a v případě opětného nedostavení potrestán za protivení právu (čl. T 32¹⁸⁰). V tom ostatně tato zákonná úprava věrně sleduje ustanovení článku 30 VZZ, resp. čl. 29 ZZ 1530. Ovšem i nedokázání obvinění z moci žalobcem mělo trestné důsledky, jak se uvádí v článku T 31.¹⁸¹ Musel sedět ve věži dva týdny, zaplatit pokutu 50 českých grošů pohnanému a nahradit všechny škody, které půhonem utrpěl. Trest vězení mohl však být na protivníkovi vyprošen a mohl být prominut. V postihu žalobce lze spatřovat doklad o tom, že delikt moci byl považován za zvláště nebezpečný pro feudální společnost. V případě mimosoudního postihu jednotlivých druhů moci I. kategorie bylo nutno, aby poškozený prokázal zjevnost způsobeného násilí krajským hejtmanům.

Právní praxe 16. století se zabývala případy moci v hojné míře. Obecné přesvědčení, že každá svémoc je právem zakázána, je vyjádřeno v tomto poučení: *„Právem každý živ bud', a sám sobě nenapravuj, po frídu zvláště; pakli to učiní, tehdy v čem práv byl, vostane křiv ...“*.

Za moc bylo v praxi považováno každé neuposlechnutí soudce, které ohrožovalo jeho autoritu. Stejně tak ve smyslu ustanovení zemských zřízení bylo mocí i zajetí cizích poddaných na cizích gruntech nebo zkopání, tedy vypuštění cizích rybníků.

Dalo by se říci, že v praxi převažovaly delikty II. kategorie, tedy méně nebezpečné formy, tak jak to přinášely konflikty mezi majetkovými zájmy

---

¹⁸⁰ CIB IV/I/1, s. 389, ZZ 1549, čl. T 32. *„Item, Kdož obešle z moci, tu mají oba státi k té při, a poručníkuov k ní nemohau dělati. Než nestál-li by obeslaný, aneb že by odsauzen byl, má naň saženo býti tím spu SOBEM jako na odbojníka o dědictví. A též, nestál-li by kdož z moci obešle, tehdy má obeslán býti od pánuov a vládyk z plného saudu, aby stál, a pokutu trpěl vedle nálezu, konečně na druhé suché dni. Pakli by nestál, aby naň saženo bylo jako kterýž by se právu zprotivil.“*

¹⁸¹ CIB IV/I/1, s. 389, čl. T 31. *„...Pakli by kdo koho obešle z moci, a neprovedl by naň žádné svrchu psané moci, ten aby dvě neděle seděl u věži a puštěn nebyl, až do těch dvau nedělí, leč by obeslaný z té pokuty jej propustil a obeslaného aby odprosil, vedlé nálezu obecního, kterýž jest napsán v Zřízení O nárcích, a k tomu, aby dal obeslanému padesáte kop grošův českých, a škody všecky, kteréž by obeslaný proto vzal, aby jemu napraveny byly...“*

jednotlivých feudálních vlastníků. Případy I. kategorie se vyskytovaly spíše v období nepokojů, válek a napjaté vnitropolitické situace.¹⁸²

SOUKROMÁ VÁLKA

Nejběžnější formou moci byla opověď, opovědění nepřátelství, záští, škůdcovství. Vzájemná nepřátelství jednotlivých feudálů uskutečňovaná válečnými a kořistnými akcemi vojenských mocí obou soupeřů neměla v našem feudalismu jednotného názvu.¹⁸³ Termín záští lze považovat za ekvivalent německého pojmu Fehde.¹⁸⁴ Pojem Fehde je však v německé oblasti širší, neboť zahrnoval různé formy právem uznaného soukromého nepřátelství, počínaje primitivní mstou a konče soukromými válkami feudálních rytířů.¹⁸⁵ Velice často se vyskytuje i termín „válka“ nebo jeho slovesná varianta „váleti s někým“.¹⁸⁶ Historické kořeny tohoto jevu můžeme charakterizovat jako pozůstatek staré formy soukromého, mimosoudního vyřizování msty, které svými kořeny jde až ke krevní mstě, tak jak se vyvinula a prováděla mezi jednotlivými rody a kmeny již v předstátní společnosti.¹⁸⁷ Institut opovědi představoval v zemském právu prvek svépomoci formou ozbrojeného (násilného) řešení. Tento institut však byl často zneužíván v souvislosti s pouhou kriminální činností a termín opovědník se stal do jisté míry synonymem pro obecné označení nepřítele.¹⁸⁸

V životě tehdejší společnosti byly drobné války a boje mezi jednotlivými feudály běžné. Zatímco dnes je válka zpravidla mezinárodním konfliktem, středověké právo též připouštělo, aby každý politicky plnoprávný člen vedl válku

---

¹⁸² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 84–88.

¹⁸³ URFUS, V. „Záští“ v *Čechách v polovině 15. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 92.

¹⁸⁴ JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516 – 1604. Svazek II., Články 74 – 190*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 395.

¹⁸⁵ URFUS, V. „Záští“ v *Čechách v polovině 15. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 90.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 92.

¹⁸⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 88.

¹⁸⁸ JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516 – 1604. Svazek II., Články 74 – 190*. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, s. 403.

s jakoukoli druhou stejně kvalifikovanou stranou. Časem se právní řád více či méně snažil soukromé války omezit.¹⁸⁹

Jakékoliv nepřátelství, které mělo být dovolenou, řádnou a právem uznanou válkou, muselo být zejména formálně zahájeno. Za formální započetí záští byl všeobecně považován tzv. *opovědní list* a skutečným záštím v právním smyslu bylo tedy jen takové, které bylo řádně opověděno, tj. oznámeno protistraně. V každém jiném případě byl odtud vyplývající násilný čin naopak prohlašován za delikt, např. výboj nebo loupež. Proto také zpravidla jedna z válčících stran se snažila očernit svého protivníka tím, že jej obviňovala z toho, že spáchal násilí, aniž předem vypověděl nepřátelství. Takové obvinění bylo útokem na protivníkovu čest. Poškozený prohlašoval útok za násilí bez opovědi, za bezpráví, výboj a žádal náhradu škody. Škůdce však takovýto názor odmítal.

Ve 14. – 15. století se u nás plně vyhranilo jedno ze základních kritérií, podle kterého bylo ve středověku posuzováno, zda-li na jednání, jimiž se druhému působily škody, újmy a ztráty, se mělo hledět na delikt či nikoliv. Stalo se pravidlem, že formálně opověděné nepřátelství způsobovalo beztrestnost všech činů, které by jinak musely být považovány za delikt proti životu, zdraví a majetku. Platilo ovšem jen pro privilegované osoby – šlechtu, v první řadě pro pány, mezi nimiž opovědnictví, tj. soukromé války byly na denním pořádku.

V 16. století na základě zemských zřízení se začaly soukromé války zakazovat pod trestem smrti. Jako jeden z nejtěžších deliktů proti feudální společnosti se začala trestat i pouhá opověď soukromého nepřátelství.

Soukromá válka se tedy zahajovala opovědním listem, kterým bylo protivníku vyhlašováno nepřátelství. Opovědní listy mívaly typický, praxí ustálený obsah. Nejčastěji se jednalo o opovědní listy, v jejichž textu opovídající prohlašoval, že „*ohražuje svoji čest*“ vůči adresátovi. Opovídající zde vlastně dával najevo, že adresát listu je bezctná osoba, se kterou nechce mít nic společného. Takováto osoba, jako člověk beze cti, nemohla být opovídajícímu ničím jiným než nepřítelem.

---

¹⁸⁹ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 79.

„*Ohražení cti*“ bylo největší urážkou, kterou bylo možno šlechtici učinit. Obdobný význam měla i jiná obvyklá fráze, kterou se v opovědních listech vyhlášovalo nepřátelství. Opovídající oznamoval opovědním listem svému nepříteli, že se „*jej vystříhá*“. S tím se například setkáváme v opovědním listu Beneše z Doupova proti Jirímu z Poděbrad, kde se píše „... *Protož vystřiehám se proti Vaší Královské Milosti, a svú čest proti vám ohrazuji...*“.

Méně urážlivý byl další obvyklý slovní obrat, ve kterém sliboval opovídající, že „*bude mít péči*“ na toho, komu opovědní list zasílá. Opovídající zde chtěl vyjádřit, že k adresátovi opovědného listu se bude nadále chovat jako ke svému nepříteli, kterého je nutno pečlivě sledovat a bedlivě pronásledovat a před kterým je třeba se mít, jako před nepřítelem, na pozoru.

V opovědních listech bychom těžko hledali nadávky nebo hrubé urážky. Naopak zpravidla bylo dbáno na všechna možná zdvořilostní oslovení a tituly, kterých vyžadovala feudální kurtoasie¹⁹⁰.¹⁹¹

Nepřátelství postupovalo různorodými prostředky. Většinou se vzájemná záští odrazila v drobné kořistnické válce, v přepadání a plenění a k rozsáhlejším vojenským akcím nebo fyzickým zničením protistrany docházelo zřídka. Ve většině případů bylo účelem záští docílit výhodných podmínek pro sebe při uzavírání míru, získat kořist a poškodit protivníka.¹⁹² Jiným rovněž obvyklým způsobem vedení nepřátelství bylo přepadávání poddaných a služebníků protivníkových spojené s olupováním a zajímáním.¹⁹³

Se záští souvisí také instituce tzv. *holdů*. Mínila se jimi ve skutečnosti dvojitá situace. V prvním případě se holdem rozumělo jednorázové výkupné, které platili poddaní nepříteli své vrchnosti za to, že nevyplenil jejich vesnici. Šlo vlastně o výpalné. Ve druhém, obvyklejším případě představovaly holdy pravidelně placené dávky, které platili poddaní z určitých vesnic opovědnému nepříteli své

---

¹⁹⁰ Společenská slušnost, galantnost, zdvořilost, dvornost.

¹⁹¹ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, IV. svazek N – O*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 744.

¹⁹² SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 80.

¹⁹³ URFUS, V. „*Záští*“ v *Čechách v polovině 15. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 97.

dědičné vrchnosti.¹⁹⁴ Holdy, které byly vybírány jako pravidelné dávky, nebyly ničím jiným než poddanským úrokem. Poddaní jednoho soupeře jimi „holdovali“ protivníku své vrchnosti, čili že se k němu chovali po této stránce jako ke své pozemkové vrchnosti. „Holdující“ poddaní zůstávali formálně dále poddanými své dědičné vrchnosti. Vynucení slibu človehčenství bylo považováno za porušení pravidel o vybírání holdů. Donucování poddaných nepřítelů k robotám se však připouštělo.¹⁹⁵

Vybírání a ukládání holdů probíhalo v praxi tak, že opovědný nepřítel zaslal do vesnice, ze které chtěl brát hold, tzv. *holdovní list* s požadavky v konkrétních mírách s udáním požadovaných peněz či věcí nebo výzvou k poddaným, ať se dostaví na určité místo k rozhovoru o podmínkách holdu. Neuposlechnutí výzvy mělo za následek násilnou akci, jako bylo např. plenění, pálení, odebrání dobytka, zajetí.¹⁹⁶

Záští a holdy nebyly v podstatě ničím jiným než způsobem, jak feudál zvyšoval své příjmy na úkor druhého feudála a jeho poddaných. Běžně se v 15. století setkáváme s tím, že téměř každý jen poněkud významnější feudál drží nějakou cizí poddanskou vesnici v holdech.¹⁹⁷

Vzájemná záští mohla být mezi feudály kdykoli přerušena nebo ukončena. V obou případech o tom soupeřící strany uzavíraly dohodu. V prvním případě byla dohoda označována jako smlouva o příměří, v druhém jako smlouva o míru, kterou se řešily všechny vzájemné nároky a nahrazovaly škody způsobené záštím.¹⁹⁸ Fakt, zda byl uzavřen mír či příměří, se projevoval i ve vzájemném oslovování feudálů podle pravidel feudální šlechtické zdvořilosti. Osoby, které mezi sebou uzavřely

---

¹⁹⁴ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 80–81.

¹⁹⁵ URFUS, V. „Záští“ v Čechách v polovině 15. století. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 98.

¹⁹⁶ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 81.

¹⁹⁷ URFUS, V. „Záští“ v Čechách v polovině 15. století. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 99.

¹⁹⁸ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 81.

příměří, byly si navzájem jen „*bratry průměrnými*“, nikoliv „*přáteli milými*“, jak znělo běžné oslovení.¹⁹⁹

Smlouvy o příměří neměly v 15. století jednotnou povahu. Je možno je dělit do dvou skupin: prvou skupinu tvoří smlouvy, které lze označit jako smlouvy o skutečném příměří. Jimi je vzájemné nepřátelství přerušováno jen dočasně a nepočítá se v nich s definitivním skončením nepřátelství. V těchto smlouvách se strany dohodly o tom, že budou nadále vybírat během záští získané holdy a zavazovaly se jen k tomu, že jejich zaplacení nebude vymáháno násilím a že holdovní dávky nebudou zvyšovány a budou vybírány s milostí. Druhou skupinu tvoří smlouvy, ve kterých sice strany podle doslovného znění textu smlouvy uzavírají příměří, jenže toto příměří má ve skutečnosti již funkci předběžného, prozatímního míru. Klid zbraní má umožnit mírová jednání, restituci a náhradu škod, rozhodnutí o vzájemných nárocích a činnost ubrmanů.²⁰⁰ V těchto smlouvách bývalo od vybírání holdů upuštěno. V obou případech je ve smlouvách přesně stanovován termín, do kdy má trvat klid zbraní mezi stranami. Zajatci bývali v příměří obojího druhu propouštěni. Nikoliv však definitivně, nýbrž jim byl dáván „rok“. Propuštění bylo obvykle omezeno dobou trvání příměří.

Každá smlouva bývala zajišťována rozličným způsobem. Nejobvyklejší zajištění bylo dvojího druhu: hmotné a ideální. Hmotnou zárukou toho, že úmluvy obsažené ve smlouvě o příměří budou dodrženy, býval zpravidla „*základ*“, tj. v podstatě peněžité konvenční pokuta, jejíž vyplacení pro případ porušení smluvních podmínek bylo nadto ještě zajišťováno rukojmími. Kromě této hmotné záruky bývaly smlouvy o příměří zajišťovány ještě ideálně „*nejvyšším základem cti a víry*“. Strany v této záruce prohlašovaly, že mají ztratit čest v případě porušení příměří. K důležitým zárukám smluv o příměří náleželo dále ustanovení o tom, jak mají být řešena všechna porušení příměří. Spory tohoto druhu byly svěřovány arbitrárnímu rozhodnutí tzv. ubrmanů či oprávců, kteří byli současně ve smlouvě o příměří jmenováni.

---

¹⁹⁹ URFUS, V. „*Zášť*“ v *Čechách v polovině 15. století*. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 101.

²⁰⁰ Podrobněji k ubrmanům: URFUS, V. „*Zášť*“ v *Čechách v polovině 15. století*. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 104–110.

Mír byl zpravidla uzavírán po předchozím příměří a rozhodnutí o všech vzájemných nárocích a v záští způsobených škodách. Mírem končilo záští definitivně. Mírová smlouva bývala obsahově stručnější než předchozí smlouva o příměří. Strany v ní prohlašovaly, že jsou dokonale smířeny, že chtějí zapomenout na to, co si navzájem v záští způsobily a anulovaly v ní obvykle také všechny vzájemné urážky a útoky na protivníkovu čest, kterých se v záští nejrůznějším obviňováním dopustily.²⁰¹

Podobně jako obecná formule moci, byl také zákaz opovědi, jako jedné z forem činnosti naplňující skutkovou podstatu moci, vysloven v roce 1402. Opověď sama bez dalšího byla trestána jako moc.²⁰²

V období stavovství se delikt opovědi stal jedním z trestných činů namířených proti veřejnému pořádku, tedy delikt, ve kterém podle míry jeho společenské nebezpečnosti splýval charakter politický s policejním.

Soukromá válka, jakou opověď vlastně byla, ohlášení soukromé msty, byla především ohrožením veřejného pokoje. V tomto ohledu nebylo důležité, zda šlo o násilné akce velkých feudálů, či drobnou individuální mstu jednotlivce vůči mocnému nepříteli z řad šlechty, či vůči městu. Boj proti opovědníkům patřil mezi přední úkoly krajské policie. Policejní koncepce zákroků proti opovědníkům zcela jasně převažuje v ustanovení ZZ z roku 1530 o krajských hejtmanech a to zvláště v článku 186, ve kterém se krajským hejtmanům ukládá povinnost veřejně oznámit opovědníky, zakročít proti opovědním a dokonce i vysílat špehy na královy útraty za účelem dopadení opovědníků.²⁰³

Obecnější formulaci, která stavěla opovědníky mimo právní řád, do stejné situace jako „*jiné zhoubce zemské*“, tedy i psance, nalézáme v čl. 176 ZZ 1530. Stavům se v něm zakazuje, aby opovědníky nikdo „... *nevelebil, nelíčil a ničímž*

---

²⁰¹ URFUS, V. „Záští“ v Čechách v polovině 15. století. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957, s. 101–103.

²⁰² Srov. CIB II/2, s. 46.

²⁰³ CIB IV/I/1, s. 70, ZZ 1530, čl. 186: „*Item. Jestliže by kto králi JMti neb zemi, nebo osobě, aneb kterému městu opověděl: to hejtman neb hejtmané mají do krajuóv hned oznámiti, aby se k takovému opovědníku podle zřízení zemského zachovali. A k tomu mají na to mysliti a těch cest hledati, pokudž najvýš budú moci, aby takovou válku a opověď přetrhli, a mají-li na špehy nakládati na náklad krále JMti, aby mohl takový opovědník nebo opovědníci dosažení býti.*“

nezastával zjevně ani tajně ...“ pod trestem jednoho roku vězení. Kdo by však šel ještě dále a zabraňoval svým lidem honit zločince, má být trestán na hrdle. Podporování zločinců je trestáno u těch, kdož by se nedostavili k obeslání k soudu, v čl. 177 trestem smrti a konfiskací majetku jako u zjevných psanců.²⁰⁴ Jedná se o velmi ostrou sankci, která umožňovala mimosoudní postih pachatelů orgány veřejné moci, a tím dokresluje snahu o vytvoření právních záruk v boji proti zločincům.

Oповědníci a jim na roveň postavení pachatelé ostatních trestných činů nebyli poháněni. Byli obesíláni z úřední povinnosti. Nedostavení se před soud, tj. neuposlechnutí obeslání, bylo trestáno prohlášením za zemského zhoubce. V případě, že opovědník byl poddaným, pak povinnost postavit ho k soudu spadala na jeho pána. Uposlechnutí obeslání, tj. postavení poddaného bylo vymáháno pohružkou peněžité pokuty, která zpravidla v obesláních figuruje jako náhrada škody, která by vznikla žalobci. Nedokázání obvinění nebylo však pro žalobce trestné a nebyl ani povinen nahradit škodu obžalovanému, který byl zproštěn obvinění.²⁰⁵ Právo tedy v tomto smyslu dává přednost ochraně veřejného pořádku před ochranou osobních práv obžalovaného. Analogická ustanovení obsahují redakce zemských zřízení, zvláště ZZ z roku 1549.²⁰⁶

Za opovědníka je pak dále považován i ten, kdo se vystěhuje ze země a přes prohlášení učiněné u zemských desek, že nemá žádné nároky vůči domácím obyvatelům, je pak přesto násilím vymáhá.²⁰⁷ Podobně se zakazuje pobyt v Čechách opovědníkům, kteří by opověděli sousedním panovníkům, s nimiž mělo české království spojenecké smlouvy.²⁰⁸

---

²⁰⁴ CIB IV/I/1, s. 66, ZZ 1530.

²⁰⁵ CIB IV/I/1, s. 67, ZZ 1530, čl. 178. „...*Než jestli že by ten, ktož by vinil, na toho, kohož by vinil, nic nedovedl: proto žádné pokuty nésti nemá*“.

²⁰⁶ CIB IV/I/1, s. 337–338, ZZ 1549, čl. R 17 – 19 a s. 406 – 407, ZZ 1549, čl. U 21 – 22 a U 24 – 25.

²⁰⁷ CIB IV/I/1, s. 404, ZZ 1549, čl. U 18. „*Pakli z těch věcí předešlých před JMti královskou neb soudy zemskými (tak jak se vejš píše) nehleděl, než moci a válkou, že ten každý upadne v tu pokutu jako nevyhoštěný, který by odpověděl v zemi.*“ – *Jestliže někdo „...vzal odpuštění od krále JMti a od země“ a nevystěhoval se, byl považován za povaleče.* Tamtéž, s. 405, ZZ 1549, čl. U 19.

²⁰⁸ CIB IV/I/1, s. 406, ZZ 1549, čl. U 23. „*Item, Kteří by okolním knížatům odpověděli, kteříž s JMti královskou a tímto královstvím dědičné smlouvy mají, anebo že by na potomní časy odpovídali, buď z Čechuov nebo z Niemcuov: ti a takoví žádného bytu v zemi české aby neměli, a*

Problematiku opovėdnictví nám ve svém díle přiblížil i Jindřich Francek, který zpracoval toto téma na konkrétních příkladech, které bych ráda pro dokreslení situace zmínila:

Opovėdnictví (záští, škůdcovství), tedy organizování války mezi šlechtici, ale i mezi městy, vyvrcholilo v našich zemích v 15. – 16. století. Odsouzení několika urozených k trestu smrti městskými soudy vyvolalo nové vlny násilí. Nejznámějšími českými opovėdníky byli nepochybně Jan Bavůrek ze Švamberka a Jiří Kopidlanský. V jižních a jihozápadních Čechách působil obávaný kníže loupežníků Petr Suda, držitel tvrze v Janovicích nad Úhlavou. Svě války zde organizovali rovněž další šlechtici bojující s královskými městy. Postrachem západních Čech byli především páni z Gutštejna, v širším teritoriálním záběru loupili bratři Kunc a Zikmund Kafunkové z Chlumu.

V letech 1472 – 1485 soupeřil Racek Kocovský s Českými Budějovicemi. Jejich vzájemné vztahy se rapidně zhoršily v roce 1473. Tento výbojný rytíř přímo nenáviděl budějovické měšťany, jak vyplývá z jeho dopisu Jindřichovi z Hradce. V prosinci 1474 mu totiž napsal: *A jáť jim ještě málo škodím, než žeť bych svého rád od nich. A budú-liť mi oni škoditi, bohda takéť přátely najdu, žeť mi proti nim pomohú.* Záští dostalo Racka až ke komornímu soudu, který v listopadu 1475 oběma stranám nařídil smír, a případné další problémy měly řešit výhradně soudní cestou. Nicméně téměř deset let nadále pokračovaly jejich vleklé spory. Poněvadž Racek Kocovský získal řadu nepřátel mezi českou, ale i bavorskou šlechtou, dočkal se ročního obléhání svých Horažďovic, o něž nakonec přišel.²⁰⁹ August Sedláček na jeho adresu napsal: *„Divoká vášeň Rackova, neméně pak drsné jeho mravy a chtivost způsobily, že naň činěny často žaloby a konečně kruté jízdy jeho proti Budějovským, Dobrohostovi z Ronšperka a proboštu choťešovskému učinily jej sousedstvu daleko široko nepohodlným.“*²¹⁰

Malostranští konšelé měli zase plné ruce práce s jakýmsi zemanem Buřinským, kterého zajali pro blíže neznámý delikt. V mučirně se snažili přimět

---

žádný jich fedrovati, ani přechovávati nemá; než kdež by byli přezvědění, mají býti vyzdvihováni jako jiní povaleči.“

²⁰⁹ FRANCEK, J. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Zločinnost a bezpráví.* Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, s. 197.

²¹⁰ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého XI. Prácheňsko.* Praha, 1936, s. 208.

tohoto šlechtice k doznání, že na silnicích loupil a vraždil. Přestože se k ničemu nepřiznal, odsoudili jej k trestu smrti a vedli k pranýři, kde již čekal kat s mečem v ruce. V poslední chvíli zachránil Buřinského nejvyšší purkrabí Jan Jenec z Janovic. V roce 1493 nařídil zemský soud městským úředníkům omluvu a poslal je do vězení. Svobodu jim přinesla až dohoda s postiženým, kterému museli zaplatit tučné odškodné ve výši tisíce kop grošů.

V posledním desetiletí 15. století se na Malickém předměstí západočeské metropole usadil zchudlý šlechtic Jan Bavor ze Švamberka řečený Bavůrek, když tam koupil dvůr. Koncem března 1503 projednávala městská rada za přítomnosti okolních šlechticů několik stížností na pana Bavůrka. Konšelé mu oprávněně vyčítali, že ve svém dvoře chová mnoho ovcí, které škodí boleveckým sedlákům i měšťanům, že neplní své povinnosti a navíc se dopouští výtržností. Za Bavůrka se přirozeně přimlouvali jeho urození přátelé. Konšelé jej vzali na milost až po vynucené osobní žádosti, kterou zcela jistě chápal jako stavovské pokoření. Uplynul sotva rok a radní projednávali v květnu 1504 nový Bavůrkův incident, protože v hádce zabil Ermolause, syna měšťana Václava Palečka. Poněvadž i nadále pokračoval ve svém způsobu života, konšelé jej vypověděli z města. Bavůrek zakoupil tvrz Křínov u Plané a Plzeňským vyhlásil nepřátelství.

Tehdy vyvrcholil na Loketsku odboj manů vůči Šlikům, kteří je neoprávněně považovali za své poddané. Manové vytvořili s dlouhodobě utiskovanými loketskými a karlovarskými měšťany ozbrojenou jednotu a zahájili otevřený boj o přežití. Nicméně bratři Šlikové se saskou výpomocí dobyli a zdevastovali Loket. Do konfliktu se vložil zemský soud rozhodnutím o vrácení konfiskovaných statků a obnově městského života. Pan Šebestián Šlik však zmíněný rozsudek ignoroval a tvrdil, že se obrátil do ciziny, neboť v Čechách nenalezl spravedlnost. Navíc vycházel ze starší představy svých předků, že patří výhradně před císařský soud. Tuto exempci se Šlikové pokoušeli opřít o listinu císaře Zikmunda Lucemburského, jež ovšem vznikla jako falzum zásluhou jeho kancléře Kašpara Šlika. Postavení Šliků upravoval nález zemského soudu, který je součástí Vladislavského zřízení zemského. Tento nález však odmítal platnost Zikmundovy listiny pro všechny Šliky a její obecnou závaznost. Lze říci, že šlikovský postoj získal punc zemské zrady. Král poslal proti vzpurnému rodu zemskou hotovost v čele s nejvyšším purkrabím Jindřichem z Hradce pro jeho

svévolnost a neposlušnost proti právu. Stavovské vojsko sestavili pouze šlechtici, kteří poskytli na 3500 pěších, 150 jízdních a 200 vozů. Královská města zpočátku svou účast odmítla, přestože k nim s nadějí vzhlížely Loket a Karlovy Vary; byť to byla jen formálně královská města, nepatřila totiž k městské jednotě. Páni a rytíři u Lokte neuspěli, a tak k obratu došlo až zásahem vojenských sil pražských a jiných měst. Když Šlikové poznali bezvýchodnost své situace, požádali Pražany o zprostředkování míru. Zemský soud dal za pravdu manům i měšťanům a v dohodě (1506) konstatoval, že manové vykonávají přísahu věrnosti nejprve českému králi a poté Šlikům. Měšťané jim podléhali i nadále, zároveň však vrchnost musela respektovat samosprávu a královská privilegia. Pozitivní rysy *loketské války* vidíme v definitivní záchraně Loketska pro české království a v jistém sblížení všech tří stavů. Šlikovský incident vyvolal v říjnu 1505 opatření proti opovědníkům: *Jestliže by který člověk kteréhož kolivěk stavu, obyvatel království českého, králi Jeho Milosti aneb zemi odpověděl, an práva jdou, a zemi hubil, v ní lidi jímá, bral, páčil; jestliže by jaký statek pod svěřením prodal aneb zápisem jej svěřil komu, anebo jakž kolivěk by ho komu postúpil a sám se z země vystěhoval, ten statek má na krále Jeho Milost připadnutí a král Jeho Milost nemá toho statku žádnému dávat, leč by tomu, komuž škodu učinil ten, ktož jest odpověděl, z toho statku napravena ta škoda byla, a ostatek při králi Jeho Milosti a budoucích králich a zemi zůstati má.* To byl oblíbený trik opovědníků, že svůj statek převedli na jiného člena rodiny nebo příbuzného, zajistili si z něho příjmy, vystěhovali se a mohli zahájit záškodnické akce. V případě, že někdo takový statek přijal pod svěřením a přiznal se k tomu před soudem, následovala rovněž jeho konfiskace. Pokud by zapíral, vystavoval se stejnému postihu jako opovědník.

Současně se stavovský sněm zabýval případem Jiříka Vserubského z Gutštějna, znamenitého zemského opovědníka, který se spojil s bratry Kafunky a s pomocí několika družin loupil a páčil doma i v Sasku. Usnesení proti opovědníkům vůbec nevadilo jeho příbuzným, pánům z Gutštějna, kteří dál terorizovali západní Čechy i bavorské území. V květnu 1506 Jindřich z Gutštějna zrádně zajal Bohuslava a Jana ze Švamberka a uvěznil je na svém hradě Schwarzenburgu. Hrozil jejich usmrcením, pokud bude popraven jeho bratr Jan za to, že zbil komorníka zemského soudu. Páni ze Švamberka psali na všechny strany prosebné listy o záchranu, neboť poměry ve vězení byly pro ně téměř neúnosné.

Vyšli z něho až po složitých jednáních v březnu 1507 a za velké výkupné (13 000 kop grošů míšeňských) ze zemské berně. Jan z Gutštejna přece jen dosáhl milosti a po propuštění se zařadil mezi opovědníky. Vzhledem k tomu, že se Gutštejnové zkompromitovali, nemohli počítat s podporou královských měst, která programově vystupovala proti zemským škůdcům. Raději proto na několik let zakotvili na svých hornofalckých hradech, odkud podnikali výpady proti české zemi.

Jan Bavůrek přepadal s podporou pánů z Gutštejna na silnicích kupce z Plzně, ale i z jiných měst, obíral je o peníze i zboží a vytvářel v západních Čechách atmosféru strachu. Napjaté poměry v tomto regionu přiměly stavy Plzeňského kraje koncem května 1506 k uzavření pětileté smlouvy o společném stíhání zločinců. Proti rozmáhajícímu se lupičství nařídil král Vladislav II. 3. listopadu ustavení plzeňského landfrýdu. Tento záměr však nikdo nerealizoval, neboť stavové preferovali svou květnovou dohodu.

Rovněž nad Křínovem se stahovala mračna. Kronikář Šimon Plachý z Třebnice píše, že si plzeňští měšťané opatřili souhlas Pražanů, dalších měst i panovníka, protože již nechtěli snášet příkoří. Vojensky se vypravili na Křínov, zajali Bavůrka a počátkem roku 1507 jej přivezli do Plzně. Při výslechu v mučírně za účasti zástupců královských měst se pan Bavor přiznal k řadě krádeží a loupeží s vědomím pánů Volfa a Jetřicha z Gutštejna, kteří mu všestranně pomáhali. Touto spoluprací si zajistili podíl z kořisti, avšak loupežných přepadení se účastnili jen ojedinele. Loupežník Jan Bavor ze Švamberka byl odsouzen k trestu smrti stětím a na jeho dva komplice čekala šibenice. Exekuce se konala na náměstí v Plzni 4. února 1507. Král Vladislav Jagellonský uznal Bavůrkovu vinu v plném rozsahu a jeho jmění věnoval Plzni. Spřátelení loupežníci ovšem vyhrožovali městu požárem. Svě sliby zřejmě splnili po několika měsících, kdy shořelo téměř 130 domů v centru i s radnicí a 70 předměstských domů. Pravého viníka se nepodařilo vypátrat.²¹¹ Díky Jindřichu Franckovi si tak nyní můžeme udělat ještě detailnější obrázek o situaci v tehdejší době.

---

²¹¹ FRANCEK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Zločinnost a bezpráví*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, s. 197–201.

V té době zahájil svou rozsáhlou záškodnickou činnost i Jiří Kopidlanský.²¹² Jedná se o známý případ záští. Tehdy se v Praze dostal do sporu rytíř Jan Kopidlanský a zabil při něm Jana Cukra z Tamfeldu. Za tento čin byl neprodleně po krátkém soudu městské rady popraven, ačkoli měl být souzen větším zemským soudem. Jeho bratr Jiří pak vypověděl Praze a jiným městům nepřátelství. Učinil tedy opověď a škodil Praze a městům všemi možnými způsoby.²¹³

Kopidlanského řádění bylo strašlivé a doprovázené všemožnými ukrutnostmi. Staré letopisy např. uvádějí: „*Nebo téhož léta, když se navracovali někteří z jarmarku boleslavského, kterýž bývá při sv. Duchu ve středu, Kopidlanský udeřil na vozy pražské a osekal jednoho měštěna novoměstského, pana Víta perníkáře z Skály Na Poříčí, dobrého a šlechtěného člověka, a druhého Hudce od Koníkův, zutínav jim ruce, nohy a chřipě rozřezav ... Toho času také Kravkovi, formanovi z Nového Města, koně pobral a některým hlavy zutínal.*“²¹⁴

Krátce po jeho oficiálním vyhlášení nepřátelství Pražanům potvrdil král Vladislav II. stavovské usnesení proti loupežníkům a musel přiznat, že přes veškeré úsilí *dosavad nic není skutečně předsevzato a konáno, ježto by též lotrovství tady přetrhováno bylo, než takové zlé den ode dne se rozmáhalo a podnes se rozmáhá.*²¹⁵

3.1.1.2 Odboj

Delikt moci úzce souvisel s deliktem odboje, splýval s ním a tresty za odboj právu byly přímo stanoveny jako tresty za moc. Pojítkem mezi oběma delikty je jednak oblast delikvence majetkové, jednak povaha obou jako útoku proti právnímu řádu.²¹⁶

Generální klausule obrany právního řádu a státu z roku 1502 je právním východiskem pro posuzování obou deliktů, z nichž odboj poskytuje ochranu

---

²¹² K tomu srov.: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VIII. svazek Procesy (od roku 1949)*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 60–61.

²¹³ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, s. 83.

²¹⁴ ČORNEJ, P. – ČORNEJOVÁ, I. – RADA, I. – VANÍČEK, V. *Dějiny zemí Koruny české. I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2003, s. 211.

²¹⁵ FRANCEK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Zločinnost a bezpráví*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, s. 197–201.

²¹⁶ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 91.

především feudálním soudům a soudním orgánům a zajišťuje vykonatelnost a vynutitelnost jejich rozhodnutí, moc pak postihuje násilná jednání příslušníků vládnoucí třídy, kterými si vyřizují svémocně, mimosoudně své spory.²¹⁷

Vznikl jako prostředek zajišťující ochranu a autoritu soudnímu rozhodnutí, soudním úředníkům a též jako prostředek zajišťující základní podmínky k řádnému provedení soudní exekuce. Jestliže na jedné straně právo zakazovalo svémocné jednání a vynucovalo si cestu soudního řízení, muselo zároveň trestat nejen nerespektování zákazu svémoci, ale i útoky proti soudu. Historicky souvisí vznik odboje s formováním autority státu a autority soudů. Hrozba, kterou obvinění z odboje přinášelo, měla vytvořit záruky neodporování řádnému chodu procesu, od nerušeného doručení půhonu až po klidný průběh exekuce na prosouzeném statku. Od-bití, tj. odboj právu, je tedy původně odboj vůči soudu, neboť soud znamenal vlastně právo, což našlo svůj výraz ve formulaci „*Když práva jdú*“, tj. když se konají soudy, když každý může obhajovat svá práva. Takto byl odboj chápán již ve 14. století, jak to dokládá obsah § 109 právní knihy Ondřeje z Dubé, ve kterém se mluví o odbojnicích jako o těch, kteří se dopustili násilí na komornících nebo úřednicích.²¹⁸

V zákonících stavovského období je to především právní úprava ochrany exekuce, která přebírá ze starého práva ustanovení o odboji. Článek 21 VZZ je v podstatě převzat z nálezu z roku 1456, kterým byl odsouzen pro odboj Jan Kolda z Náchoda.²¹⁹ Podle článku 21 VZZ²²⁰ se dopustil odboje ten, kdo nevydal prosouzené statky po doručení obranného listu, tedy v posledním stupni exekuce na

---

²¹⁷ MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. – 16. století*. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961, s. 286.

²¹⁸ CIB II/2, s. 383, § 109 (*O otbojniciech.*) „Z toho všickni othbojníci neb othončie práva jsú vyňati; když otboj bude ukázán na koho, a on jsa pohnán, roky zmešká, móž naň ihned beze všeho volanie saženo býti, i k zboží i k hrdlu. Pakliby ranil neb zabil komorníka neb úředníka, ihned má k němu i bez póhonu k hrdlu i k zboží jeho saženo býti.“

²¹⁹ MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. – 16. století*. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961, s. 281.

²²⁰ Srov. AČ V, s. 20–22, VZZ, čl. 21. „...*Pakliby vždy tomu dějiny nebyly postúpeny po tom wobraním listu, ani po uwedení najvyššieho purkrabí, tehdy ten, ktož jest postúpiti nechtěl, odboj jest proti právu učinil. A na takového má napřed král JMt swú moci se wší k hrdlu i k statku jeho hleděti; a byloliby potřebie, má všicka země na takového pomoci odbojníka práwa. A ten, ktož jest ty dědiny wyhrál, má w skutečné drženie uweden býti králem a nahoře psanú moci; jakož o tom rozsudek w Památných, A 15.*“

nemovitost.²²¹ V podstatě jde o hrubé porušení feudálního právního řádu a o pokus znemožnit uplatnění donucovací moci státu a vyhnout se soudnímu rozsudku a ohrozit tak autoritu soudu.²²² Trestem, který mu hrozil, byla ztráta hrdla a konfiskace majetku.²²³ Ve zmiňovaném nálezu byl Koldovi uložen trest vyhnanství a konfiskace majetku, ovšem na formulaci tohoto nálezu měla nepopiratelný vliv skutečnost, že Kolda byl souzen *in absentia*, jinak by jej trest smrti neminul. To ukazuje formulace téhož nálezu, která stanoví sankci na ty, kdož by mu v zemi pomáhali, nebo jej přechovávali: „...*pakli by se kdo toho dopustil má naň saženo býti i jakožto na rušitele obecného dobrého a k němu též hledino k hrdlu i statku i jako k nadepsanému Koldovi*“.²²⁴ Pozdější dodatek formuloval potrestání pachatele tak, že má být jako zhoubce a rušitel práva vypovězen ze země. Panovník ho však může omilostnit. V této podobě ustanovení VZZ přebírají další redakce. V Zemském zřízení z roku 1530 v článku 21²²⁵ se odboj proti obrannému listu trestá konfiskací majetku a vypovězením, což znamená zmírnění oproti starší právní úpravě. Stejnou formulaci obsahuje i článek 114²²⁶, ve kterém se nadto konstatuje, že v případě války se staví promlčecí lhůta. Podle článku 116²²⁷ se dopouštěl odboje ten, kdo nedal na svých statcích „*brát a zajímat*“ dobytek na úhradu úroků z dlužné částky (při exekuci na prosouzenou částku peněz).

Podobná ustanovení najdeme i v článcích C 29 a C 30 ZZ 1549.²²⁸ V tomto zákoníku nalézáme širší formulaci odboje jako ochrany právního řádu vůbec. Tak to naznačila sankce, kterou král Vladislav II. připojil roku 1502 k Zemskému zřízení Vladislavskému. Zde nalézáme styčný bod obou deliktů moci a odboje. Podstata Vladislavovy sankce je v tom, že slíbil ozbrojenou mocí ochraňovat právní řád, stát a autoritu soudů.²²⁹ Jak uvádí Karel Malý, sankce byla tehdy výrazem

---

²²¹ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 91–92.

²²² MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. – 16. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961, s. 280.

²²³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 92.

²²⁴ MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. – 16. století*. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961, s. 281.

²²⁵ CIB IV/I/1, s. 11–13, ZZ 1530.

²²⁶ CIB IV/I/1, s. 43, ZZ 1530.

²²⁷ CIB IV/I/1, s. 44–45, ZZ 1530.

²²⁸ CIB IV/I/1, s. 180–186, ZZ 1549.

²²⁹ AČ V, s. 262, VZZ, čl. 555. „...*ktožby se práwu zprotiwil, že má naň najprw purkrabě Pražský swú mocí táhnúti, a potom najwyšší komorník, sudí, písař zemský a wedle nich všeccka země...*“

politických ambicí šlechty, která chtěla donutit odbojná královská města k respektování autority nového zákoníku a samozřejmě i šlechtických soudů. Za situace odlišné, avšak rovněž motivované cíli politickými, vtělil Ferdinand I. svou formulaci o obhajobě právního řádu do Zemského zřízení 1549 jako článek B 11. Tentokrát to není šlechta, ale panovník, který využívá situace, aby prohlásil, že chce nejen „...*práva obhajovati a na takového každého (kdož by k právům a k soudům stávati a rozsudkům panským dosti činiti nechtěl a práva trpěti) pomáhati, když by se naň vedlo ...*“, ale že zároveň hrozí ztrátou cti každému, kdo by králi v takovém počínání nepomáhal. Závěrečné sněmovní usnesení, kdy se stavové připojují ke královu prohlášení, že budou „...*proti tomu každému, kdož by se řádu a právu protivil, pomáhati a jeho (rozuměj práva) obhajovati do našeho nejvyššího přemožení pod pokutou již dotčenou ...*“ tedy nutno chápat nejen jako obecnou záruku ochrany právního řádu, ale i jako politický závazek pomáhat králi.

Soudní praxe skutečně považovala odpor proti obrannému listu za trestný. Svědčí o tom kupř. formulace právní sbírky, shrnující praxi zemského soudu slovy: „*Listu obrannému a jím uvázání v statek se podle zápisu neb rozsudku žádný neodpírej. Upadneš v pokutu, bude-li ji strana žádati vzíti.*“ Praxe se však spokojovala jen s pokutou peněžitou a neukládala trest vyhnanství nebo snad dokonce smrti. Některé případy dosvědčují, že mírnější, nenásilné akce proti exekuci jsou kvalifikovány spíše jako moc než odboj. Např. pro moc jsou obesláni držitelé statku, kteří zakázali poddaným, aby novému nabyvateli nemovitosti „...*Mikuláši Voračickému v Paběnic, ani žádnému jinému po listu obranním pod hrdlem i pod statkem člověčenství neslibovali.*“. Podobně je jako moc charakterizováno jednání, jímž držitelka statku odporovala obrannému listu, přičemž nový nabyvatel nežádal ani o pokutu provinilé odpůrkyně, ale jen o nápravu. V takovém případě byl soud vázán návrhem a pachatelka zůstala nepotrestána.

Komplikovanějším problémem byl zásah proti vážnějším formám odboje. V podmínkách 15. – 16. století nebylo potrestání pachatele snadnou záležitostí. Nejprve bylo třeba, aby byl dopaden a jeho ozbrojená moc zlomena. Téměř vždy při stíhání odboje šlo především o záležitost politickou, kdy postavení odbojníka, jeho pozice mocenské a politické, stejně jako svazky příbuzenské, byly pro úvahu jak s pachatelem naložit, rozhodující.

V době předhusitské byl odboj deliktem, jehož potrestání bylo závislé na podání pŕuhonu, tedy na iniciativě soukromé. Dokládá to Kniha Rožmberská²³⁰, která v článku 115 uvádí změnu oproti starší praxi v případech odboje, totiž že na místo trojnásobného pŕuhonu se podle nového práva pohání jen jedenkrát. Tato změna svědčí o snaze urychlit postih pachatele. Koncem 14. století, jak je zřejmé z výkladu Ondřeje z Dubé, mělo nedostavení se k soudu pro osobu nařčenou z odboje za následek ztrátu hrdla i statku bez dalšího soudního řízení. Bylo to obdobné jako v případě otevřeného násilí proti soudním poslům, tj. jejich zabití či poranění, kdy pachatel již nebyl jako v dřívějších dobách poháněn, ale jeho majetek byl konfiskován pro odboj bez soudního řízení.²³¹ Obdobnou praxi potvrzuje pro stavovské období Všehrd. Pŕuhon zůstal omezen jen na méně nebezpečné formy odboje, jinak byl pachatel obeslán a jeho majetek konfiskován.²³² Takový zákrok byl proveden jen po mobilizaci vojenské moci kraje či několika krajů. Rozhodnutí o formě zákroku pak bylo zřejmě věcí panovníka, resp. královské rady nebo místodržících.

Všeobecná povinnost všech stavovských příslušníků, šlechty i měšťanů královských měst i poddanských městeček byla obdobná jako v případě napadení království a odpovídala obecné povinnosti pronásledovat zločince. Na tuto obecnou povinnost se odvolává obecná klauzule o obraně právního řádu z roku 1502, stejně jako usnesení sněmu z roku 1547. Sankcí na neuposlechnutí byla ztráta cti.

Hlavním důvodem, proč převažuje při odboji úřední zákrok nad soukromým pŕuhonem, je veřejný zájem na likvidaci odboje a potrestání pachatele. Stíhání pachatele nemohlo být ponecháno soukromé iniciativě a případné dohodě žalobce a žalovaného. Později tedy vítězí nad pŕuhonem úřední obeslání. Poškozený pak již sám nepohání, ale obrací se se žádostí o zákrok přímo na panovníka. Vlastník nemovitosti byl po úspěšném vojenském zákroku uveden v držbu nejvyšším purkrabím.²³³

---

²³⁰ CIB II/2, s. 82, čl. 115. „Z otboje trój pŕohon (staré právo, ale nové jeden pŕohon).“

²³¹ CIB II/2, s. 383, § 109 (*O otbojniciech*) „Z toho všickni odbojnici neb othončie práva jsú vyňati; když otboj bude ukázán na koho, a on jsa pohnán, roky zmešká, mŕž naň ijned beze všeho volanie saženo býti, i k zboží i k hrdlu. Pakliby ranil neb zabil komorníka neb úředníka, ihned má k němu i bez pŕohonu k hrdlu i k zboží jeho saženo býti.“

²³² JIREČEK, H. (ed.). *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české Knihy devatery*. Praha: Všehrd, 1874, (dále jen *Knihy devatery*), VII, 26. *Ktož bráti nedá*, s. 334.

²³³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 92–95.

3.1.1.3 Výtržnost²³⁴

S delikty moci a odboje úzce souvisí řada činů, které staré české právo zahrnovalo pod společný pojem „výtržnost“. Název vychází z chápání násilného jednání jako „výtržného“, „vytržení proti právu“, tedy z charakteristiky chování pachatele, který násilně, tedy protiprávně zaútočí proti právům, majetku či zdraví protivníka. Rozdíl oproti výše zkoumaným deliktům spočívá v tom, že objektem trestného činu je především oblast soukromých práv jedince, tedy nikoliv jen právní řád či veřejný zájem.

Podobně jako u moci a odboje připouštěla poměrně široká formulace trestného činu výtržnosti, aby praxe pod tento delikt podřadila nejrůznější druhy násilných činů.

Obsah výtržnosti nalezneme v ZZ 1549 v člancích Q 14 – Q 20 pod titulem „*Co se vejtržnosti dotýče, nalezá se vuobec za právo, aby tito artikulové za vejtržnosti byli.*“²³⁵

Setkáváme se tu s těmito druhy trestných jednání:

- a) Ozbrojený vpád na cizí grunty a způsobení škody (Q 14)
- b) Bezdůvodné (tj. „*nemaje k tomu vhodné příčiny*“) vytažení zbraně nebo její použití v úmyslu někoho zranit nebo skutečné násilí (i bez prolití krve) (Q 15)
- c) Bezdůvodné poranění protivníka zbraní nebo jeho pronásledování se zbraní (Q 16)
- d) Úmyslné stržení nebo sražení z koně (Q 17)
- e) Bezdůvodné zbití posla a odnětí doručovaných listů (Q 18)
- f) Násilí vůči straně v soudním sporu („*pod pũhonem nebo obesláním*“) (Q 19)
- g) Rušení výkonu držby pozemků (Q 20)

Pro úspěšné obvinění z výtržnosti bylo nutno dokázat zlý úmysl pachatele a skutečnost, že jednal bez řádného důvodu. Způsob potrestání deliktu výtržnosti

---

²³⁴ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 95–102.

²³⁵ CIB IV/I/1, s. 323–324, ZZ 1549.

ZZ 1549 vůbec nestanoví a ponechávají je obyčejovému právu a volné úvaze soudce. Soudem příslušným pro výtržnost byl v zemském právu soud komorní, resp. soud sročených při a pachatel nebyl poháněn, ale byl obeslán jménem krále. Poškozený mohl však obeslat pachatele i před soud zemský. Jen v případě „*násilí vůči straně v soudním sporu*“ byl příslušný ten soud, před kterým probíhal spor. A ten také musel nejprve rozhodnout obvinění protistrany z výtržnosti a teprve potom spor hlavní.

Výslovně bylo zakázáno, aby se soud zabýval podstatou vlastnických oprávnění či rozhodoval otázku, komu patří vlastnická práva k nemovitosti, jejíž momentální držitel byl rušen výtržností.

Praxe připouštěla jen jednu výjimku z obecného pravidla, že rušení cizí držby je výtržnost. V případě, že by někdo totiž upravoval na cizích statcích cestu a bral k tomu potřebnou hlínu a dřevo, nebyl vinen výtržností. Rozhodující tu byl zřejmě nedostatek zlého úmyslu, to znamená, že tímto jednáním nebylo sledováno způsobení škody.

Smyslem obeslání a rozhodnutí soudu bylo zabránit rušení držby a uchování nebo navrácení do původního stavu.²³⁶ Za nedokázané obvinění z výtržnosti se ukládá žalobci náhrada prokázaných škod obeslaného a navíc pokuta 10 kop českých grošů.²³⁷

Od deliktů majetkových (např. pých) se výtržnost liší především svým násilným charakterem a tím, že nesleduje obohacení pachatele, ale způsobení škody vlastníkům.

VÝBOJ: Ozbrojený vpád na cizí grunty a způsobení škody je vlastně prastarou institucí výboje (vejboje). Delikt výboje zná i starší právo zemské. Podobně jako svémoc, jde svým původem i výboj k různým formám krevní msty, kdy smyslem útoku proti nepříteli či jeho rodu bylo především způsobení škody. Maiestas Carolina zachycuje v článku CV starší soudobou praxi, podle které šlo při

---

²³⁶ Srov. CIB IV/I/1, s. 324, ZZ 1549, čl. Q 20. „...Než nejvyšší hofmistr s raddami svými opatříc veytržnost, o grunty saudu žádného činiti nemá, než má toho při pořádku práva zůstaviti. ...“

²³⁷ Tamtéž, „...A kdož by koli z které té nahoře psané veytržnosti obeslal, a toho naň neprovedl: aby obeslanému napřed škody, co by jich vzal pro tu při a před menšími úředníky na jich schválení provedl, zaplatil, a k tomu nad to pokuty deset kop grošuov českých dal.“

výboji především o narušení domovní svobody. Ke zjištění výboje se vyžadovalo svědectví dvou sousedů a úřední ohledání škody komorníkem.²³⁸

Jednotlivé případy výtržnosti nalézáme v soudní praxi 16. století v hojné míře. Podle této praxe ozbrojený vpád a způsobení škody na cizích pozemcích nemusely mít vždy podobu dokonalého zpusošení majetku; někdy šlo jen o škodu dílčí, která se zřejmě stala spíše záminkou k obeslání pachatele. Tak jako výtržnost bylo kvalifikováno kupř. stržení (podsekání) šibenice nebo odcizení ulovené zvěřiny. Velmi četné jsou také případy, kdy ozbrojený útok či zranění bylo stíháno jako výtržnost. Výtržností bylo již i pouhé namíření ručnice, mezi druhy trestných útoků najdeme případy pouhého políčku, sečné rány i probodnutí protivníka. Pokud jde o konkrétní druhy útoků proti zdraví, pak zemské zřízení sem zahrnuje bití, a to buď bití do krve či jen rány „suché“,²³⁹ dále pak zranění a zsekání.²⁴⁰ Jak se zdá, v druhém případě šlo o rány způsobené sečnou či bodnou zbraní – mečem, kordem, tesákem, zatímco v prvním případě mohlo být zranění rovněž způsobeno zbraní, ale nikoliv sečnými či bodnými ranami. „Okrvavení“, které se zde zmiňuje, bylo nejspíše jen druhotným následkem bití (krvácení z nosu, úst, apod.). V obou případech se trestá i pokus o zbití, např. „dobyť“, tj. vytasení zbraně či pronásledování někoho s tasenou zbraní. Dále jsou za výtržnost považovány ještě další dva případy ublížení na zdraví – úmyslné stržení či sražení z koně a zbití posla.²⁴¹

Stejně jako u jiných deliktů i tu bylo vždy zkoumáno, zda obviněný neměl „dobrou příčinu“ k násilí, jejíž podstata byla někdy svérázná. Tak se kupř. mohl zbavit obvinění z výtržnosti tím, že prokázal, že žalobce „příčinu sám vztekle k němu jítím, když jest škaredě hleděním dal a za braň se držel.“ Beztrestné bylo i jednání, které jinak mělo všechny znaky výtržnosti, pokud k němu dal záminku

---

²³⁸ CIB II/2, s. 182–183, „De actione civili super excussione seu effractione domorum – O vybíjení domuov.“

²³⁹ CIB IV/I/1, s. 323, ZZ 1549, čl. Q 15. „Item, Jestli že by kdo s pomocníky svými, neb sám osobau svau zaumyslně, kde koli, na koho brani své dobyl, aneb tauž brani naň vyhodil, chtě jemu uškoditi, aneb jeho bil, by pak i nevo krvavil, aneb suchými ranami koho ubil, nemaje k tomu hodné příčiny.“

²⁴⁰ CIB IV/I/1, s. 323, ZZ 1549, čl. Q 16. „Item, Kdož by koho zranil a zsekál též bez příčiny hodné, aneb za ním se s dobytá zbraní honil.“

²⁴¹ CIB IV/I/1, s. 323–324, ZZ 1549, čl. Q 17. „Item, Kdož by koho zaumyslně s koně strhl aneb srazil.“ A Q 18. „Item, Kdož by kterého posla, ještě by k němu v poselství šel, by pak i k němu nešel, zbil, aneb listy jemu odjal, aneb je otevřel, bez hodné a slušné příčiny.“

poškozený řečí, tj. urážkou, výzvou atd. Stejně tak i nutná obrana proti hrozícímu násilí zbavovala obžalovaného trestní odpovědnosti.

V případech prokázaného násilí, ať již bylo způsobené ve městě nebo na silnici, byl pachatel trestán zpravidla vězením.

SOUBOJ: Jako výtržnost byla v 16. století trestána také výzva na souboj. Souboj byl znám v právu předhusitském jako důkazní prostředek ordálového typu. Přípouští jej jako důkaz Kniha rožmberská, a to v případě púhony z hlavy²⁴², jeho podrobnou úpravu přináší Řád práva zemského²⁴³, jehož ustanovení přebírá i Ondřej z Dubé.²⁴⁴ Maiestas Carolina se pokusila omezit souboj jen na případy zrady na králi, znásilnění spáchaného na královském dvoře a neoprávněné dispozice s majetkem krále a země²⁴⁵, avšak bezúspěšně.

Ve skutečnosti svou povahou i vznikem nebyl souboj ordálem v pravém slova smyslu. Byl spíše přežitkem krevní msty, omezené v souboji jen na dva protivníky. Moment iracionality a náhody v souboji nehraje zdaleka takovou roli jako u přísahy, ordálu vody nebo železa. Strana podstupující souboj se mu také může vyhnout, např. soukromým vyrovnáním se soupeřem. Výsledek souboje byl především podmíněn obratností a fyzickou způsobilostí stran, přičemž právo dokonce dbalo na jejich přibližnou rovnocennost v případě, že jedna ze soupeřících stran byla ve zjevné nevýhodě. Typické je to v souboji mezi mužem a ženou.²⁴⁶ Souboj přešel do stavovského období po zániku ordálů jako jeden ze způsobů mimosoudního, státem trpěného vyřizování sporů o šlechtickou čest. Byl však postupně omezován. Nejprve, na konci 15. století, byl tento prostředek prohlášen za nezpůsobilý k očištění cti,²⁴⁷ později pak, jestliže vyzvaný souboj podstoupit

---

²⁴² CIB II/2, s. 82, čl. 113. „Z hlavy trój púhon; právo s meči sědati.“

²⁴³ CIB II/2, s. 209–211, 213–217, čl. 17–21, 23–32.

²⁴⁴ Srov. ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: Česká Akademie věd a umění, 1930, s. 75–76.

²⁴⁵ CIB II/2, s. 164–166, čl. LXXX – LXXXI.

²⁴⁶ CIB II/2, s. 217, čl. 32 Řádu práva zemského. „A pakliby vdova koho sobě rovného v urození pohnala z hlavy mužovy neb kterého svého přítele: má tiem řadem proti pohnanému jíti, jako muž. A když se s ním bude bítí, tehdy ten pohnaný má v dole vykopaném státi až po pás s mečem a se štítem velikým, a v tom dole obraceti se, jakž může, a brániti se jí. A ona má také býti s mečem a se štítem v šranciech v okružlých k tomu připravených. A on z dolu, ani ona ze šraňkóv nemá vyníti, dokudžby jeden druhého nepřemohl. Pakliby z nich který vyšel, tenby své právo ztratil. ...“

²⁴⁷ Srov. AČ X, s. 519, r. 1499 byla odmítnuta žádost stran (942. Mezi Janem Merklinským a Jetřichem Šenkem o bitvu. 1499, 1. října) o povolení souboje s odůvodněním, že „...ruoznice mezi

nechtěl, jako výtržnost a popřípadě, když už k souboji došlo a měl za následek usmrcení protivníka, byla výzva na souboj považována za počátek, tj. přinášela beztrestnost vítězi, pokud byl vyzván. V opačném případě, kdyby byl obětí vyzvaný, byl tu titul k půhonu pro mord.

Z dalších případů násilných trestných činů podřazovaných pod delikt výtržnosti to jsou početné případy rušení držby nemovitostí, které často vyplývaly z nejasností kolem jejich vlastnictví. Za výtržnost tohoto druhu bylo považováno zmocnění se poddaných, tj. jejich únos. Pro soud nebylo rozhodné, zda nárok na poddané má ta či ona strana. Zabýval se jen zjištěním, zda k únosu došlo, tj. zda byl na cizích gruntech spáchán násilný čin. Stejně tak v jiných případech musela být prokázána způsobená škoda – kupř. posečení trávy, pobrání sena, vozů s dřívím, zabránění chalupy poddaného.

Za výtržnost bylo považováno i jednání, jímž bránil feudál jinému brát užitky, tj. poddanské dávky apod. od poddaných, kteří mu patřili, přestože byli usazeni ve vsi, kde vykonával vrchnostenskou pravomoc feudál jiný.

3.1.1.4 Další útoky proti veřejnému pořádku²⁴⁸

Nyní se dostáváme především k deliktům policejní povahy. Od deliktů výše zkoumaných se liší především menší intenzitou společenské nebezpečnosti. V době stavovské je nutno chápat pod veřejným pořádkem především zajištění panství vládnoucích vrstev nad třídami a vrstvami ovládanými. Jedním z hlavních úkolů, které muselo právo přednostně řešit, bylo zajištění účasti feudální veřejnosti na stíhání zločinů a s tím i úzce související ochranu cti osob, které se do pronásledování zapojily.

---

nimi z lehkých řečí a příčin přišla... “ Zároveň se prohlašuje, že neuskutečnění souboje není stranám na škodu cti.

Zákaz souboje – bitvy – k očištění cti nalezneme i v CIB IV/I/1, s. 65, ZZ 1530, čl. 175 a s. 408, ZZ 1549, čl. U 27.

²⁴⁸ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 102–117.

PŘECHOVÁVÁNÍ, VYDÁVÁNÍ A STÍHÁNÍ ZLOČINCŮ

Ustanovení o stíhání zločinců, jejich vydávání i zákazy přechovávání nalézáme již ve 14. století.

Veřejné stíhání zločinců²⁴⁹ patřilo mezi obecně uznávané povinnosti krajských poprávců. Šlo tu o pravomoc, kterou na ně přenášel jako na své zástupce, jako na místní vykonavatele panovnické moci kníže a později král. Tato povinnost i právo byly mnohokrát potvrzeny. Ve 14. století se tak stalo usnesením generálního sněmu z roku 1348 při vyhlášení a přijetí obecného zemského míru. Na počátku 15. století byla tato povinnost znovu potvrzena usneseními sněmu a potvrzena Václavovými majestáty v roce 1408. Prakticky ve všech opatřeních k podpoře stíhání narušitelů veřejného pořádku se zdůrazňuje účast feudální veřejnosti.

Další vážnou překážkou prosazení veřejného pořádku byla podpora, přechovávání, „*fedrování*“ zločinců. Také toto jednání, jehož zákazy najdeme v hojně míře v 16. století, bylo zakazováno již v době předhusitské.

Sněmovní usnesení z roku 1402 zakazuje výslovně přijímání zhoubců a škůdců země. Přechovávající takových osob hrozí konfiskace veškerého majetku a prohlášení za psance.²⁵⁰ Se zákazem přechovávání zločinců se setkáváme i v Řádu práva zemského, kde podle článku 39 pachatel, který by někoho zabil nebo zranil před králem, je prohlášen za psance a vypovězen ze země. Současně je zakázáno jeho přechovávání a to po dobu delší než šest neděl. V případě, že by jej někdo přechovával a nevěděl o jeho provinění, musí ho nejpozději v dalších šesti nedělích vypovědět ze svého panství. Jinak hrozí přechovávající prohlášení za „*ztracence*“ *proti králi i proti vši zemi a má k němu pomsta býti a pomocí všie obce a dědiny jeho všechny, což by jich měl, mají tomu bitému přisúzeny býti...*²⁵¹ Zákaz

---

²⁴⁹ Zločince prameny označují různě: kupř. škůdci, psanci, zhoubci či jinak.

²⁵⁰ CIB II/2, s. 44–46, Primo Stephani 1400–1403, K 18 „...*Také páni nalezli jsú, že ižádný člověk v České koruně, buď pán, rytieř, panoše, města, nebo člověk kteréhož-kolivěk řádu, nejmá přijieti takého zemského zhúbce a škódcce ... Pakliby kto přes to přijal aneb jim pomáhal: tehdá každý ten jest otsúzen zbožie na KMst tak jakož v svrchu psaném nálezu položeno jest, a práva nemá mieti s ižádným, a má býti jako psanec, kdyžby popravce toho kraje anebo tři páni přísežní naň vysvěděli a vyznali. Pakliby se o to ti tři páni dělili: tehdy na kteroužby věšie strana svědčila, na tom má ostati.*“

²⁵¹ CIB II/2, s. 220, čl. 39. „*A kdyžby ten, jenžto koho zabil nebo ranil před králem nebo před plným súdem, ottud utekl: má po všech krajích ve všech městech provolán býti s tú vinú, aby jeho ižádný člověk, ktož pod korunu Českú sluší, nechoval, buď markrabě, arcibiskup neb pán, aneb*

přechovávání v Řádu práva zemského byl tak kategorický, že se nezastavil ani před postihem královských služebníků, tj. purkrabích královských hradů, případně krále samého.²⁵² Služebníkům krále popř. královským měšťanům hrozil za přechovávání zločince trest konfiskace movitých věcí („nábytku“), resp. vlastních nemovitostí, které měl dostat poraněný k nahrazení škody. Nemovitosti patřící k hradu či městu měly připadnout králi.

Článek 42 Řádu práva zemského se svou povahou blíží vlastně právu branného odporu. Dává šlechtě právo dobývat královský hrad, na kterém by byl ztracenec chován panovníkem a právo zločince potrestat, popř. „*jak druhý obyčej jest*“ má šlechta právo odepřít králi službu i placení daní,²⁵³ přičemž ještě nadto šlechtic, který by tento solidární závazek porušil, má být vypovězen ze země a musí se do tří let vyprodat a je považován za nepřítele celé České koruny. Právě v právu odmítnout tyto dvě povinnosti králi je obsažen nárok šlechty na vypovězení poslušnosti, tedy i odmítnutí krále jako nejvyššího pána. Tak se nám dostává potvrzení, že zákaz přechovávání zločinců je všeobecný a že i král musí respektovat autoritu práva i zemského soudu.

Již Vladislavská zřízení zemská věnují značnou pozornost právní úpravě pronásledování zločinců i zákazům jejich přechovávání a podporování. Jak uvádí Karel Malý: Navazují nejen na starší nálezy a usnesení, ale vyjadřují i společenskou

---

jiný kterýžkolivěk člověk, až do šesti neděl. Pakliby kto nevěda té viny do něho, jej přijal, má napomanut býti, aby jeho otbyl v druhých šesti nedělích. A kdyžby jej přes to napomanutie choval: kdyby těch šest nedělí minulo, má takéž svolán býti, že jest ztracenec proti králi i proti všie zemi; a má k němu pomsta býti s pomocí všie obce, a dědiny jeho všecky, cožby jich jměl, mají tomu bitému prisúzeny býti, aby je držal a jich požíval, dokudžby mu se dosti neodestalo.“

²⁵² CIB II/2, s. 221, čl. 40. „*Pakliby ten ztracenec na hradě, neb v městě kterém králově, přes to svolanie zachován byl, bez králevy vôle: tehdy proti tomu hradu a purkrabi, neb proti tomu městu, mají páni se vsí obcí vstáti, jako proti zevným nepřátelóm, a jich nábytky k té potřebě a k nákladóm bráti tak dlúho, dokudžby toho výpovědníka jim nevydali. A pakliby toho hradu neb toho města mocí dobyli: Českému králi jich dědiny mají postúpeny býti; ale dědiny toho purkrabie, kteréžby vlastnie byly, tomu raněnému mají prisúzeny býti, aby je držal, dokudžby mu se dosti neodestalo.“* A s. 222, čl. 42.

²⁵³ CIB II/2, s. 222, čl. 42. „*Pakli by král český toho ztracence chtěl chovati, tehdy všichni zemené mají jeho prositi, aby jich práva nerušil, a on je má uslyšeti. Pakli by jich neuslyšel, tehdy všecka obec toho hradu neb toho města, kdežby chován byl, má dobývati, a když dobudú, mají k tomu ztracenci pomstu učiniti a nábytky pobrati; než dědiny vždycky k království mají zóstatí. (Druhý obyčej jest): Kdyžby jich král nechťel uslyšeti, tehdy všichni zemené nemají jemu služby ani žádného řádu činiti, dokudž by toho ztracence choval a jim jeho nevydal. A pakli by který pán tomu králi přes to službu neb který řád ukazoval, anebo jej sám choval: má z země vypovědien býti, a své dědiny aby rozprodal ve třech létech, a jich obce i práva byl otsúzen. A mají jej všickni ktož k české koruně slušejí, za svého nepřiatele jmiati.“*

nutnost čelit rozkladu právního řádu a delikvenci, která se v souvislosti s narůstáním sporů mezi šlechtou a městy na přelomu století rozrostla.

Obecnou povinnost vydávat zločince obsahuje článek 532,²⁵⁴ který opravňuje pronásledovatele k obležení hradu, na kterém by se ukrývali, popř. s pomocí krajské hotovosti k dobytí hradu nebo tvrze a jejich propadnutí ve prospěch kraje. Další ustanovení VZZ, článek 536²⁵⁵ zakazuje pod „skutečným trestáním“ pomoc, nebo bránění zločinců proti jejich pronásledovatelům, popř. násilí nebo uvěznění stíhatelů. Současně se tu také stanoví obecná povinnost opovědí, tj. ohlášení vrchnosti nebo jejím úředníkům, že na jejich panství hodlá někdo zatknout zločince. Tento nálezný pocházející z roku 1486 a doložený i v roce 1487 vymezil poměrně široce jak práva bezpečnostních orgánů, resp. soukromých osob, které bezpečnostní úkoly, ať již ve veřejném či vlastním zájmu plnily, a rovněž i vlastníka nemovitosti.

Článek 538 VZZ²⁵⁶ na jedné straně vyzývá k intenzivnímu boji se silničními loupežemi a bouří proti povalečům, vrahům a zlodějům,²⁵⁷ na druhé straně řešil určitou komplikaci, kterou s sebou přinášela vrchnostenská práva nad poddanými

---

²⁵⁴ AČ V, s. 251, čl. 532. „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby se trefilo, an které zloděje honí, a ti zloděje žeby ujeli na který zámek neb twrzi, má žádáno býti od těch, kteříž honie, aby jim wydání byli. Pakli by jich wydání nechtěli, mají ti, kteříž honie, při tom zámku zuostati a jedni druhým dáti věděti w tom kraji; a ti komuž dáno věděti, mají hned táhnúti a s nimi těch zlodějnow dobývati; a dobudúli toho hradu neb twrze, ten kraj bude moci to sobě obrátiti ku potřebě toho kraje.“

²⁵⁵ AČ V, s. 252–253, čl. 536. „Nalezli wuobec za práwo: jestližeby kdožkoli na zločince k komu na jeho zboží poslal, nemá jich žádný brániti; pakli by jich kdo bránil, a zločincóm by tudy pomohl, žeby utekli, a byloliby žeby je zbili nebo zranili, a k tomu je i wsázel, kteří sú přijeli neb přišli, chtiec zločince wyzdwihati, že takowého každého má král skutečně tresktati. Než jestližeby kto chtěl takowého zločince a powaleče bráti pod kterým zámkem, we wsi, w krčmě, aneb pod twrzi, že mají pánu aneb úředníku se nahoře opovědiati, co počínati chtie. ...“

²⁵⁶ AČ V, s. 253–254, čl. 538. „...Item, najprwé což se morduow a nešlechtného zlodějstwa po silnicích dotýče, takto sme se swolili a na tom zuostali, aby takowí powaleči a zloději, kdežby mohli přezwědieni býti, bud'to w městech, w městečkách nebo we wsech, aby wyzdwiháni byli, by pak i osedlí lidé byli sedlstí. A kteréhožby koliwěk kto takowého osedlého wzal, má obeslati pána jeho a oznámiti jemu, že jest wzal člověka nebo služebníka jeho pro zlodějstwo neb pro přechowáwání takových zlých lidí. A tu chtěllyby jej ten pán jeho wzieti, a jej podlé práwa a zaslúžení jeho tresktati beze všech forteluow, tehda má jemu wydán býti. Pakli by nechtěl, tehdy ten, ktožby jej u wězení měl, muož se k němu mieti podlé práwa. Pakli by neměl swé poprawy, tehdy daj jej do města králowského k najbližšie poprawě, anebo kdežby poprawa byla. Pakli by který takowý zločince byl přezwědien na hradiech nebo na twrzech, tehdy ten, komužby se zdálo, aby toho pána u kteréhožby byl obeslal a jemu dal znáti, že takowý zločince na jeho hradě nebo na twrzi jest, aby se jím i hned dobře ujistil a jej postawil před pány na plném súdu zemském. Pakli by toho neučinil, tehdy k tomu pánu nebo k zemenínu nebo měštěninu o to hledieno bud' o tu škodu. ...“

²⁵⁷ SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D – J*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 666.

a tedy i konflikt mezi nárokem vrchnosti na vlastní poddané a naopak nárok na vydání těchto poddaných v případech, kdy se dopustili trestného činu vůči cizí vrchnosti nebo prostě jiné osobě. Zásadně byla tato problematika upravena tak, že v případě zajištění sedláka pro zlodějství nebo podporování zločinců to muselo být oznámeno jeho pánu. Ten pak ho může buď sám potrestat (nebo nechat potrestat u nejbližší popravě) nebo nechat jeho potrestání na tom, kdo ho zajistil. V případech, že bude zajištěn sedlák – delikvent – na tvrzi či hradě příslušné vrchnosti, musí jej tato buď vydat (postavit „*před pány na plném sídu zemském*“) nebo odpovídá majetkoprávně za škody zločincem spáchané. Snaha potrestat poddaného měla zde přednost před nárokem vrchnosti. Proto také VZZ v článku 261²⁵⁸ s odvoláním na nálezy z roku 1493 výslovně konstatují, že právo na vydávání zběhlých poddaných pod pokutou 20 hřiven se nevztahuje na případy, kdy byl poddaný zadržen pro spáchaný zločin.

Feudálovi, který odmítal vydat svého poddaného - zločince, hrozilo nebezpečí soudního stíhání. Obranou proti tomu mohl být jen důkaz, že učinil vše pro zajištění stíhaného zločince, resp. osoby ze spáchaného zločinu podezřelé. Naopak, jestliže se prokázalo, že někdo zanedbal svou povinnost a zločince nepronásledoval nebo nezajistil, mělo to pro něho trestné důsledky.

V případě, že by poddaní, kteří se dopustili nějakého trestného činu mimo hranice panství, nebyli zajištěni, musel se poškozený obrátit nejprve na vrchnost samu a požádat ji o vysvětlení, zda byl trestný čin spáchán s jejím souhlasem a vědomím. V případě kladné odpovědi by totiž poddaní nebyli vůbec trestně odpovědní v duchu zásady, že služebník jednající na příkaz pána, za svůj čin neodpovídá. Kdyby však poškozený opomenul dotázat se vrchnosti a obeslal poddané přímo, bylo by to důvodem k odmítnutí půhonu.

Obecná povinnost stanovená v článku 538 VZZ nebyla v praxi důsledně dodržována. Tak byla vrchnost zbavena odpovědnosti za vydání pachatele

---

²⁵⁸ AČ V, s. 136, čl. 261. „...ktožby člowěka cizieho u wazbě držal pro nějaký zlý a nešlechtný skutek, a kdyžby pán člowěka k tomu poslal, u kohož ten sedí, aby mu jej vydal jako člowěka jeho, s tiem spusobem, jakoby nic zlého neučinil, než jakoby jemu sběhl, chtě z pokuty ze 20 hřiwen pohnati: nemá jemu na to jeho wydati, než má se při tom zachowati člowěku jako o jiném zločinci, wedle swolenie zemského o narčení a o zločinciech. ...“

v případě, že poddaný byl nemocen a zemřel²⁵⁹ nebo že tento již v době, kdy o jeho vydání bylo žádáno, nebyl na panství k zastavení.²⁶⁰ Podobně neodpovídala vrchnost za útěk zločince, jestliže k němu došlo bez jejího zavinění nebo jestliže naopak sám pronásledovatel neposkytl vrchnostenským orgánům náležitou pomoc k jeho zadržení.²⁶¹

Soudní praxe z konce 15. století nám ukazuje, jak právní úprava dávala rovněž možnost svévolného a násilného postupu proti poddaným a jak pokus vzít je do ochrany proti svévoli cizí vrchnosti mohl být rovněž vykládán jako „*zastávání se zločinců*“.²⁶²

V případech, že by byl prokázán nesprávný zákrok vůči cizímu poddanému, to znamená, že by jeho uvěznění či dokonce poprava nebyly odůvodněny spáchaným deliktem, měla jejich vrchnost nárok na náhradu škody.

Jestliže poškozený žádal o náhradu škody, která mu byla způsobena cizími poddanými, postupoval soud jako v jiných případech majetkových sporů a jestliže nebylo možno dokázat svědky výši způsobené škody, vyžadoval od poškozeného přísahu.²⁶³

---

²⁵⁹ AČ X, s. 465–466, č. 832. *Mezi Kunešem z Tloskova a Buškem Milešovským o nevydání zločince ku právu a o moc, 1494, 15. dubna. „...Poněvadž jest při času obeslánie páně Buškova ot pánuov JMítí týž Burda v nemoci ležel, jakož jest to i sám Kunesš seznával, že jest to tak, a z té nemoci nevstal, až jest i umřel, že pan Bušek nepostaveniem toho člověka před pány Kunšovi vinen nenie. ...“*

²⁶⁰ KALOUSEK, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. XI.* Praha, 1892, (dále jen AČ XI), s. 542, č. 1045. *Mezi Mikulášem Stolenským z Kopist a Jiřikem Ulicským z Plešnic o postavení krčmáře pro zlý učinek, 1501, 29. dubna. „...Poněvadž jest on Jiřík Ulicský to dostatečně provedl, že týž krčmář Charvát u něho po tom účinku, což se Stolenskému stalo, nebyl a puohonem také u téhož Jiřika zastížen nenie, i z té příčiny on Jiřík Ulicský toho krčmáře Charváta postaviti povinen nenie. ...“*

²⁶¹ AČ X, s. 502–503, č. 915. *Mezi Bartolomějem Bubernem a Barborou Hromádkovou o útěk zločince, 1498, 16. června. „...Poněvadž jest se on rychtáři beze lsti z ruky vytrhl, a von jej honil, že jest rychtář tomu dosti učinil, a z té příčiny, poněvadž jest muž její nehonil ani pomohl rychtáři i svými tovaryši, že Buben ani rychtář jeho nenie té Barboře nic povinen. ...“*

²⁶² AČ X, s. 510, č. 924. *Mezi Tvochem a Kulí o mučení člověka, 1498, 13. října. „V té při mezi Tvochem a Kulí. Kdež Tvoch vinil Kulí, že by člověka jeho vzal a dal mučiti, popravy nemaje proti zřízení zemskému. A Kule odpieraje pravil, že jest jeho vzal z hodné příčiny a spravedlivě vedle jeho zaslúženie, že jest jeho dal tázati, ale Tvoch že takového zločinci zastává. ...“*

²⁶³ AČ XI, s. 542–543, č. 1046. *Mezi Pavlem z Snětu a Jetřichem z Kolovrat o postavení lidí jeho před soud pro pobrání svrchků, 1501, 29. dubna. „Pavel z Snětu puovod učinil jest zpravu podle nálezu tohoto těmito slovy: Na tom přísahám, jimž já viním Matěje, Vaňka z Královiček, rychtáře Sirotky, Zykše, Václava Kalinu, Šimka, Toška z Stehlikova a rychtáře z Podbuštěhradí, že sú mi pobrali na tvrzi Královičkách i jinde svrchky a nábytky za LXV kop grošuov českých a za puol druhého groše českého. Tak mi Buoh pomáhaj i všichni světi. ...“*

Stejná odpovědnost jako za vlastní poddané byla v článku 546 VZZ²⁶⁴ rozšířena i na *rybníkáře*, tj. osoby, které nebyly v poddanských vztazích, ale které jako námezdně pracující podléhaly pravomoci svých pánů. Právní odpovědnost za vydání nebo zajištění pachatelů z řad rybníkářů dokresluje úlohu, jakou měla vrchnost mít v oblasti zajišťování veřejné bezpečnosti.²⁶⁵

Právo stavovské monarchie zakotvovalo rovněž povinnost zločince pronásledovat. Ta vznikala až výzvou ke stíhání, přičemž odmítnutí nebo nevyhovění této výzvě mělo pro vrchnost, ať již pozemkovou nebo městskou, důsledky především finanční.²⁶⁶

Zákonná úprava VZZ našla své pokračování a rozšíření i v dalších redakcích zemských zřízení v 16. století a v dalších sněmovních usneseních.

Nejasnosti a spory, které vznikaly v souvislosti s uplatňováním složitých právních předpisů v praxi, si vyžádaly jejich přehledné shrnutí. V roce 1533 byl vydán úplný soupis všech článků zemských zřízení od roku 1500, pod titulem „*Artikulové ze zřízení zemského a ze sněmův vybraní proti nepřátelům království českého*“. Jednalo se však o tisk polooficiální.

Nejúplnějši zákonnou úpravu stíhání zločinců i zákazu jejich podporování přinesla ZZ 1549, a to v kapitole nadepsané „*O mocech, o hrdla, cti a statkuov ztracení a zhaubcích zemských, o jich fedrovnících, o psancích a povalecích*“.

---

²⁶⁴ AČ V, s. 257, čl. 546. „*Item, také což se rybníkářův dotýče, kdyžby koli na rybníciach dělali a w kterých lúpežech nebo mordiech postiženi byli, a žádáno by bylo na ně práwa na kohožkoli u kohož dělají, aby beze všie odporosti vydáwani byli ku poprawám; neb se jim ujist, jakož se nahoře piše.*“

²⁶⁵ CIB IV/I/1, s. 413–414, ZZ 1549, čl. V 11. „*Item, Co se rybníkářův dotýče, kdež by koli na rybnících dělali, a v kterých loupežích a mordích postiženi byli, a žádáno bylo na ně práwa od kohož kolivěk, u kohož koli dělají, aby beze vší odporosti vydáni byli. Pakli by jich kdo nevydal, aby každý mohl takové pobratí, a ten při komž by ti rybníkáři dělali, má v tom nápomocen tomu býti, kdož by je vyzdvihnauti chtěl. Pakli by toho neučinil, tehdy má trestán takový býti vězením, buď od krále JMti, neb od saudu zemského, nebo komorního, když by to na Jich Milost bylo vzneseno; a má k tomu hned, aby stál, obeslán býti.*“ A V 12. „*Item, Rybníkáři mají míti listy fedrovní neb zachovací, též jako jiní obecní lidé. Pakli by který rybníkář takového listu neměl, a k komu bez něho přišel, žádný takového přijíti nemá.*“

²⁶⁶ AČ XI, s. 512–513, č. 999. *Mezi Ondřejem Liškou, měšťanem Žateckým, a obyvateli města Teplé o nehonění loupežníků, 1500, 18. listopadu.* Liška pohnal před soud komorní z 24 kop míšeňských, jež mu byly u Teplé uloupeny „...*kterýžto loupež jim oznímiv jich žádal, aby vedle zřízení a svolenie zemského honili, ale oni Teplští toho zanedbali, toho neučinili a nehonili jsú a jej Ondřeje tudy ke škodě té připravili.*“ Odpovědnost města byla uznána a výmluva, že měšťané nevěděli, kterou cestou honiti, odmítnuta. K rozhodnutí o výši škody byl žalobce odkázán k menšímu soudu zemskému.

etc“.²⁶⁷ Článek T 35²⁶⁸ hrozí osobám všech stavů trestem smrti za opomenutí povinnosti pronásledovat zločince v případě, že by „*křik zšel nebo dáno bylo věděti, že by koho zranili, aneb zabili aneb jali, aneb jakauž koli vpádem do země škodu laupežem neb vohněm učinili.*“ Tento výčet není taxativní a slova k němu přidaná „... *aneb jakž kolivěk...*“ naznačují, že tato povinnost nastávala vždy, když byl někdo vyzván k pronásledování pachatele. Podobný trest stíhal i toho, kdo by jako vězeň opovědníků nebo zhoubců přijal závazek opovědět s nimi zemi, stejně jako každého, kdo by odrazoval sedláky od pronásledování zločinců pohrůžkami násilí či vypálením. Trestem smrti za odrazování od pronásledování zločinců hrozí i článek U 24.²⁶⁹ V případech, které uvádí zemské zřízení, se obesílalo k zemskému soudu z úřední povinnosti, tj. „*listem od úřadu*“; obeslání mělo být projednáváno po prvních přech pŕuhonných jako kdyby šlo o mord. Tresty se zde stanoví zcela nekompromisně.

Stejná trestní odpovědnost byla rozšířena i na poddané,²⁷⁰ přičemž se tu prolamuje ve veřejném zájmu zásada o poslušnosti poddaného nebo služebníka vrchnosti. Článek zavádí povinnost zločince pronásledovat a trestní postih za

---

²⁶⁷ CIB IV/I/1, s. 391 an. ZZ 1549.

²⁶⁸ CIB IV/I/1, s. 391, ZZ 1549, čl. T 35. „*Item, Což se panského, rytířského stavu i městského dotýče, jestli že by křik zšel nebo dáno bylo věděti, že by koho zranili, aneb zabili aneb jali, aneb jakauž koli vpádem do země škodu laupežem neb vohněm učinili, aneb jakž kolivěk, a kdo z panského, aneb z rytířského, aneb městského stavuov nehonil, neb honiti svým nekázal svévolně: tehdy má ten obeslán býti před saud zemský listem od úřadu, a tu aby sauzen byl vedlé příčiny provinění na hrdle. Pakli by z panského, rytířského, nebo městského stavu, neb lidí duchovních, svým poddaným nedal aneb zapověděl aby nehonili, anebo sám maje honiti a nehonil, aneb kdož koli je fedroval: ten také aby obeslán byl před saud zemský; a bude-li naň to uvedeno, aby na hrdle trestán byl. ... A má předkem po první při, aneb konečně po druhé při puohonné (jako o mord) slyšána býti. Také jestli že by kdo pravil, že jest vězněm (aneb by i vězněm nebyl) odpovědníka neb zhaubci zemského a nepřitelem se tohoto království učinil: takový hrdlo ztratiti má, a na takového každého bude neb budau moci každý sáhnauti, jako na jiného zhaubce a psance, a v ty ve všecky pokuty, jakž prvě zřízeno a svoleno jest, upadnauti. A kdož by pak k lidem jezdil aneb k sedlákuom do vsi, dávaje jim veystrahu, aby nehonili nepřátel aneb zhaubcí zemských, právě, jestli že by honili, že vypálení budau, anebo jakýmiž koli pohruožkami: ten nebo takový má hrdlo ztratiti jakožto zhaubce zemský a fedrovník nepřátel tohoto království.*“

²⁶⁹ CIB IV/I/1, s. 407, ZZ 1549, čl. U 24. „*A jestli že by kdo kterého koli stavu rozpakoval lidi které koli honěním...*“

²⁷⁰ CIB IV/I/1, s. 391–392, ZZ 1549, čl. T 36. „*Item, Všickni, kteříž u pánuov, u rytířstva, u měst slouží, že mají honiti zločince, a taková lidé též jako jiní stavové i všecka honění činiti mají, tak jakž Zřízení Zemské ukazuje, když jim rozkázáno bude, by pak jich pán nehonil. A jestli že by kteří nebo který honiti nechtěli, mají tauž pokutu trpěti, a k nim hledíno má býti jako k stavuom panskému, rytířskému a městskému, pod těmi pokutami, jakž Zřízení Zemské na pány, rytířstvo a městský stav ukazuje.*“

neuposlechnutí i pro případ, že „... by pak jich pán nehonil...“, tj. zřejmě pronásledování sám odmítal.

Poddaní nebyli obesílání k zemskému soudu. O jejich vině i trestu rozhodovali krajští hejtmané, kteří takové provinilce měli trestat „*bez milosti*“, tj. bez možnosti prominutí trestu, oběšením.²⁷¹

Také ZZ 1549 formulují ochranu osob pronásledujících zločince před urážkami na cti,²⁷² přičemž pro toho, kdo by z těchto důvodů urážel, byla uložena povinná omluva, prohlášení „... že což jest kolivěk mluvil, že jest v hrdlo lhal ...“. K tomu přistupoval ještě trest vězení v délce 14 dnů. Nařčený měl nárok na náhradu škody ve výši 50 kop českých grošů, popř. i více, jestliže způsobenou škodu prokázal.

Zákaz přechovávání a podporování zločinců a povalečů obsahují rovněž články U 4 – U 9, U 12, U 22 – U 24, U 27 a U 29. Jejich obsah je v podstatě totožný s předchozí úpravou, na kterou navazuje, v mnohém však i upřesňuje a zpřísňuje.

Článek U 4 rozšiřuje finanční povinnost spojenou s dobýváním hradů, na kterých by se zločinci ukrývali, na celou zemi, všechny kraje. Dobyté statky mají sloužit k úhradě škody způsobené zločinci a jejich přechovávatel má být potrestán na hrdle. Mízí tu možnost, aby náklady kraje spojené s dobýváním hradu byly zčásti

---

²⁷¹ CIB IV/I/1, s. 392, ZZ 1549, čl. T 37. „*Item, Když by k šturmu zvoněno bylo, a pokřik by zšel, anebo že by věděti dáno bylo, kdož by to kolivěk z sedlských lidí uslyšel, a těch zhaubcí zemských neb zlodějuov nehonil: ten má před hejtmany toho kraje postaven býti; a bude-li to naň uvedeno, že jest svévolně nehonil, tehdy má bez milosti oběšen býti. ...*“

²⁷² CIB IV/I/1, s. 392–393, ZZ 1549, čl. T 37. „...*A jakož se na tom mnozí urážejí, pravíce, že by to jich cti ke škodě bylo, kdyby kdo takového zločince honil a jej jal: nemá jich cti a dobré pověsti ke škodě ani k újmě nižádné býti žádnému z stavu panského, rytířského, ani městského, a také aby žádný té smělosti nebyl, ani směl dotýkati nižádného toho, kterýž by honil a při tom jímání těch zločincův byl. Pakli by kdo koho v tom dotýkal anebo dotýkati směl, a naň to usvědčeno bylo: ten takový obeslán má býti před pány a vládyky na plný saud zemský listem od úřadu, aby stál neb postaven byl, a to což jest kolivěk mluvil, že jest v hrdlo lhal, a dvě neděli aby u věži seděl beze vsí milosti. A padesáte kop grošuov českých tomu, kohož jest dotýkal, aby dal beze vsí odpornosti, a nad to jestli že by více na to naložil, stávaje, a slušným svědomím to by provésti mohl, na schválení menších úředníkuov to také jemu zapláceno bud.*“ A T 38. „*Item, Jestli že by kdo z kterého koli stavu, i také z lidí sedlských, kterého služebníka, k té potřebě zemské zřízeného pro honění a vyšpehování odpovědnicuov, škuodcí a zhaubcí zemských, směl čím na jeho poctivosti dotýkati a jeho tejně nebo zjevně lehkými slovy omlauvati, jako by taková jeho služba pro obecní dobrý řád od něho učiněná měla býti k újmě jeho poctivosti: tehdy ten každý, kdož by směl dotýkati, má upadnauti v tu pokutu, kteráž o tom v svolení zemském uložena, i také týmž svolením zapsaná jest, bud' O nářku neb O hanlivých slovích.*“

hrazeny z dobytého statku.²⁷³ Stavům se výslovně ukládá majetková i trestní odpovědnost za to, že na svých panstvích nedovolí usazení zločinců. Zemská zřízení jim v článku U 5²⁷⁴ hrozí nejen povinností nahradit škodu, kterou by „...*takoví zlí lidé...*“ provedli, ale i pokutou 50 kop grošů českých a vězením v délce čtyř neděl. Tento trest stíhá držitele panství až po neuposlechnutí předchozího napomenutí. Krajským hejtmanům je tu zároveň dána pravomoc stíhat sedláky, kteří by rovněž skrývali a přechovávali zločince.

Do soustavy těchto předpisů patří i článek U 9,²⁷⁵ který zakazuje přechovávání tzv. *rejtharů*, tj. námezdních žoldnéřů, kteří se v nedostatku služby živili loupežemi. Rovněž bylo nařízeno vydávat vězně, kteří by do českého království utekli z ciziny. Tento příkaz extradice vyjadřuje jednak obavy z možného ohrožení veřejné bezpečnosti, ale také strach, že by jejich pobyt mohl být podnětem pro vojenský zákrok z ciziny. Poskytnutí asyly cizinci je závislé na rozhodnutí krále, zemského soudu a královské rady.

Obecný závazek pronásledování zločinců – zhoubců zemských – obsahuje pak článek U 12 ZZ 1549,²⁷⁶ který hrozí trestem smrti každému, kdo by zhoubce potkal a nezajistil. Takové jednání se hodnotí v podstatě jako spolupachatelství, včetně toho, že nezakročení je tu kvalifikováno jako pomoc zločinci a takový pomocník je rovněž prohlášen za zemského zhoubce. Za neplatnou se prohlašuje

---

²⁷³ CIB IV/I/1, s. 394–395, ZZ 1549, čl. U 4. „...*aby vedlé krále JMti to všecka země nesla, aby toho kraje samého škoda nebyla, když by dobývati měli, než všech krajuov jiných aby ten náklad byl toho dobývání podlé krále JMti. A kdyžby toho statku dobyli, tehdy z toho dobytého statku škody navráceny býti mají tomu, pro kohož by honili aneb obehnali. A ten, kdož by takových zhaubci nevydal, tak jak se svrchu píše, když by dosažen byl, aby hrdlo ztratil.*“

²⁷⁴ CIB IV/I/1, s. 395–396, ZZ 1549, čl. U 5.

²⁷⁵ CIB IV/I/1, s. 398, ZZ 1549, čl. U 9. „*Item, Aby žádný z obyvateluoov tohoto království žádných rejtharuov nepřechovával, aby zemi škoditi měli, ani z země ven, aby válku do cizích zemí vésti měli, ani věžnuov aby žádný v svém obydlí z cizích zemí nepřijímal, bez vuole krále KMti a pánuov a rytířstva, kteříž v saudu zemském a v radě JMti jsau.*“

²⁷⁶ CIB IV/I/1, s. 400, ZZ 1549, čl. U 12. „*Item, Kdož by koli zjevný zhaubce a zloději byli, ješto by byli zemi oznámeni a po zemi jezdili, bud' skrze města, městečka, vsi, zámky, dvory, tvrže, anebo se s nimi na cestě kdo potkal, a k tomu věda a znaje je, že sau zhaubce, moha je zjímati, toho zaumyslně neučinil: že k takovému každému k hrdlu hned hledíno býti má, jako k zhaubci obecnímu zemskému. A také, jestli že by kdo s takovými zloději a zjevnými zemskými zhaubcemi ... obcoval, kvasil, je fedroval, a v tom že by byl postižen aneb usvědčen; a jestli že by kdo se tím vymlauval a praviti chtěl, že jest takového proto nejnal, že jest k němu jemu věře přijel: že taková veymluva nic tomu ku pomoci (kdož by se tím vymlauvati chtěl) býti nemá. A jestli že by se komu zdálo z toho koho vinniti, že by kdo kterého zhaubce zemského ... fedroval nebo přechovával: to bude moci dobře učiniti, a takového má obeslati před JMt královskau, aneb k nejprvnímu saudu zemskému; a jestli by naň nic nedovedl, proto pokuty žádné trpěti nemá. ...*“

výmluva, že by někdo se zhoubcí „...*obcoval, kvasil, je fedroval*“ aniž by věděl, že jde o zločince. Naopak zajištění zločince v zájmu jeho předání bezpečnostním orgánům ospravedlňovalo i násilný zákrok, který by za jiných podmínek mohl být považován za pokus vraždy. V případě obeslání osoby, která se dopustila deliktu pomoci zemským zhoubcům k zemskému soudu, zajišťuje zákon žalobci beztrestnost pro případ, že by se obvinění neprokázalo. Dává se tu přednost v zájmu ochrany feudálního pořádku i případnému krivému nařčení a ochraně žalobce, pokud jedná ve veřejném zájmu. Toto opatření naznačuje vývoj trestního stíhání směrem k vyhledávacímu, inkvizičnímu procesu. To dokládá i formulace článku V 13,²⁷⁷ který připouští úřední obeslání k soudu zemskému i v případech, že by někdo sice nebyl přímo nařčen z jednání, které by „*dobrému řádu obecnému, i poctivosti nesloužilo*“, ale přesto byl v „*domnění aneb podezření*“. Tato obecná pravomoc ohlašuje vítězství veřejného zájmu v trestním právu a postupný zánik jeho soukromoprávního charakteru.

Podle Karla Malého je z ustanovení ZZ 1549 pozoruhodný právě článek U 24, ve kterém můžeme spatřovat počátek trestnosti schvalování zločinu, tak jak ji zformulovalo pozdější rakouské trestní právo. Zakazuje se v něm výslovně, aby někdo opovědníky, zemské zhoubce a všechny, „*kteříž se právem a řádem nespravují, nevelebil, nelíčil, a v ničemž nezastával, zjevně ani tajně*.“²⁷⁸ Původní zákaz podporování zločinců je rozšířen i na jejich vychvalování, přičemž se ke spáchání trestného činu nevyžaduje dokonce ani veřejné vychvalování. Trestem je jeden rok vězení.

---

²⁷⁷ CIB IV/I/1, s. 414, ZZ 1549, čl. V 13. „*Item, Jestli že by se pak kdy to přihodilo, že by se která osoba kterého koli stavu čeho takového (což by dobremu řádu obecnému, i poctivosti nesloužilo) dopustila, a takový jsa v domnění aneb v podezření od žádného narčen nebyl, ani z toho obeslán: tehdy páni JMt saudu zemského, pro dobrý řád a spravedlnost, mají takového rozkázati obeslati, aby se před saudem zemským postavil, a z toho se domnění, podezření a narčení vyměřil, na schválení saudu zemského. Pakli by kdo nestál, aneb stoje z toho se nevyměřil, aby páni saudce JMt k takovému každému ... zachovati se ráčili.*“

²⁷⁸ CIB IV/I/1, s. 407, ZZ 1549, čl. U 24. „*Item, Aby žádný po dnešní den ze všech stavuov, na žádném místě a v žádné příčině, při nepřátelských, bud'to odpovědníkuov aneb jiných zhaubcí zemských, těch všech, kteříž se právem a řádem nespravují, nevelebil, nelíčil, a v ničemž nezastával, zjevně ani tejně. A jestli že by kdo v tom uznán a shledán byl, a z toho že by se nevyměřil a nevyvedl, že ten každý má rok u věži seděti. A jestli že by kdo kterého koli stavu rozpakoval lidi které koli honěním, neb čímž koli, urozené, městské, neb služebníky, aneb sedlské lidi, a bylo to naň dostatečně uvedeno: má na hrdle trestán býti.*“

POVALEČI

Obdobnou problematikou, jako bylo přechovávání, vydávání a stíhání zločinců, byl i problém tzv. *ležáků*, povalečů, osob bez prokazatelného zaměstnání, poddaných, kteří se vymkli pravomoci své vrchnosti. Jejich vydávání – „*vyzvedávání*“ – bylo upraveno v řadě norem. Pokud však těmito „*ležáky*“ byly osoby šlechtické, měly být nejprve postaveny před zemský soud, aby rozhodl o jejich vině.²⁷⁹

VZZ i ZZ 1549 považují „*povaleče a zahaleče*“ za pramen zločinnosti a za ohrožení veřejného pořádku.²⁸⁰ Jde v podstatě o osoby bez práce, bez pána, které se vymkly z rámce feudální společnosti, její hierarchie, dostaly se mimo tuto společnost. Hlavním smyslem opatření proti nim namířeným bylo je donutit k práci, zapojit do systému feudálního výrobního procesu.

V článku U 6 se o nich výslovně říká „*...známé jest vuobec všem, že skrze ně a takovau jich svobodu mnozí neřádové a škoda v tomto království skutečně se nachází...*“.

Označení „*ležáci*“ je v policejních předpisech používáno pro povaleče, kteří nemohou prokázat pramen své obživy. Nejde tu o osoby, které jsou povinny v rámci vymáhání dlužné částky omezit svou osobní svobodu pobytem v krčmách, nebo o osoby, které se k podobné činnosti dávají dlužníky najímat.

Ležáci již svou existencí dávali důvod k policejním zákrokům, které se nazývaly „*vyzdvihováním*“. Spočívaly v jejich zatčení a uvěznění. Opatření proti nim byla podnikána již na pouhé upozornění a účast na zákroku byla povinností, které se vrchnosti i města nemohly vyhnout. Věznitelem pochytaných povalečů byl pak buď ten, kdo dal k zákroku podnět, nebo kdo zákrok vůči nim sám provedl. Propouštění povalečů bylo závislé na zaplacení částky 2 kop grošů českých za každého. Jinak byli propuštěni po jednom roce vězení, přičemž po celou tuto dobu

---

²⁷⁹ AČ V, s. 254, VZZ, čl. 539. „*Item, pakliby páni a rytieřští lidé nebo z měst kteří w krčmách se powáleli, služeb nechtiece hleděti ani hospodářstwie, ten též wzat bud' rovně jako i jiný; ale wšak na takový spuůsob, aby byl postawen před pány na plném saudu, a wina jeho aby oznámena byla jakáž pak koliwěk, a wedle té bud' sauzen beze wšie milosti.*“

²⁸⁰ CIB IV/I/1, s. 396, ZZ 1549, čl. U 6.

museli zadarmo („v službě bez záplaty“) pracovat ve prospěch věznitele.²⁸¹ Vyzvedávání tzv. povalečů sloužilo k opatření bezplatné pracovní síly. Toto ustanovení je dále rozvedeno, a to tak, že pokud by věznitel nemohl zajištěného povaleče sám zaměstnat, má možnost ho „odbyti nebo dáti“ jinému pánu. Zákon sice nepraví, že by za to mohl požadovat úplatu, ale nejspíš tomu tak bylo. V každém případě sloužilo pochytní povalečů k obohacení jejich dočasných držitelů. Na takto uvězněného poddaného neměl nárok ani jeho původní pán. Kdyby se stalo, že by povaleč utekl ke své vlastní vrchnosti, musí ho vydat a strpět jeho nucenou práci. Jestliže by se po odpracování povinného roku nucené práce chtěl propuštěný vězeň mstít nebo svému vězniteli vyhrožoval, hrozil mu trest smrti.²⁸²

Článek U 8 ukládá městům, aby netrpěly zahálení selských lidí, kteří tam odcházeli za prací.²⁸³ Za ochranu povalečů hrozí pokuta 20 kop grošů českých, přičemž příslušným soudem je tu jak zemský soud větší, tak i menší a komorní. Ochránci těchto osob hrozila navíc žaloba o náhradu případných škod. Pokud by se takového jednání dopustili sedláci, byli trestáni krajskými hejtmány.

ZÁKAZ NOŠENÍ A UŽÍVÁNÍ RUČNIC

Mezi hlavní důvody těchto zákazů patřily zejména důvody bezpečnostní, ale také například strach šlechty z poddaných a jejich vyzbrojování. Tyto zákazy nošení a užívání střelných zbraní v 16. století byly nepochybně podmíněny také jejich technickým zdokonalením, snadnou dostupností a jejich rozšířením.

Tehda míval kde kdo střelnou zbraň, a byť to byla jen „trouba, z níž stříleli kulkami hliněnými“. V městech venkovských obzvláště zemané, když které

---

²⁸¹ CIB IV/I/1, s. 397, ZZ 1549, čl. U 7.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ CIB IV/I/1, s. 398, ZZ 1549, čl. U 8. „Item, Což se sedlských lidí dotýče v městech a v městečkách, ve všech: žádných povalečuov aby nebylo trpíno, a zvláště neženaných, a podružství aby jim nebylo dáno, ani v krčmách aby se nepováleli, než přistávali a slaužili, a tudy aby čeledi dosti bylo; leč by kteří neženaní pro starost a pro nemoc slaužiti nemohli a dělati, těm má podružství dáno býti. A podruhové ženatí, hospodáři k těm mají dohlédati, aby se svými díly živili. Pakli by to hospodář na podruha sezna, že jiným nežli dílem jde a po krčmách se poválí, aby to hned svému pánu oznámil, a ten pán toho podruha hned skutečně tresci. ...“

navštívili, stříleli z nezbednosti vždy a všude. O tom veliký nářek známe z Klatov roku 1595, kde zemané před hospodou tak volně stříleli jako na lesích.²⁸⁴

Nejprve se objevuje zákaz užívání střelných zbraní sedláky v lesích při honitbě, tedy především z důvodů ochrany výkonu myslivosti.²⁸⁵ Záhy jsou zákazy rozšířeny na veřejné užívání ručnic vůbec.

Roku 1524 přijal sněm „*Zřízení o ručnicích*“ s předmluvou, ve které je ručnice charakterizována jako „...*zbraň velmi ukrutná a tak nekřesťanská i nemušská, více ke zlému než k dobrému...*“.²⁸⁶ Základem „Zřízení“ se stalo starší sněmovní usnesení z roku 1510, které zakázalo veřejné nošení ručnic dlouhých i krátkých. Zatímco dlouhé ručnice byly povoleny alespoň k obraně a pronásledování zločinců, užívání krátkých zbraní bylo zakázáno úplně. Zákaz byl vysloven pro dobu od svatého Havla roku 1524, přičemž předcházející doba byla určena k důkladnému seznámení veřejnosti se všemi omezeními, která nové předpisy přinášely.

Sankcí na porušení zákazu veřejného nošení ručnic byla pro příslušníky stavů pokuta 100 kop grošů českých,²⁸⁷ kterou získával ten, kdo viníka viděl a oznámil.²⁸⁸ Obžalovaný byl na základě udání úředně obeslán k soudu královských hejtmanů, přičemž se mu povolovalo zastoupení, popř. i odklad přelíčení. Nedostavení se k soudu bez omluvy mělo za následek ztrátu pře staným právem.²⁸⁹

---

²⁸⁴ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha: Maticе česká, 1892, s. 72.

²⁸⁵ AČ V, s. 251, VZZ, čl. 533. „...*Nalezli wuobec za práwo: s ručnicemi aby žádný nechodil ani jezdil po myslivosti.*“

²⁸⁶ CIB IV/I/1, s. 105 an. *Zřízení o ručnicích léta tisícího pětistého XXIII.*

²⁸⁷ CIB IV/I/1, s. 106, *Zřízení o ručnicích*, čl. 2. „*Jestli že by pak se kto tak nezachoval, a po té záповědi a oznámení více s ručnicemi jakýmiž kolivěk...chodil neb jezdil, a v tom na kterémž koli místě usvědčen a postižen byl...ten každý má tomu, což jej s ní viděl, sto kop grošův českých propadnutí...*“

²⁸⁸ K tomu srov. AČ XXXIII, s. 48, č. 5384. *Nejvyšší hejtman Karel z Minstrberka obsílá Petra Výška v Lisovicích, 1524, 24. února* – kde Jan Tluksa z Vrábí a na Čimelicích udal Víta Řáni, poddaného Petra Výška v Lisovicích, že „...*mimo záповěd' a svolení zemské s ručnicí, postižen byl...*“ . Tamtéž, s. 426, č. 6545. *Prokop Hýlovec z Polkovic obsílá Daniela z Sodoměřic, 1525, 13. března*. „*Viniti ho chce ze sta kop grošův českých pokuty jemu Prokopovi Hajlovcovi od něho Daniele podle zřízení zemského propadené, a to proto, že jest týž Daniel přes záповěd' a svolení sněmu obecního ze dvora svého s ručnicí vyšel. ...*“

²⁸⁹ CIB IV/I/1, s. 106, *Zřízení o ručnicích*, čl. 3. „*A takového každého na žádost původu JMt Knížecím listem hned od voznámení původova ke dvěma neděluom má obeslati. A každý bude povinen státi aneb na místě svém s listem mocným místo sebe pod svú pečeti (tak jak k saudu komornímu) bude moci poslati. Pakli by nestál nebo na místě svém neposlat, má naň právo stané*

V případě nedobytnosti této značné pokuty bylo uvaleno na pachatele vězení v délce 6 měsíců.

Pokud by někdo ručnici na někoho namířil, bylo to považováno za důkaz vražedného úmyslu – nemuselo dojít ani k vystřelení. Pachatele stíhal podle článku 11 trest smrti.²⁹⁰

Vystřelení z ručnice i bez prokázaného úmyslu někoho zabít nebo zranit bylo trestné i pro osoby úřední, i když ne hned smrtí. Zákonodárce ukládá trest bez dalšího soudního řízení a to „*kdež by nejbližší poprava byla*“, tj. pachatel se dostává do postavení psance nebo zjevného zemského zhoubce. Spáchaný čin, tj. skutečné zabití výstřelem z ručnice, bylo trestáno jako mord.

Jestliže se dopustil přestoupení zákazu poddaný nebo služebník se souhlasem svého pána, odpovídal za něho pán. Jestliže jednal bez vědomí pána, měl tento dvě možnosti: buď za svého služebníka zaplatit pokutu, nebo ho vydat tomu, kdo ho z přestupku obvinil. Tato odpovědnost je výslovně vztažena i na cizince. Jejich pánu se ukládá, aby v případě provinění zavazovali své služebníky k tomu, aby se odevzdali do moci žalobce, který by je přistihl při přestupku.²⁹¹

Článek 9 upravuje způsob zacházení s poddaným, za kterého jeho pán odmítl zaplatit pokutu. Je uvězněn na dobu šesti měsíců, popř. kratší, kdyby se věznil dohodl s jeho vrchností o způsobu vyrovnání pokuty. I po uplynutí

---

dáno býti. Než žádal-li by ten obesaný hojemství, jestli že by kníže JMt to uznati s radau ráčil, má jemu za čtyři neděle dáno býti hojemství.“

²⁹⁰ CIB IV/I/1, s. 108–109, Zřízení o ručnicích, čl. 11. „*Item. Jestli že by kto k komu z ručnice, buď jda neb jeda s ní na cestě aneb na kterémž koli místě směřil, a zapálil a z ní vystřelil aneb nevystřelil, buďto že by se i chybil, aneb koho z ní postřelil...ten a takový každý, ktož by se toho dopustil, poněvadž by se to zřetedlně našlo, že by ho chtěl z té ručnice o jeho bezhrdlé připraviti, aby hrdlo bez milosti ztratil...*“

²⁹¹ CIB IV/I/1, s. 106–107, Zřízení o ručnicích, čl. 7. „*...Jestli že by který pán nebo rytířský člověk, též také i města, nebo ktož koli z měst jel neb cestau šel, a služebník jeho který s ručnicí s volí a vědomím jeho neb jich, jeda nebo jda, s ní postižen byl: tehdy o tu pokutu k tomu pánu neb rytířskému člověku, též i k městu aneb k městskému člověku od toho, ktož by jeho služebníka postihl, bude moci, poněvadž by s ním neb s nimi na cestě byl aneb kdež koli při něm neb při nich, hledino býti. Jestli že by pak bez vědomí a vůle pána svého služebníci stavův svrchu dotčených s ručnicemi postiženi byli: tehdy k tomu a k těm služebníkům a jich osobám o pokutu výš jmenovanú má hledino býti. Pakli by služebník ten byl z lidí obecních, a bez vůle pána svého a vědomí s ručnicí jel: tehdy pán jeho, nechce-li zaň té pokuty výše psané dáti, má a jest povinen toho služebníka takového tomu, ktož jej přistihl, vydati. Jestli že by pak se přihodilo a služebník ten podlé pána svého, jsa z jiné země, byl s ručnicí postižen, a byl stavu panského, rytířského neb městského: jestli že by bez vůle pána svého s ručnicí byl postižen má ho pán jeho slibem zavázati, aby se v moc toho, od kohož jest postižen, postavil.*“

půlroční lhůty se musel pán vězněného poddaného zaručit, že se bude vůči vězniteli a jeho služebníkům chovat „pokojně“. Pro případ, že by jeho pán takovou částku nesložil, musel zůstat poddaný dále ve vězení, zřejmě podle uvážení vězнитеle.²⁹²

Pokuta za poddané je ovšem mnohem nižší než za stavovského příslušníka. Podle článku 10 činila jen 10 kop grošů českých. Pamatuje se i na případ, že by vrchnost za poddaného ani nezaplátila ani ho nevydala. Byla potrestána pokutou 50 kop grošů českých.²⁹³

Obecný zákaz nošení ručnic se však neměl dotknout ochrany veřejného pořádku. Článek 14 povoluje použití ručnic „pro obranu“. Chovat střelné zbraně mohli jen stavovští příslušníci, „...každý pán a rytířský člověk i města...“, nikoli však sedlák. Služebníci a poddaní museli mít při sobě list, doklad o tom, že zbraň užívají k pronásledování zločinců.²⁹⁴ Také měšťané, pokud šli s ručnicí mimo hranice města, si s sebou brali „fedrovní list na ručnice“, který jim vystavovali konšelé.²⁹⁵ Setkáváme se zde tak se zárodkem zbrojního pasu. Samo „Zřízení“ i zákazy, které obsahovalo, však nebyly v praxi příliš respektovány.

---

²⁹² CIB IV/I/1, s. 107–108, Zřízení o ručnicích, čl. 9. „...nechtěl-li by pán jeho zaň pokuty tomu, od kohož by postižen byl, dáti: tehdy má jej pánu toho, ktož by jej s ručnicí postihl, vydati. A ten pán má toho s ručnicí postiženého vězením dostatečně a slušně opatřiti, aby do času polúletí pořád zběhlého v též vazbě držán byl, aneb se s původem v tom času o pokutu umluviti, však tak, aby zúmyslně zdraví ani hrdlu jeho uškozeno nebylo. A po vyjití toho polúletí má toho člověka, pro ručnici vazbau trestaného, pánu jeho v moc pustiti a vydati na takový způsob, že pán jeho má jej na rukojmě dostatečně pod základ slušný vzíti, aby se všelijak v skutku i v řeči ku pánu, kterýž jeho u vězení držal, i ke všem jeho poddaným, také i k tomu, ktož jest jej s tau ručnicí postihl a k vězení aneb ku pokutě připravil, pokojně zachoval. Pakli by ho pán jeho na takové dostatečné rukojmě ... vzíti nechtěl: tehda má týž člověk při prvním vězení zůstaven býti.“

²⁹³ CIB IV/I/1, s. 108, Zřízení o ručnicích, čl. 10. „...Pakli by ho vzíti nechtěl aneb nemohl, znal-li by jej, koho za pána má, má k jeho pánu poslati, buď osedlý neb služebný aneb jakž by koli jeho byl, aneb na jeho gruntu zastížen: má žádati, aby se jím ujistil, a jemu aby ten pokuty deset kop grošův českých dal. Pakli by jich neměl, a ten pán zaň dáti nechtěl: tehdy má mu jej, buď jeho nebo číž koli jiný, vydati. Jestli že by pak nevydal, ani pokuty dal, ten a takový každý má padesát kop grošův českých propadnutí původovi, a muž z nich tím způsobem, jak se svrchu píše, hleděti a viniti. ...“

²⁹⁴ CIB IV/I/1, s. 108, Zřízení o ručnicích, čl. 14. „...ručnice všelijaké každý pán a rytířský člověk i města mohau jmiti...pro obranu. A také mají jich k tomu užívati, jestli že by pokřik sšel, honiti nepřátel zemských i jakýchž koli zhůbcí, aneb také že by i bez pokřiku který pán, rytířský člověk nebo město chtěli kde na zločince, zhůbce a lúpežníky vyslati, neb kto sám svú osobú za nimi jel aneb šel. K takovým potřebám mohú jich užiti. Však aby taková poslaní list jměli pod pečeti od svého pána aneb úředníka, a též od města. A jakž by koli ta potřeba minula buď zhaubcí honěni aneb na zločince vyslání, hned zase v místa svá ručnice schovány a položeny býti mají.“

²⁹⁵ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha: Matice česká, 1892, s. 73.

3.1.2 Mocenské delikty proti feudálnímu vlastnictví²⁹⁶

Trestní ochrana vlastnictví představuje klíčovou otázku trestního práva. Důležitost je podmíněna především tím, že jde o ochranu ekonomické základny společnosti.

I zde se objevují delikty, o kterých jsem hovořila v předchozí kapitole. Typickým příkladem je moc či výtržnost. Tyto delikty zkoumáme především jako delikty směřující proti právnímu řádu a ohrožujícím veřejný pořádek, ale tyto delikty měly rovněž charakter útoku proti majetku.

3.1.2.1 Moc

Z trestných činů namířených proti feudálnímu nemovitému vlastnictví nepochybně největší intenzity byl delikt moci. V předchozí kapitole jsem ho zkoumala především jako útok proti právnímu řádu.

Jak uvádí i Karel Malý: V době, kdy veřejná opověď a soukromé vyřizování sporů přestává být častým jevem, „nabývá delikt moci převážně podobu útoku proti majetku.“

Při složité skladbě vlastnických vztahů, zdlouhavosti vyřizování vlastnických žalob, dědických sporů a exekučního řízení, stejně jako při malé intenzitě veřejnoprávní ochrany vlastnických oprávnění, poskytované orgány feudálního státu, docházelo v praxi často k situacím, kdy některá ze sporných stran pozbyla trpělivosti čekat na výrok soudů a rozhodla se řešit spor násilím.

Vlastní obsah jednání charakterizuje čl. 408 VZZ²⁹⁷: „*Ktožby komu statek bral, w odpowědi neb bez odpowědi, mocí a násilím, když práwa jdú...*“. Lze si to představit následovně – vlastník nemovitosti – tvrze, hradu, statku, vesnice, byl vyhnán ze svého vlastnictví, stejně jako jeho služebníci, čeledí. Ozbrojenou mocí mu byl znemožněn výkon držby nemovitosti a vlastnických oprávnění.

Pro trestnost takového jednání nebylo rozhodné, zda se pachatel deliktu dopustil v „*opowědi neb bez opowědi*“, tj. formální vyhlášení nepřátelství ho

---

²⁹⁶ Tato kapitola vychází především z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 119–133.

²⁹⁷ AČ V, s. 186, VZZ, čl. 408.

nezbavovalo trestní odpovědnosti. Důležitá z hlediska práva byla jen skutečnost, že k deliktu došlo v době míru, kdy měl každý šlechtic možnost dosáhnout ochrany svých práv před soudem.

Usvědčený pachatel moci, stejně jako odboje právu, byl trestán na hrdle. Podle Karla Malého otevřenou otázkou zůstává, zda pachatele zbavila trestní odpovědnosti skutečnost, že k statku, jehož držitele vyhnal a jemuž výkon držby znemožnil, měl lepší právo, zda nebyl kupř. jeho vlastníkem. Z povahy deliktu chápaného především jako delikt proti veřejnému pokoji a řádu a teprve pak až deliktu majetkového, však vyplývá, že pachatel byl trestán především za porušení práva a toho se mohl dopustit stejně tak lupič jako vlastník.

3.1.2.2 *Výtržnost*

Dalším deliktem ohrožujícím veřejný pořádek feudální společnosti byla výtržnost. Jak právo zemské, tak právo městské pod tento pojem zahrnovalo pestrou škálu deliktů, ale jen dva druhy jednání měly charakter útoku proti majetku: vejboj (výboj) a rušení výkonu držby pozemku.

Deliktu moci se svou povahou nejvíce přibližuje delikt výboje, přestože se od něj v základní otázce odlišuje. Jeho podstatou jako deliktu majetkového bylo úmyslné způsobení škody a nikoliv obohacení pachatele. Ten také nebyl žalován ze škody, ale z vejboje, tj. násilného vtržení do statku, resp. domu vlastníka. Objektem ochrany je tu na prvním místě nedotknutelnost vlastnických oprávnění. Pro zjištění, zda jde o delikt výtržnosti či nikoliv, není podstatné, zda pachatel způsobil škodu velkou či malou nebo vůbec nějakou škodu. Podstatné je vtržení do nemovitosti bez souhlasu vlastníka. Tento delikt považujeme za zárodek trestní ochrany domovní svobody.

Tento trestný čin byl trestán smrtí, a to jak v právu zemském, tak v právu městském.

Pokud jde o delikt výtržnosti jako útok proti majetku, je třeba odkázat na článek Q 20 ZZ 1549,²⁹⁸ který v podstatě charakterizuje tyto útoky jako svévolné

---

²⁹⁸ CIB IV/I/1, s. 324, ZZ 1549, čl. Q 20. „*Item, Kdož by se jeden druhému v řeky, potoky, dědiny, lauky, lesy svévolně bez vědomosti toho, číž jsau, uvázal, anebo gruntův jeho užívati mu nedal a v ně se vkládal, kromě artikuluov o moci vyměřených. ...*“

„uvázání“ v majetek druhého bez jeho vědomí nebo v bránění mu v užívání gruntů. Již v 16. století si byli zákonodárci vědomi skutečnosti, že tato definice nevyhnutelně připomíná delikt moci. Proto výslovně stanovili, že výtržností není to, co je mocí. Bližší definici tohoto rozlišení však nedali. Obecně lze tento rozdíl vymezit intenzitou společenské nebezpečnosti obou deliktů, z nichž výtržnost byla rozhodně méně nebezpečná. Dále pak je rozlišuje skutečnost, že u moci se mluví vlastně o celém statku – „*ktož by komu statek bral...*“ zatímco u výtržnosti se uvádějí jen části statku – „*...řeky, potoky, dědiny, louky, lesy...*“, ve které se někdo uváže. V praxi šlo vesměs jen o drobnější případy ohrožení výkonu vlastnických práv: pachatel se zmocnil poddanské chalupy, těžil rudu na cizím pozemku, sebral seno, obilí, unesl poddaného.

3.1.2.3 Pych

Pych se svým charakterem drobných útoků proti feudálnímu nemovitému vlastnictví velmi přibližuje výtržnosti. Hranice mezi oběma delikty byla velmi úzká a zřejmě se původně mezi nimi vůbec nerozlišovalo.

Ve VZZ v článku 444²⁹⁹ se za pych prohlašuje uvázání v cizí grunty, bránění v užívání lesů, luk, dědin, řek, potoků, zatopení gruntů stavbou rybníka, „přesekání“ cizích luk a lesů, zmocnění se cizích poddanských gruntů nebo poddaných. Výslovně se nakazuje, aby se v takových případech pohánělo z pychu a nikoliv z moci. Trestem je tu 50 kop grošů českých. V článku 445 VZZ³⁰⁰ se pak k tomu dodává, že za pych je třeba pokládat i lovení v cizích „*potocích, neb w tuoních neb řekách*“.

Jak je zřejmé, je ve Vladislavském zřízení zemském považováno za pych přesně to, co pak bylo v roce 1549 prohlášeno za výtržnost, přičemž výtržnost sama

---

²⁹⁹ AČ V, s. 213, VZZ, čl. 444. „*Nalezli wuobec za práwo: jestližeby se kto w cizie grunty uwázal, bud'to lesy, lauky, dědiny, řeky, potoky, aneb kterýchkoli jiných věcí užíwati mu nedal, a jemu škodu činil, aneb rybník na grunt cizí topil, anebolito také lauky a lesy přesekal, aneb se w poddacie cizie uwázal, aneb w grunty poddacieho, a o to pře byla: ktožby to držal, a těch gruntuow po napomenutí postúpiti nechtěl, ten aby jeho pohnal z pychu, ne z moci. A bylliby naň ten pych uweden před pány w plném saudu, aby za ten pych napřed tomu, komuž jest jej učinil, 50 kop grošuow českých dal, a gruntuow těch jemu postúpil we dwú nedělích po rozsudku. ...*“

³⁰⁰ AČ V, s. 215, VZZ, čl. 445. „*Nalezli wuobec za práwo: ktožby komu w potocích, neb w tuoních neb řekách, pychem ryby lowil neb lowiti kázal, bez wuole a wědomie toho, čižby ten potok, tuoně aneb řeky byly, ten tu pokutu propadne wedle swolenie prwnieho o pychu. ...*“

se ve VZZ v této souvislosti vůbec nezmiňuje. Pokuta 50 grošů českých je pětkrát větší, než pak byla v ZZ 1549 stanovena na delikt pychu.

Původně starší právo detailně nerozlišovalo mezi jednotlivými útoky proti feudálnímu vlastnictví, které neohrožovaly jeho podstatu. Jednotlivá jednání narušující užívání statků, respektive poškozující jejich vlastníky, byla stíhána na základě soukromé žaloby. Kupř. Řád práva zemského³⁰¹ uvádí procesní postup při pūhonu ze škody způsobené pastvou cizího dobytka a pro případy poškození či krádeže úrody. Šlo zde o typické jednání, které později stavovské právo podřazovalo buď pod pojem výtržnost, nebo pych. Narůstání konfliktních situací uvnitř stavovské společnosti na počátku 16. století a relativní slabost mocenského aparátu vedly k tomu, že narůstal počet násilných trestných činů, které právo vzhledem k jejich menší intenzitě začalo odlišovat od moci a zároveň je začalo trestat jako výtržnost. Starší pojem pychu a jednání pod něj spadající byla pak – pro svůj typický rys násilí a ohrožení vlastnických oprávnění – subsumována pod pojem výtržnosti, trestné dle uvážení soudců a stíhané obesláním. Naopak delikty ohrožující jen dílčí výkon vlastnických oprávnění byly označeny jako pych, stíhaný pūhonem. Tyto delikty pak byly trestány mírněji, pokutou 10 kop grošů českých.

Ještě ve VZZ³⁰² bylo i najímání záškodníků rovněž považováno za pych a trestáno popř. i na hrdle. Na rozhraní 15. a 16. století považovala soudní praxe za pych i omezení svobody,³⁰³ bezprávné uvěznění,³⁰⁴ zbití,³⁰⁵ pobrání cizích věcí.³⁰⁶

---

³⁰¹ CIB II/2, s. 229. „*Kdyžby kto svůj dobytek pasa, komu na jeho dědině obilé spásl nebo ztlačil...*“

³⁰² AČ V, s. 258–259, čl. 548 a 549.

³⁰³ AČ XI, s. 556, č. 1064. *Mezi Antošem Rousem z Libkovic a Ondřejem Předborem z Radejšína o postavení lidí z Libkovic pro pych, 1501, 15. listopadu. „... Viniti je chce z pychu a pro ten pych z padesáti kop grošuov českých, že sú mu vrata u jeho dvoru svobodného tu v Libkoviciech i u humen jeho z úmysla zakopali, tak že jest s dobytkeu ani s koňmi svými pro to zakopání ven nemohl...“*

³⁰⁴ AČ X, s. 532–534, č. 960. *Mezi Janem Šubou z Humňan a starou radou Vodňanskou o bezprávné věznění, 1500, 5. května.*

³⁰⁵ AČ XI, s. 525–526, č. 1018. „*Jan Bytízský z Bytiezu chtěl viniti Petra Markolta, měštěnina města Sušice, pro kteréhož pohnal purgmistra a konšeluov téhož města Sušice, aby jej postavili z pychu a pro ten pych z padesáti kop grošuov českých, že jest naň sáhl a jej bítí chtěl.*“

³⁰⁶ AČ XI, s. 516–517, č. 1004. *Mezi Janem Turkem v Novém městě Pražském a Janem Bohmickým z Bohmic spolu s Annou z Strážnice, manželkou jeho, a Petrem Pašinkou z Trojanovic o pobrání statku, 1500, 19. listopadu. „Jan Turek v Novém městě Pražském obývající pohnal Jana Bohmického z Bohmic, Annu z Strážnice, manželku jeho, a Petra Pašinku z Trojanovic. Vinil je*

Definitivní úprava pro dobu stavovskou byla obsažena v ZZ 1549. Z článku Q 20³⁰⁷ nám vyplývá, že počet útoků, označených za výtržnost je taxativní, a že všechno ostatní musí být považováno za pych.

Článek Q 21³⁰⁸ prohlásil za pych:

- a) Přesekání lesů a luk
- b) Lovení ryb a raků
- c) Jezdění po záповědi bez výkonu myslivosti na cizích gruntech

K tomu článek Q 22 přidal zákaz svémocných dispozic cestami, strouhami a občinou půdou ve vesnicích, kde mělo několik vrchností své poddané. Článek Q 23 pak prohlásil za pych i škodu způsobenou hnáním dobytka (tzv. *zárožné*).³⁰⁹ Tato úprava počítá se svémocným zájmem dobytka až po vyplacení způsobené škody. Škoda se může vymáhat jen v případech, kdy došlo k výslovné písemné záповědi hnaní dobytka, přičemž k záповědi se vyžaduje ještě svědectví „*dvau dobrých lidí pečeti*“. Stejně tak je za pych považováno i nevydání zajmutého dobytka, za který jeho vlastník nabízí vyplacení náhrady za způsobenou škodu.³¹⁰

---

z pobrání statku jeho, peněz hotových šesti kop grošuo českých starých a z některých šatných i z jiných ze všech věcí, kteréž sú mu na Libliciech pychem pobrali. ...“

³⁰⁷ CIB IV/I/1, s. 324, ZZ 1549, čl. Q 20. „*Item. Kdož by se jeden druhému v řeky, potoky, dědiny, lauky, les svévolně bez vědomosti toho, čiž jsau, uvázal, anebo gruntův jeho užívati mu nedal a v ně se vkládal, kromě artikuluův o moci vyměřených. ...“*

³⁰⁸ CIB IV/I/1, s. 325, ZZ 1549, čl. Q 21. „*...bud' lesy nebo lauky přesekal, nebo v řekách, potocích, struhách, poltrubích, v tůních ryby aneb raky lovil, aneb po záповědi bez myslivosti kdo komu po jeho gruntech jakých koli na který den ... jezdil a chodil, krom cest a stezek svobodných...“*

³⁰⁹ K tomu srov. KREUZ, P. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526 – 1547*. Praha: Academia 2000, s. 168–172.

³¹⁰ CIB IV/I/1, s. 325–327, ZZ 1549, čl. Q 22. „*Item, Kdo by měl někde ves, a někdo by měl v té vsi člověka nebo více: že jeden pán bez druhého vuole v té vsi cest ani obcí rybníka děláním zatopovati nemá, ani jinam cesty a obce převozovati bez vuole druhého. A také ani struh, ani vody vedení na obci dělati nemá, ani má žádných věcí jiných jeden bez druhého vuole dělati...“* A Q 23. „*Item, Kdyby jeden druhému bez záповědi dobytek zajal na jakéž koli škodě na gruntech svých: ten, kdož by zajal, obved' škodu hned lidmi hodnověrnými, svými neb cizími přísežnými, a tu vedlé zdání neb rozeznání těch lidí škodu zaplat' ten, čiž by dobytek škodu učinil. A dokudž by nezaplatil té škody rozeznané, aby jemu dobytek dotud nebyl puštěn. ... ten hned, komuž se škoda stane, škodu též aby obvedl, chce-li a též vedlé rozeznání těch lidí ten jistý, čímž se dobyt看 škoda stane, zaplat' vedlé toho rozeznání. Pakli obvesti nechce, tehdy daj z každého dobytčete ten jistý, jehož dobytek byl, jeden groš český tomu, kdož jest ten dobytek zajal...Než žádný jeden druhému dobytku na jeho gruntech nezajímaj. Však stala-li by se jaká škoda týmž dobyt看 tomu, kdož by zajíti chtěl ten dobytek: aby tu škodu svrchu psaným spusobem obvedl, a což by rozeznáno bylo, zač jest se tím dobyt看 škody stalo, to má ten, čiž dobytek byl, zaplatiti. ...“*

Charakteristickým znakem deliktu bylo způsobení škody vlastníkovu a obohacení pachatele.

3.1.2.4 Žhářství

Žhářství patřilo mezi nejtěžší delikty proti nemovitému vlastnictví. Zemské právo žhářství výslovně nevěnuje pozornost. Delikt je však součástí obecně nebezpečných trestných činů, jakými byla například právě již zmiňovaná opověď, soukromá zášť. Úprava žhářství je podrobně zpracovaná v právu městském, kde se tomuto deliktu budu i já věnovat ve větší míře.

3.2 Mocenské delikty v městském právu

3.2.1 Mocenské delikty proti právnímu řádu, bezpečnosti a veřejnému pořádku

3.2.1.1 Moc

Ze stejné koncepce jako právo zemské, vychází i stavovské právo městské, které nutnost postihu mimosoudních násilných činů odůvodňuje odkazem na *ius gentium*, které obsahuje závazek, že panovník má „... *poddané své před mocí ochraňovati*.“^{311,312}

Jak bylo řečeno již u zemského práva, kořeny trestání deliktu moci (*vis publica seu violentia*) je možno hledat hluboko ve středověku, v počátcích zákazu krevní msty, omezování soukromých válek, záští a nerespektování právního řádu.³¹³

---

³¹¹ Práva městská, s. 5, čl. A II/VII. Obecně formulují Práva městská zákaz moci v čl. N VII: „Práva v ošklivosti mají vseckny násilníky a ty, kteříž mimo řád a právo moc a svau vůli nad jinými provozují. A protož žádný sám sobě práva mocí nedopomáhej. ...“ Práva městská, s. 316.

³¹² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 87.

³¹³ MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 46.

Podle čl. N III/I Koldínových Práv městských království českého z roku 1579³¹⁴ je za moc považováno:³¹⁵

- a) Násilné uvázání se v cizí statky
- b) Žhářství
- c) Opověď
- d) Zmocnění se poddaných, zkopávání cizích rybníků a záškodnictví, tj. střezení s úmyslem někoho zabít či zranit

První ze skutkových podstat zde uváděných je násilné uvázání se v cizí statky, bez soudního rozhodnutí, za situace, „že práva šla“, konaly se soudy, nebyl válečný stav a čin byl spáchán v „mírné a pokojné zemi“. Text zákoníku tu pečlivě vyjmenovává možné objekty trestného jednání – všechny druhy nemovitostí, od hradů až po zahrady či „jakéžkoli statky“. Další skutkovou podstatou je svémocné, násilné zajetí nepřítelů, jeho uvěznění, tedy omezení jeho osobní svobody. Není tu podstatné, zda k tomuto trestnému jednání došlo za „opovědi“ nepřátelství či bez ní. Dále se zakazuje hubení a pálení (žhářství) země, opět se zdůrazněním, že podstatné pro trestnost jednání není to, zda se pachatel pokusil ohradit formálním vyhlášením nepřátelství. Opověď, zášti jsou prohlášeny za trestné, a to bez ohledu na to, zda po jejich vyhlášení došlo či nedošlo k násilným činům. Trestné jako moc je dále zajímání poddaných a vybírání od nich dávek, porušování rybníku, číhání na nepřítelů s úmyslem ho zajmout či zavraždit, přičemž nerozhoduje, zda šlo jen

---

³¹⁴ Práva městská, s. 314, čl. N III/1. „*Vis publica seu violentia, moc aneb zjevné násilí. A mocí jeden na druhého sáhati nemá, než každý povinen jest a má živ býti právem. Pakliby kdo, jsa obyvatel v království Českém a poddaný králi Jeho Milosti, v témž království, v mírné a pokojné zemi, za řádu a práva v hrady, v tvrze, v města ... aneb v jakéžkoli jiné statky, mocí, tj., bez pořádu práva, tomu, kdožby toho v držení byl, ano by rád a právo šlo, se uvázal; aneb kdožby koho v odpovědi aneb bez odpovědi mocí a násilím, když práva jdau, vezma k němu jako k nepříteli příčinu, jal; aneb kdožby ohněm v mírné a pokojné zemi za řádu a práva, buď ten odpovědník aneb nebuď, zemi hubil a zjevně páčil; aneb kdožby komu odpověděl, by pak v té odpovědi nic neučinil; item kdožby komu lidi zajímaje a bera šacoval, rybníky zkopával, na koho v stráži stával, chtě jej jíti, škodu mu na zdraví učiniti aneb jej zamordovati, aneb na koho z aumyslně šel aneb jel, chtě jej zamordovati, aneb zraniti, by mu pak žádné škody neučinil, ani ho nezranil; a to dostatečně bylo by naň provedeno na schválení saudu podle práva: tehdy ten každý napřed čest, hrdlo ztratí, a statek jeho na Jeho Milost Královskau připadne. A takový jmín i držán býti má za psance, žádného práva proti žádnému užiti nemaje, a zase ke cti na věčné časy nižádným právem duchovním ani světským navrácen býti nemá.*“

³¹⁵ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 87.

o přípravné jednání a k naplnění trestného úmyslu nedošlo. Pachatel měl být postaven před soud, městské právo mu poskytuje možnost obrany.³¹⁶

Na rozdíl od práva zemského však nerozděluje jednotlivé druhy jednání do dvou kategorií a všechny trestá stejným trestem, tj. ztrátou cti, hrdla a statku, který propadá králi (nikoliv městu).³¹⁷ V případě jeho útěku je prohlášen za psance a ztráta cti je vyslovena „*na věčné časy*“, nikdo se s ním nemá stýkat, „*jako s zrádcím ...*“.³¹⁸

Podobně jako v zemském právu i tu je trestáno nedokázání obvinění z moci dvěma týdny vězení s možností prominutí tohoto trestu obžalovaným a odprošením obžalovaného jako při nářku a pokutou 50 kop grošů českých, která se vyplácela obžalovanému, který měl nárok i na náhradu ostatních škod.³¹⁹

V městském právu je rovněž za moc považována i snaha znemožnit konfiskaci majetku ve prospěch krále.³²⁰

OPOVĚĎ

Oповědění nepřátelství stíhalo i právo městské. Ustanovení článku N V. Práv městských³²¹ formuluje opovědění např. slovy „*Měj na mne péči, když se s tebou shledám, bítí tě budu*“. Jestliže opovědník setrval na prohlášení před dvěma svědky, byl pak považován za opovědníka se všemi trestnými důsledky. Mohl se však zprostit tohoto nebezpečí tím, že by naopak prohlásil „*Jsem to z hněvu mluvil*“. Kdyby se však přes tuto omluvu a prohlášení choval nepřátelsky, spáchal by moc. Často šlo spíše o nebezpečné vyhrožování, neuváženou a prchlivou

---

³¹⁶ MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 46–47.

³¹⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 87.

³¹⁸ MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 47.

³¹⁹ Práva městská, s. 315–316, čl. N VI. „*Kdoby koho z moci obeslal a ji na něho neprovedl: ten dvě neděle aby u vězení seděl a pauštín nebyl, lečby obeslaný jej z té pokuty propustil. Však obeslaného povinen bude odprostiti, jakž právo o nářku cti vyměřuje, a k tomu padesáte kop grošův Českých i s škodami, kteréžby obeslaný pro to vzal, a cožby jich tak provedl, povinen bude tomu, kdož práv proti němu ostál, dáti a zaplatiti; a to od průvodu konečně ve dvou nedělích pořád zběhlých.*“

³²⁰ Práva městská, s. 315, čl. N IV/II. „*A kdožby pod svěřením aneb jakýmkoli fortelem či statek k sobě přijal, ježtoby jej králi Jeho Milosti propadl aneb propadnout měl pro kteraužkoli vinu: že má k němu hledino býti jako k tomu, kterýž jest v tu pokutu, jako o moc, upadl.*“

³²¹ Práva městská, s. 315, čl. N V.

pohrůžku.³²² Městské rady i pouhý výrok „... že svého dobývati bude, jak bude moci nejvíc...“ považují za opovědění nepřátelství. Na autorovi výroku se pak výslovně žádá přísežné prohlášení, že jím nemínil opovědět, že naopak ohlašoval, že nastoupí právní cestu k vymáhání svých nároků. Text přísahy zněl: „... že jest toho žádným zlým úmyslem, aby měl a chtěl jim škoditi nemluvil a na to nemyslil, než že jest ta slova tím úmyslem, že právem svého dobývati chce, promluvil. A nic více.“ Soudy musely ovšem velmi opatrně vážit, kdy výrok byl již skutečnou opovědí nepřátelství a kdy šlo jen o nezávadné prohlášení.³²³

Městské soudy chápaly tyto i jiné pohrůžky násilím jako nebezpečné jednání, *neboť práva v ošklivosti mají všeckny násilníky a ty, kteříž mimo řád a právo moc a svou vůli nad jinými provozují.*³²⁴

3.2.1.2 Odboj

Odbojníky práva stíhalo i městské právo, avšak ne v takové šíři jako právo zemské.

Definici odbojníka obsahuje článek D XXXVIII/II Práv městských: *„Jest pak ten odbojník práva, kdožby ne pořádem práva, ale moci svou právu odpírati a ubližovati hleděl. Kteréhožto pokuta jest hrdla ztracení.“*³²⁵

Co do obsahu odboje je zde přesná shoda s koncepcí zemského práva, tj. protiprávnost činu, pohrdání právem, soudem. Příznačné je, že definice deliktu je připojena k zákazu strhání úředních pečeti z místnosti či truhel. Městská práva pak dále za odboj právu prohlašují odpor proti *„rychtáři a právu“*.³²⁶

---

³²² K tomu příklady, které uvádí WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý.* Praha: Maticе česká, 1892, s. 175 an. *„by jměl hrdlo železné, že mu je káže spilovati...že ho ze světa svede...že do něho nůž vrazí.“*

³²³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století.* Praha 1989, s. 90–91.

³²⁴ FRANCEK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Zločinnost a bezpráví.* Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, s. 195.

³²⁵ Práva městská, s. 127, čl. D XXXVIII/II.

³²⁶ Práva městská, s. 320, čl. N XVII. *„Žádný rychtáři a právu moci odpírati, ani na právo moci sáhati nemá. Kdožby se toho dopustil, a to by naň usvědčeno bylo, za odbojníka práva usauzen bude. Kteréhožto pokuta jest hrdla ztracení.“*

Městské soudy postupovaly případ od případu a zřejmě ne každý zákrok proti rychtáři byl již odbojem.³²⁷ Trestem pro odbojníka bylo „*hrdla ztraceni*“ – tedy trest smrti.

3.2.1.3 *Výtržnost*³²⁸

Co se týče výtržnosti, již dříve jsem uváděla, že objektem tohoto trestného činu je zejména oblast soukromých práv jedince, tedy nejen právní řád či veřejný zájem. Proto také Práva městská výslovně o výtržnosti říkají, že „*slauti může vis privata*“ a tím tuto „soukromou moc“ odlišují od moci veřejné.

Co do obsahu přebrala Práva městská téměř doslovně úpravu, kterou přineslo ZZ 1549 v člancích Q 14 – Q 20, a to pod články N XVIII – N XXIV.³²⁹

Můžeme tedy říci, že se zde opět setkáváme s těmito druhy trestných jednání:

- a) Ozbrojený vpád na cizí grunty a způsobení škody (N XVIII)
- b) Bezdůvodné (tj. „*nemaje k tomu vhodné příčiny*“) vytasení zbraně nebo její použití v úmyslu někoho zranit nebo skutečné násilí (i bez prolití krve) (N XIX)
- c) Bezdůvodné poranění protivníka zbraní nebo jeho pronásledování se zbraní (N XX)
- d) Úmyslné stržení nebo sražení z koně (N XXI)
- e) Bezdůvodné zbití posla a odnětí doručovaných listů (N XXII)
- f) Násilí vůči straně v soudním sporu („*pod pũhonem nebo obesláním*“) (N XXIII)
- g) Rušení výkonu držby pozemků (N XXIV)

---

³²⁷ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 95.

³²⁸ Tato kapitola vychází především z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 96–98. MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 49–50.

³²⁹ Práva městská, s. 320–321.

Ohledně způsobu potrestání Práva městská jen odkazují na „*spravedlivé sadcův uznání a velikost skutku veytržného*“.³³⁰ Aby se zabránilo zbytečným žalobám a sousedským sporům, je tu stanovena odpovědnost žalobce pro případ, že jeho žalobu soud odmítne.³³¹ V takovém případě nejen že zaplatí vzniklou škodu a procesní útraty, ale i pokutu 5 kop grošů českých, či v případě nedobytnosti si odsedí 14 dnů v městském vězení.

SOUBOJ: Trestání soubojů najdeme i v praxi městských soudů, které se spokojovaly potrestáním soupeřů, a co do výše trestu mezi nimi nečinily žádný rozdíl. Avšak zásada zemského práva o počátku se prosadila i tady. Pokud mohl účastník souboje dokázat soupeři „počátek“, vyvázl bez trestu.³³²

VÝBOJ: Jako se v právu zemském jedná u „ozbrojeného vpádu na cizí grunty a způsobení škody“ o instituci výboje, stejně tak Práva městská výboj nazývají „*kvalt, vejboj a autok*“ a zahrnují pod pojmem vis privata.³³³

Skupinou deliktů, označených jako „*kvalt, vejboj a autok*“, zahajuje obecné prohlášení, že „*všelikteraká moc, násilí a bezpraví úhlavní nepřítel jest spravedlivosti*“.³³⁴

Právo městské věnovalo výboji větší pozornost než právo zemské. Právo městské považovalo výboj za jeden z nejtěžších zločinů a trestalo smrtí jak pachatele, tak i jeho pomocníky, a to i v případě, že by vtržení do cizího domu nemělo za následek zabití vlastníka domu nebo jeho čeledi.³³⁵ Stejně trestné však

---

³³⁰ Práva městská, s. 321, čl. N XXV/I. „*Kdožby koli veytržnosti se dopustil, na toho každého bud' rozsudek učiněn podle spravedlivého sadcův uznání a velikosti skutku veytržného.*“

³³¹ Práva městská, s. 322, čl. N XXV/II. „*Než, jestli žeby původ veytržnosti v při městské podle práva neprovedl: tehdy obesanému škody, cožby jich pro tu při vzal a je pokázal, zaplatiti a k tomu pět kop grošův Českých pokuty dáti povinen bude. Pakliby té summy neměl, tehdy dvě neděle aby u vězení odseděl.*“

³³² MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 101.

³³³ MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 97.

³³⁴ Práva městská, s. 317, čl. N XI.

³³⁵ Práva městská, s. 317 – 318, čl. N XI. „*...ten a takový, by pak od takového jeho bití aneb zranění žádný neumřel, pokutau hrdla ztracení i s pomocníky svými, kteřížby mu takové nešlechtnosti nápomocni byli, ztrestán bud';...*“

bylo i jen pronásledování protivníka se zbraní do jeho domu a snaha ho zasáhnout alespoň otvory ve dveřích nebo pod nimi.³³⁶

O výboj by však nešlo, kdyby jej dostihl v domě otevřeném, a to i v případě, že by ho zabil („*maje k tomu hodnou příčinu*“³³⁷ tj. jednání je považováno za nutnou obranu a bezprostředně souviselo s předcházejícím útokem). Podobně nejde o výboj v případě, když se dobývá manžel do domu, do kterého mu utekla manželka nebo jestliže se rodiče a poručníci dobývají na své děti či poručenice nebo hospodář na svou čeleď.³³⁸ Rozhodným v obou případech byl rovněž nedostatek zlého úmyslu pachatele. Vedle úmyslu pachatele postihnout majitele či obyvatele domu či obydli zde rozhodující roli hrál i objekt, proti němuž útok směřoval.

Za dům, jehož nedotknutelnost byla právem chráněna, je považován nejen majetek vlastníka, ale i obydlí pronajaté nebo zdarma propůjčené.³³⁹ Vlastníku domu se sice povoluje obrana proti výboji, ale nikoliv proti zákroku policejního úředníka, tj. rychtáře. Násilí vůči němu se trestá jako odboj práva na hrdle.³⁴⁰ Rychtář ovšem musel při výkonu své pravomoci respektovat práva vlastníka domu – hospodáře. Zásadně se vyžadovalo, aby „*opověděl*“, oznámil, že musí stíhat v domě zločince. Zejména to platilo o domech šlechtických.

---

³³⁶ Práva městská, s. 318, čl. N XII/I. „*I ten, kterýžby se za utikajícími s braní sháněl, a utikající žeby do něčeho domu aneb svého vběhl a dvěře po sobě zavřel, a on na něho by se dobýval aneb braní svau do dveří aneb pod dvěře, i sic jinak, skrze díry bodl; a toby naň prokázáno bylo: za autočníka jmín a držán bude a o hlavu přijíti má.*“

³³⁷ Práva městská, s. 318, čl. N XII/II. „*Než jestli žeby v tom shánění aneb, uhoně jej v domu nezavřeném, zranil, aneb bez dobývání na něho do domu a bodení braní na dvěře, maje k tomu tak příčinu hodnou, ku příkladu, jsa prvé od něho zsekán a zraněn, jeho by zabil aneb zranil: za autočníka položen nebude.*“

³³⁸ Práva městská, s. 318–319, čl. N XIII. „*...tehdy, poněvadžby muž ten ne úmyslem zlým, ani příčinou vykonání kvaltu, veyboje aneb autoku, do takového domu v prchlivosti vešel, ale toliko za příčinou pojetí a odvedení zase s sebau manželky své, za autočníka položen býti nemá...*“ A N XIV. „*A též se rozuměti má i o rodičích, kdyžby své děti, poručníci své sirotky, hospodáři svau čeládku z obydlí cizích vyzdvihovati a k sobě je přijímati chtěli. Cožby se tu při takovém vyzdvihování od nich přihodilo, to ne za autok a kvalt držáno ani počteno býti má. ...*“

³³⁹ Práva městská, s. 319, čl. N XV. „*...A dům tuto rozuměti se má, buďto žeby kdo v svém vlastním domu bydlel, nebo-li v nájemném, aneb žeby jemu někdo bytu darmo v svém domu a v jakémžkoli jiném obydlí přál.*“

³⁴⁰ Práva městská, s. 320, čl. N XVII. „*Žádný rychtáři a právu mocí odpírati, ani na právo mocí sáhati nemá. Kdožby se toho dopustil, a to by naň usvědčeno bylo, za odbojníka práva usauzen bude. Kteréhožto pokuta jest hrdla ztracení.*“

Právo řeší i odpovědnost pána za služebníky, kteří by výtržnost spáchali. V případě, že by na dotaz poškozeného převzal pán za jednání čeledi odpovědnost, bude trestně stíhán on, jinak jeho služebníci.³⁴¹

3.2.1.4 Další útoky proti veřejnému pořádku³⁴²

PŘECHOVÁVÁNÍ, VYDÁVÁNÍ A STÍHÁNÍ ZLOČINCŮ

Trestné bylo podporování zločinců i v právu městském a městské soudy musely vyřizovat žaloby na městské obyvatele ve všech případech, kdy se vyskytlo podobné podezření.

V článku N VIII hrozí trest na hrdle těm, kteří by „*nehonili*“, tj. nebojovali, nestíhali nepřátele, kteří by vpadli do země, a naopak je podporovali.³⁴³ V článku N IX pak je stejně trestný i ten, kdo by v takovém případě bránil svým poddaným v boji proti takovým nepřítelům. Pachatel je prohlášen za zemského zhoubce a podporovatel (*fedrovník*) za nepřátele království.³⁴⁴

V přímé souvislosti s výše uvedenými delikty, je v článku N X zakotvena obecná povinnost pronásledovat na výzvu zločince – v případě, „*kdyžby k šturmu udeřeno bylo a pokřik zšel, aneb že by věděti dáno bylo, všickni honiti máme...*“³⁴⁵.

---

³⁴¹ Práva městská, s. 322, čl. N XXVI. „*A stala-li by se komu jaká veytržnost aneb pych od čeledi čí aneb služebníka: tehdy ten, komuž se ublížení stalo, pána jich skrze ceduli aneb poselství dotázati se má, s jeho-li vůlí aneb poručení to se stalo. Přiznal-li by se, že s jeho, tehdy ku pánu o to hledíno buď. Pakliby odepřel, tehdy k čeledi jeho bude moci pořádem práva se přikročiti.*“

³⁴² Tato kapitola vychází především z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 111. MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 48.

³⁴³ Práva městská, s. 316, čl. N VIII. „*Jestli žeby křik zšel, anebo dáno bylo věděti, žeby vpádem nepřátelé, do země vskočíce, laupežem, ohněm aneb jakžkolivě škody činili, někoho zranili, zabili aneb jali: tehdy všickni takové nepřáteley honiti máme. Pakliby kdo nehonil, nýbrž takové skůdce fedroval, a to naň provedeno bylo: tehdy ten a takový aby na hrdle trestán byl.*“

³⁴⁴ Práva městská, s. 316, čl. N IX. „*Také kdožby lidi rozpakoval a honiti nepřátel zbraňoval, pohružky pro honění lidem sedlským i jiným čině, a veystrahy nepřátelům dával: ten každý, jakožto zhaubce zemský a nepřátel království tohoto fedrovník, hrdlo ztratiti má.*“

³⁴⁵ Práva městská, s. 317, čl. N X.

3.2.2 Mocenské delikty proti feudálnímu vlastnictví

3.2.2.1 Žhářství³⁴⁶

Ve městech bylo žhářství – paličství právem považováno za nejnebezpečnější delikt. Právní úpravu jeho stíhání najdeme nejen v Koldínově zákoníku, ale v hojné míře i v právní praxi městských soudů. Dokonaný čin ohrožoval nejen jednotlivce, proti jehož majetku přímo směřoval, ale celou městskou komunitu. I sebemenší požár byl nebezpečím pro existenci celého města. Podrobné vylíčení situace, která byla v českých městech v 15. a 16. století, podává Zikmund Winter.³⁴⁷

Koldín hovoří o žhářství nejprve v kapitole *O vytržnosti* v článku O XIV: „*Incendium, žhářství aneb pálení, když někdo ze zlosti, a z návodu, chtěním a z aumysla oheň klade. A ten žhář pokutau upálení se tresce. Že pak škody veliké od žhářův a jiných zlých lidí vůbec často se dějí, protož o tom šířeji položeno bude.*“ Dále Koldín pokračuje kapitolou *O žhářích neb paličích*, kde se žhářství věnuje podrobně.

Společenské nebezpečnosti deliktu žhářství odpovídala i právní úprava postihu jeho pachatelů. Městské právo zásadně rozlišovalo žhářství úmyslné, zapálení neúmyslné a oheň způsobený vyšší mocí (z neštěstí).

Definice žháře podle Koldína: „*Žhář aneb palič ten jest, kterýž z aumysla, ze zlosti, z hněvu, z nenávisti, z nepřátelství, z návodu lidského, z auplatku aneb z jakýchžkoli jiných příčin bud' v svém vlastním statku aneb v lidském cizím oheň klade, aby tím lidem škodil.*“³⁴⁸

Koldínova definice žháře předpokládá a) úmysl způsobit ohněm jinému škodu b) na cizím nebo i vlastním nemovitém vlastnictví.³⁴⁹ Nezbytným

---

³⁴⁶ Tato kapitola vychází zejména z: MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha 1989, s. 129–133.

³⁴⁷ WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*, Praha: Matice česká, 1892, s. 218–252, Kapitola 9. *O požárech a policii požární*.

³⁴⁸ Práva městská, s. 340, čl. O XV.

³⁴⁹ Práva městská, s. 340, čl. O XVI. „*V počtu žhářův aneb za žháře a paliče i ti počteni bud'te, kteřížby úmyslem zlým pohrůžky, že se pálením mstíti chtějí, lidem činili. ...Aneb při komž by nalezena byla znamení k ohňům kladení, jako, kdyby někdo postižen byl, an uhlí klade a rozfukuje, kaudelné aneb lněné knoty, hnáty s sirau a smolau napauštěné, aneb prach ručníčný v rozličných*

předpokladem tu byl zlý úmysl, přičemž nebylo rozhodné, zda pachatel již svůj úmysl vykonal nebo jej jenom zveřejnil (např. pohrůžkou žhářství) nebo již započal s přípravami žhářství, ale svůj čin nedokonal. Výslovně se tu konstatuje, že „v škodlivých zajisté veystupcích a nešlechetných skutcích bývá ztrestán chtič, vůle, úmysl a předsevzetí zlé, by i k svému nepřišlo vykonání. A hrozní skutkové hroznými pokutami se trescí. Pohrůžky také, kteréž se na pálení vztahují, jinak se vážiti mají, nežli pohrůžky v jiných případných věcech.“³⁵⁰ Jde tu o případ trestnosti již pouhého úmyslu páchat trestný čin.

Koldín výslovně nestanoví, jaký trest má být ukládán za žhářství, ale není pochyb, že je to trest smrti, a to upálením. Dokládá to nejen starší právní úprava – kupř. Brikcího z Licka Práva městská, kap. XXIX, art. II: „Žhář zjevně hroze a skutečně zapále, má spálen býti.“, ale i soudní praxe.³⁵¹ Jako příklad uvádím popravu obávaného žháře Barabáše v Jihlavě. Byl to nádeník, který v roce 1548 zapálil v Jihlavě dohromady 40 domů. Barabáš byl pro své žhářstvo před radnicí kleštěmi trhán „na obou prsou“, pak ho vedli do ulice, kde první oheň kladený byl, a tu mu prsty utrhl; u druhého domu druhé ruky prsty uštípli; naposled přivázali ho u šibenice na provaz, udělali oheň vůkol něho a kázali mu – aby v tom ohni běhal.³⁵² Na druhou stranu je třeba zmínit, že ač byl trest upálení za žhářství ukládán často, můžeme nalézt ve smolných knihách i případy, kdy byli žháři popravováni mečem či zahrabávání. Někdy se trest lišil i podle toho, zda delikt spáchala žena či muž.³⁵³

---

přípravách k tomu strojený s sebau nosí. Ten a takový každý, by nešlechetného skutku nevykonal aneb skrze překážku jakau pak koli vykonati nemohl, však že pohrůžky činil a ohněm se mstíti hrozil, a že s jistými na oheň vztahujícími se znamenými postižen jest, a po příčinách tomu se rozumí, že jest se k tomu strojil, aby ohněm škodil: jednostejnau pokutau jakožto zjevní žháři a paličové ztrestán bude. ...“

³⁵⁰ Práva městská, s. 340, čl. O XVI.

³⁵¹ AČ XI, s. 128, č. 1179. Petr z Rosenberka (Henrichovi ze Švamberka): o vyznání paličů. Dopis Petra z Rosenberka, ve kterém sděluje, že nechal žháře ševce Petra „...na rumpále upéci“.

³⁵² WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*, Praha: Matice česká, 1892, s. 228.

³⁵³ Kupř. v Rokycanech byli žháři popravováni mečem: CITRONIS, P. *Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 – 1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vydání, Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r. V Milevsku byli žháři upalováni, ale žhářky zahrabávány: KYTKA, J. *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihovna, 1939. V Táboře jsou také uvedeny zmínky o zahrabávání žhářek: OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. Praha: F. Borový, 1937.

Pokud jde o nebezpečné hrození vypálením, soudy zpravidla prokázané vyhrožování považovaly za dobrý důvod k zavedení tortury s obžalovaným, popř. uložily pachateli vězení, někdy i „*bez ublížení na poctivosti*“. Podobně jako u jiných deliktů verbálních zde pachateli nepomohla výmluva, že to, co mluvil, bylo jen opakování výroku, který slyšel od jiné osoby. V takovém případě mu soud uložil, aby údajného autora výroku soudu předvedl. Jinak byl odpovědný on sám.

Před zavedením Koldínovy úpravy byly soudy mírnější než právní úprava. Zřejmě se tu prosazovala realita městského života, kdy ne každý neopatrný, ukvapený výrok už mohl být považován za nebezpečnou pohružku, resp. projev úmyslu zhářství. Svou roli zde hrála i okolnost, že původně se „pohružkou“ zhářství rozumělo vyvěšení paličského listu, resp. jiných znamení, která ohlašovala úmysl žháře se mstít. Šlo tu o akt velmi příbuzný formální opovědi nepřátelství nebo zášti. Koldín uvádí symboly požárů jako „...*chvoštiště a hlavně na branách městských, na vratech, na dveřích aneb veřejích jich zavěšující*“. Tento druh pohružky byl často uplatňován při požadavku zaplacení výkupného ze zhářství (výpalného), a tím se jak svou nebezpečností, tak i formou lišily od pouhého vyhrožování, „...*že někomu posvítí, až se mu i jiným steskuje*...“.³⁵⁴

Městské právo zavádělo právní odpovědnost i za požár způsobený sice bez zlého úmyslu, avšak nedbalostí pachatele, řečeno dnešními slovy – z vědomé nedbalosti (pachatel věděl, že může způsobit svým jednáním nebo opomenutím požár, ale přesto neučinil nic pro to, aby škodlivému důsledku zabránil). Koldín charakterizuje jednání pachatele tak, že „...*od někoho vyšel oheň z příhody, z neštěstí, z neopatrnosti, z nebedlivosti, z nešetrnosti*...“. V případě, že ohněm vznikla škoda sousedům, byl pachatel právně odpovědný za požár, ale nestíhal ho již trest smrti, nýbrž vězení nebo jiný trest. Koldínova úprava požaduje povinnost zaplacení škody sousedům jen v případě, že nešlo o neštěstí, ale o nedbalost. Dále stanoví právní odpovědnost hospodáře i za požár způsobený čeledí.³⁵⁵ Nejběžnější

---

³⁵⁴ Práva městská, s. 340, čl. O XVI.

³⁵⁵ Práva městská, s. 341, čl. O XVII. „*Kdyžby v městě, v městečku, ve vsi od někoho vyšel oheň z příhody, z neštěstí, z neopatrnosti, z nebedlivosti, z nešetrnosti tak dobře hospodáře jako i čeládky jeho pro neopatrnosti, v nichžto oheň se roznicuje; a takovým ohněm vzešlým škody okolním sausedům by se zdělaly: tehdy ten, z jehož by obydlí oheň z příhody vyšel, pokutau na žháře a paliče se vztahující ztrestán býti nemá. Než přísežní, takovau příhodu toho ohně rozvážíce, podle spravedlivého uvážení budau ho moci vězením aneb jinou spravedlivou pokutau ztrestati*.“

postih pachatelů tohoto druhu trestné činnosti byla povinnost se vyprodat a vypovězení z města. Odpovědnost vlastníka domu za nedbalost však musela být skutečně prokázána a prokázaná nedbalost musela být v bezprostřední souvislosti s požárem. Dokonce ani dříve prokázaná nedbalost, pro kterou se hlásil vlastník domu k odpovědnosti za případný požár, nestačila, pokud pak požár vznikl později.

Jediným případem, kdy vlastník nemovitosti nebyl právně odpovědný za požár, který vzešel z jeho domu, bylo zapálení bleskem nebo „*casu fortuito*“ – náhodou, neboť „*příhody nešťastné a z dopuštění božího na lidi příšlé žádnými pokutami právními se netrescí*“.³⁵⁶ V každém případě však byl vlastník domu, kde požár vznikl, povinen „*okřik učiniti*“, zavolat lidi na pomoc, jinak by se vystavoval trestu^{357, 358}.

Městské právo znalo také zvláštní právní režim k likvidaci požáru. V případě ohně ve městě platil zákaz jakéhokoliv nepřátelství,³⁵⁹ nastával tedy jakýsi městský „mír“, jehož překročení bylo přísně trestáno: za zranění protivníka – pro předešlé zášti - byl pachatel trestán štětím.³⁶⁰ Koldín neřeší situaci, jak byl trestán ten, kdo protivníka poranil nikoliv v souvislosti s předešlým konfliktem. Pachatel byl zřejmě trestán mírněji. Což dokládá i starší úprava převzatá do návrhu Brikcího.³⁶¹

---

³⁵⁶ Práva městská, s. 341, čl. O XVIII. „*Ohňové, z dopuštění božího skrze zapálení od hromu aneb casu fortuito a z jiných předivných příhod mimo všecku naději lidskou i skrze rozličné auklady lidské vzešlí, k pokutám žádného nevíží. Na tom zajisté založená jest měšťanská povinnost, aby štěstí i neštěstí aučastníci byli. Také příhody nešťastné a z dopuštění božího na lidi příšlé žádnými pokutami právními se netrescí.*“

³⁵⁷ Práva městská, s. 343, čl. O XXIV. „*U kohožby se koli a jakýmžkoli způsobem zapálilo: tehdy hospodář aneb ten, kdož v tom domě jest, má a povinen bude hned, dokudžby se oheň ještě nerozmohl, okřik učiniti, aby lidé, o tom zvědauce, tím spíšeji jej přetrhnouti mohli. Pakliby toho neučinil a sám takový oheň ututlati chtěl, a oheň by se tau příčinou rozmohl: tehdy ten a takový podle uznání spravedlivého ztrestán bude.*“

³⁵⁸ MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 38.

³⁵⁹ Práva městská, s. 342, čl. O XXII/II. „*Práva v příčině této proto tak zranění stěžují a přísnější pokuty ukládají, aby všickni, poodložice na ten čas hněvův a nechutí, vespolek upřímě sobě pomáhali a na statcích svých nezhyňuli.*“

³⁶⁰ Práva městská, s. 342, čl. O XXII/I. „*Žádný toho času příčiny k roztržce nedávej, a jeden nad druhým bitím aneb sekáním se nemsti, aby tau příčinou lidé od hašení odtrženi nebyli. Neb, kdožby koli v čas ohně nepřítel svého ranil, chtěje se nad ním pro nějaké předešlé zášti a nechut vymstiti: ten mečem ztrestán bud.*“

³⁶¹ JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds.). *M. Brikcího z Licka Práva městská*. Praha: Právnická jednota, 1880, s. 194, kap. XXIX, art. III. „*Pakli kdo koho raní, před tím nebyv nepřitelem jeho: dvěma svědky jsa přemožen, ruka jeho bude uřata.*“

Krádež při ohni byla trestána oběšením.³⁶² Tento přísný trest byl nutný, neboť právě požár a okolnosti ho provázející nabízely příležitost k častým krádežím.

Všem obyvatelům města byla uložena obecná povinnost pomáhat při likvidaci požáru. Koldín tuto povinnost zdůvodňuje slovy: „*Nebo, poněvadž se tu dotýče všech zkázy a obecného zlého, protož všickni společně věrně sobě pomáhati povinni jsau.*“³⁶³ Odmítnutí této povinnosti bylo považováno rovněž za delikt,³⁶⁴ trestaný buď bitím (kyjem), nebo vězením.³⁶⁵ Pro vlastníka nemovitosti platila povinnost ohlášení požáru.³⁶⁶ Koldínova úprava byla nepochybně jen rámcová. V čl. O XXV³⁶⁷ se předpokládá vydání požárních řádů („*jistý pořádek z strany hašení*“) a přikazuje se jejich respektování.³⁶⁸ Vlastní praxe městských soudů byla pestřejší a mnohdy i odchylná. Teprve činnost apelačního soudu pak vedla k jejímu sjednocení.

---

³⁶² Práva městská, s. 342, čl. O XXI. „...*Ano, bylo-li by na koho to shledáno, žeby toho času, když hořalo, něcto odnesl tím úmyslem, aby toho požil, nejsa té vůle, zase po ohni konečně na zejtrí to hned navrátiti: ten a takový bez milosti oběšen býti má.*“

³⁶³ Práva městská, s. 342, čl. O XX. „*V kterémžby koli městě oheň vzešel, na všeckny obyvatele toho města jednostejná povinnost se vztahuje, aby mladí i staří, mužského i ženského pohlaví, o to se vši pilností se snažili, aby hned rychle takový oheň uhasili a jej přetrhli, tak aby se nešířil a více nerozmáhal. Nebo, poněvadž se tu dotýče všech zkázy a obecného zlého, protož všickni společně věrně sobě pomáhati povinni jsau.*“

³⁶⁴ Práva městská, s. 342, čl. O XXI. „*Kterížby pak na divadla toliko běželi a hasiti a ohně přetrhovati, mohauce to dobře učiniti, nechtěli: takoví vedle spravedlivého uznání ztrestáni bud'te.* ...“

³⁶⁵ Práva městská, s. 342, čl. O XXII/III. „...*jestli žeby které osoby při takovém ohni spatřili, ano by pomáhati hasiti nechtěli, než, dívajíce se a zevlujíce, jiným ještě ku překážce býti chtěli: aby těch a takových předkem kyjem, potom i vězením potrestati mohli.*“

³⁶⁶ Práva městská, s. 343, čl. O XXIV. „*U kohožby se koli a jakýmžkoli způsobem zapálilo: tehdy hospodář aneb ten, kdož v tom domě jest, má a povinen bude hned, dokudžby se oheň ještě nerozmohl, okřik učiniti, aby lidé, o tom zvěduce, tím spíšeji jej přetrhnutí mohli. Pakliby toho neučinil a sám takový oheň ututlati chtěl, a oheň by se tau příčinou rozmohl: tehdy ten a takový podle uznání spravedlivého ztrestán bude.*“

³⁶⁷ Práva městská, s. 343, čl. O XXV. „*V budoucích časích jestliby od vrchnosti jaká jistý pořádek z strany hašení a ohňův vzešlých přetrhování nařízen aneb vyměřen byl, a kteříby se měli toho dotýkati, aneb jakby se lidé v tom ve všem chovati měli: ten za pořád práva držán bud'.*“

³⁶⁸ MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 38.

4 Závěr

Je nepopíratelné, že právě stavovské trestní právo pokročilo oproti přecházejícímu období v mnoha směrech. Vedle šlechty se na výkonu státní moci podílelo i měšťanstvo královských měst. Uplatňoval se princip personaly práva, který vyžadoval, aby každý příslušník feudální společnosti žil právem svého stavu. A tak trestní právo bylo obsaženo jak v zemském, tak v městském právu. Podrobnějším zkoumáním můžeme dospět k názoru, že městské právo bylo ve mnoha ohledech rozvinutější. Zemské právo je ve vývoji poněkud opožděnější. Postupem doby došlo ke sblížení těchto oblastí.

Po důkladném prostudování mnou zkoumané problematiky dospívám k následujícím závěrům:

Od 2. poloviny 15. století se objevuje u některých trestných činů požadavek zjištění úmyslu pachatele. V městském právu dokonce nalézáme výslovné požadavky zjištění viny pachatele a zákaz bránit mu v obhajobě i za situace, kdy je vina pachatele všeobecně známá. Setkáváme se zde tedy s počátky představ o presumpci nevinu.

Pokud jde o nedbalost, ta je opět více rozvinuta v právu městském, kde Koldínův zákoník dokonce rozlišuje i mezi nedbalostí vědomou a nevědomou. V právu zemském její formulaci nalezneme jako jednu z forem zavinění.

Ve stavovském právu nalezneme i formulace trestnosti pokusu. Samotný úmysl je v některých případech považován za stejně trestný jako čin dokonáný. Trestná je i pomoc, kterou můžeme nalézt v souvislosti s pomocí poskytnutou pachateli, tj. s jeho podporováním – fedrováním – bez souvislosti s pácháním trestné činnosti. Za pomoc je považováno i schvalování trestného činu.

V krátkosti jsem se zmiňovala i o okolnostech polehčujících a přitěžujících, které sice nejsou nikde podány v uceleném systému, ale jejich existence je nesporná, jak jsem již uváděla na příkladech. Přitěžující okolnosti opět nalezneme zejména v městském právu v souvislosti s objektem, proti kterému útok směřoval. Polehčující okolnosti jsou zde spojeny s osobou pachatele (zachovalost, věk, přičetnost).

Stavovské právo už dokonce znalo řadu případů, kdy jednání jinak trestné nebylo trestáno. Kupříkladu nutná obrana, kterou nalezneme jak v právu zemském, tak v právu městském. V právu zemském v podobě tzv. počátku. Vycházelo se z představy, že odvrácení hrozícího útoku zakládá beztrestnost obrany (i když vedla k zabití protivníka). Usmrcení útočnicka bylo beztrestné, pokud bránci se prokázal, že mu útočník svým jednáním dal záminku k obraně. V právu městském nalezneme nutnou obranu ve formulaci dovolené obrany proti násilí s odvoláním na právo přirozené.

Mezi typické rysy stavovského práva patřily rozdíly mezi jednotlivými společenskými skupinami, které se projevovaly například v nerovnosti před soudem, diskriminaci ovládaných tříd či v privilegiích určitých skupin. Projevovalo se to zejména v tom, že poddaní měli omezenou právní odpovědnost za trestné činy, které spáchali mimo své poddanské vztahy. Za trestný čin poddaného, který směřoval vůči poddanému jiného feudála nebo jemu samotnému, odpovídala příslušná vrchnost.

Systém trestů v dnešním slova smyslu ve stavovském právu neexistoval. A to především z toho důvodu, že uložení trestu, ale i forma byly závislé jak na libovůli soudců, tak na stanovisku poškozených. Trest uvedený v zákoně znamenal spíše možnost než nutnost uložení dané sankce. Trest byl stále ještě chápán jako pomsta, kterou vykonával na pachateli buď sám poškozený nebo jeho příbuzní, nebo svěřoval výkon trestu státním orgánům. Setkáváme se s jistou symboličností trestu. Na rozdíl od práva šlechtického se Koldín pokusil v právu městském o výklad jednotlivých druhů trestů. Rozdělil je na „vyměřené, nařízené a vysvětlené“ – stanovené zákonem, které označuje jako *poenae ordinariae*, a tresty ukládané „vedle spravedlivého soudců uvážení“, které označuje jako *poenae extraordinariae*. Vlastní tresty rozděluje do pěti skupin: trest smrti, tresty majetkové, ztráta cti, vypovězení, vězení.

Lze konstatovat, že problematika mocenských deliktů je poměrně složitou záležitostí. Tak jako i další oblasti stavovského práva prošly i mocenské delikty určitým vývojem.

Mezi specifické úkoly stavovské společnosti patřila ochrana právního řádu před útoky ze strany feudální veřejnosti a široká ochrana veřejné bezpečnosti

a veřejného pořádku. Sem na prvním místě patřilo jednání, které spočívalo v odporování právu, v neuznávání autority soudu, v mimosoudním a násilném řešení sporů, které mělo charakter pohrůzek, násilných jednání až po zhárství a zpusťování statku protivníka. Tato protiprávní jednání byla označována jako moc. Tento delikt zahrnoval jak útoky proti životu a svobodě protivníka, tak i proti majetku. Ve své podstatě šlo především o zprotivení se právu, o jeho nerespektování, tedy o násilné svémocné jednání.

Delikt moci se v soudní praxi vyskytoval nejčastěji v podobě tzv. opovědi, tedy vyhlášení soukromé války, záští. V průběhu 16. století se začalo u deliktu moci rozlišovat mezi závažnějšími formami – násilné zmocnění nemovitosti, zajištění a uvěznění protivníka, zhárství či pohrůzka zhárství, a formami mírnějšími, společensky méně nebezpečnými – zabránění cizích rybníků, vymáhání poddanských dávek od cizích poddaných, úklady o život protivníka. V závažnějších případech se vůbec nezahajovalo soudní řízení a proti pachateli byla použita veřejná moc, tj. krajská hotovost. Obdobnou ochranu, pod zřejmým vlivem zemského práva, obsahovalo i právo městské.

Stavovské trestní právo dále přebralo i delikt odboje, který se svou povahou blížil moci. U odboje šlo o jednání, kterým se pachatel vzepřel autoritě soudu, tj. odmítl se podříditi soudnímu rozhodnutí nebo jeho důsledkům – např. při exekuci to bylo neuposlechnutí tzv. obranného listu, kterým bylo nařízeno vydání prosouzeného statku. Za odboj byl považován i útok na komorníky zemského soudu. V průběhu 16. století došlo k uzákonění obecné povinnosti stavů napomáhat králi při ochraně právního řádu a autority stavovských soudů pod trestem ztráty cti. Odbojníky stíhalo i městské právo, které se přesně shodovalo s koncepcí zemského práva v tom, že považovalo za odboj především pohrdání právem, soudem.

Pod trestný čin výtržnosti byl zahrnován útok proti osobním právům jednotlivce, pokud byl provázen násilím. Název deliktu pocházel z chápání násilného jednání jako „výtržného“, „vytržení proti právu“, tedy jednání, kterým pachatel násilně a protiprávně zaútočil proti právům, majetku či zdraví protivníka. Zemské zřízení 1549, stejně jako i Práva městská zahrnovala pod výtržnost celou řadu jednání: ozbrojený vpád na cizí grunty – výboj (vejboj), bezdůvodné ohrožení protivníka zbraní či jeho skutečné poranění, stržení nebo sražení protivníka z koně,

zbití posla a odnětí doručovaných listů, násilí proti straně v soudním sporu, rušení výkonu držby pozemků.

Jako výtržnost byla v 16. století trestána i výzva na souboj. Ten byl původně (v předhusitském období) jedním z ordálů a do stavovského období přešel jako jeden ze způsobů mimosoudního, státem trpěného vyřizování sporů o šlechtickou čest a byl postupně omezován. Na konci 15. století byl výslovně prohlášen za nezpůsobilý prostředek k očištění cti, později – jestliže vyzvaný odmítl souboj podstoupit – byl považován za výtržnost.

Ve stavovském trestním právu nalézáme řadu předpisů, které chránily veřejný pořádek. Postupně vznikla řada právních předpisů, které nařizovaly stíhání zločinců, považovaly odmítnutí pomoci při jejich stíhání za zločin a zakazovaly jejich přechovávání. Za trestné bylo považováno i schvalování zločinů, tj. jejich veřejné vychvalování.

Otázek bezpečnosti se dotýkala také problematika tzv. ležáků, povalečů, osob bez prokazatelného zaměstnání a příjmů. Existovaly zde předpisy umožňující jejich zatčení a uvěznění – „vzdvihování“. Dále také předpisy, které umožňovaly jejich trestání nucenými pracemi ve prospěch feudálů, kteří je zajali.

Je třeba zmínit také předpisy zakazující veřejné nošení či užívání střelných zbraní – ručnic. Tyto předpisy byly definitivně zakotveny ve Zřízení o ručnicích.

Klíčovou otázkou trestního práva představovala také trestní ochrana vlastnictví, kde je možné naléznout mocenské delikty, které byly předmětem mého zkoumání. Důležitost ochrany vlastnictví byla podmíněna skutečností, že šlo o ochranu ekonomické základny společnosti. Trestní právo chránilo na prvním místě majetek nemovitý. Delikty proti právnímu řádu, jako moc či výtržnost, pokud měly majetkový aspekt, byly extrémními útoky proti vlastnictví. Ve feudální praxi se ale mnohem častěji vyskytovaly případy drobnějších útoků, jako byl například pých, za který stavovské právo považovalo jednání, které ohrožovalo užívání statků nebo porušovalo majetková práva jejich vlastníků.

Starší právo detailně nerozlišovalo mezi útoky proti feudálnímu vlastnictví, které neohrožovaly jeho podstatu. Narůstání konfliktních situací uvnitř stavovské společnosti na počátku 16. století a relativní slabost státně mocenského aparátu

vedly k tomu, že narůstal počet násilných trestných činů, které právo vzhledem k jejich menší intenzitě začalo odlišovat od moci a trestat jako výtržnost. Starší pojem pychu a jednání pod něj spadající byla pro svůj typický rys násilí a ohrožení vlastnických oprávnění, subsumována pod pojem výtržnosti, trestné dle uvážení soudců a stíhané obeláním. Naopak delikty ohrožující jen dílčí výkon vlastnických oprávnění byly označeny jako puch, stíhaný púhonem a trestaný mírněji.

Definitivní úpravu přineslo Zemské zřízení z roku 1549, které pod pojem pychu podřadilo řadu jednání, jejichž charakteristickým rysem bylo způsobení škody vlastníkovu nemovitosti a obohacení pachatele – kupř. neoprávněné sklizení trávy, užívání cesty na cizích gruntech, vylovení ryb, zatopení pozemků rybníkem. Stejně stíhalo tuto delikvenci i právo městské.

Mezi nejnebezpečnější útoky proti nemovitému vlastnictví patřil delikt žhářství, jehož tvrdý postih (upálení úmyslného žháře za živa) a důkladná právní úprava byly obsaženy především v právu městském. Městské právo rozlišovalo mezi žhářstvím úmyslným, zapálením neúmyslným a ohněm způsobeným „z neštěstí“. Koldínova definice žháře předpokládala zlý úmysl, kdy je nerozhodné, zda pachatel svůj úmysl již vykonal, nebo jej jen zveřejnil, či započal s přípravami k činu, ale nedokončil je. Vedle samotného deliktu žhářství byly trestné další delikty, které ho provázely – zranění protivníka, krádež při ohni, odmítnutí pomoci při požáru či zanedbání povinnosti ohlášení požáru.

5 Použitá literatura a prameny

Literatura:

ADAMOVIÁ, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Přehled vybraných otázek. Praha, C. H. Beck 2000, 155 s. ISBN 80-7179-282-9

ADAMOVIÁ, K. - SOUKUP, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, 362 s. ISBN 978-80-7380-271-4

ADAMOVIÁ, K. - KNOLL, V. - VALEŠ, V. et al. *Pozapomenuté právní instituty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, 143 s. ISBN 978-80-7380-512-8

ČORNEJ, P. – ČORNEJOVIÁ, I. – RADA, I. – VANÍČEK, V. *Dějiny zemí Koruny české. I. Od příchodu Slovanů do roku 1740*. 8. vyd. Praha: Paseka, 2003. 315 s. ISBN 80-7185-605-3

EMLER, J. *Právo měst českých, zvláště pak Starého Města pražského*. In: Právník, 1870.

FRANCEK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Zločinnost a bezprávi*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2011, 737 s. ISBN 978-80-7432-115-3

FRANCEK, J. *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, 2007, 543 s. ISBN 978-80-86182-91-9

HOFFMANN, F. *České město ve středověku*. Praha: Panorama, 1992, 453 s. ISBN 80-7038-182-5

JANIŠOVIÁ, J. – JANIŠ, D. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604*. Svazek I., Články 1-74. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, 592 s. ISBN 978-80-7502-248-6

JANIŠOVIÁ, J. – JANIŠ, D. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516-1604*. Svazek II., Články 75-190. 1. vyd. Praha: Leges, 2017, 703 s. ISBN 978-80-7502-266-0

JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Skriptorium, 2016, 478 s. ISBN 978-80-88013-37-2

JÁNOŠÍKOVÁ, P. - KNOLL, V. - RUNDOVÁ, A. *Mezínky českých právních dějin*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 215 s. ISBN 978-80-7380-251-6

KEJŘ, J. *Vznik městského zřízení v českých zemích*. Praha: Karolinum, 1998, 345 s. ISBN 80-7184-515-9

KLABOUC, J. *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*. Praha: Orbis 1967, 417 s.

KREUZ, P. *Postavení a působnost komorního soudu v soustavě českého zemského trestního soudnictví doby předbělohorské v letech 1526 – 1547*. Praha: Academia 2000, 419 s. ISBN 80-7184-837-9

MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha 1995, 269 s. ISBN 80-85903-01-6

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. Vydání. Praha: Leges, 2010, 640 s. ISBN 978-80-87212-39-4

MALÝ, K. *Delikty moci a odboje v díle Všehrdově a zemském právu 15. a 16. století*. In: Právněhistorické studie. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 7, Praha 1961.

MALÝ, K. *K českému trestnímu právu 15. - 16. století*. Rozpravy Československé akademie věd, roč. 72, sešit 4, Praha 1962.

MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. jr. (eds) *Městské právo ve střední Evropě. Sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19. – 21. září 2011, Praha*. Praha: Karolinum, 2013, 398 s. ISBN 978-80-246-2113-5

MALÝ, K. *K některým obecným otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách*. In: Malý, K. *Městské právo v 16. - 18. století v Evropě*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference uspořádané právnickou fakultou UK ve dnech 25. – 27. září 1979 v Praze. Praha: Univerzita Karlova, 1982.

MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách v 15. – 16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, 270 s.

MALÝ, K. *Tři studie o trestním právu v českých zemích v 17. a v první polovině 18. století*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016, 161 s. ISBN 978-80-246-3269-8

MALÝ, K. *Zločin a trest v české stavovské společnosti 15. - 16. století*. In: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám. Univerzita Karlova, Praha 1975, 485 s.

OBERPFALCER, F. *Vyznání na mučidlech*. Praha: F. Borový, 1937, 357 s.

SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze království českého XI. Prácheňsko*. Praha, 1936, 294 s.

SCHELLE, K. – BÍLÝ, J. *Dějiny českého soudnictví*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, 506 s. ISBN 978-80-7552-959-6

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, I. svazek A – Č*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, 971 s. ISBN 978-80-7380-562-3

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, II. svazek D – J*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 914 s. ISBN 978-80-7380-587-6

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, III. svazek K – M*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 877 s. ISBN 978-80-7380-602-6

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, IV. svazek N – O*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 839 s. ISBN 978-80-7380-624-8

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, V. svazek Pa – Právní*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 934 s. ISBN 978-80-7380-638-5

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VI. svazek Právní – Právo po*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 883 s. ISBN 978-80-7380-641-5

SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VII. svazek pra – Prob*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 829 s. ISBN 978-80-7380-648-4

- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, VIII. svazek Procesy (do roku 1949)*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, 877 s. ISBN 978-80-7380-656-9
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, IX. svazek Procesy (od roku 1950) - Pů*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 929 s. ISBN 978-80-7380-657-6
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, X. svazek R – Říš*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 813 s. ISBN 978-80-7380-671-2
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Stát*. Praha: Paseka, 2015, 649 s. ISBN 978-80-7432-652-3
- SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – ADAMOVÁ, K. – LOJEK, A. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Právo*. Praha: Paseka, 2017, 750 s. ISBN 978-80-7432-749-0
- SOLNAŘ, V. *Z dějin českého zemského práva trestního*. Praha 1921, 22 s.
- STIEBER, M. *Dějiny veřejného práva v střední Evropě. Kniha třetí: Právo trestní*. Praha 1933, 114 s.
- TULÁČEK, J. *Meč a váhy: O právu a jeho dlouhé historii*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Tuláček, 2010, 125 s. ISBN 978-80-904762-0-2
- URFUS, V. „Záští“ v Čechách v polovině 15. století. In: *Právněhistorické studie*. Nakladatelství Československé akademie věd, Sv. 3, Praha 1957.
- VANĚČEK, V. *Dějiny státu a práva v Československu*. Praha 1970, 534 s.
- VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1993, 67 s. ISBN 80-210-0791-5
- VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K. - KNOLL, V. *České právní dějiny*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 694 s. ISBN 978-80-7380-257-8
- WINTER, Z. *Kulturní obraz českých měst: Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha: Matice česká, 1892, 902 s.

Prameny:

CITRONIS, P. *Knih černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573 – 1630 s přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vydání, Rokycany: Státní okresní archiv Rokycany, b.r., 1994, 143 s.

ČÁDA, F. *Nejvyššího sudího Království českého Ondřeje z Dubé Práva zemská česká*. Praha: Česká Akademie věd a umění, 1930.

ČELAKOVSKÝ, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. XXXIII*. Praha, 1918.

JIREČEK, H. (ed.). *Codex iuris Bohemici. Tomi II. pars 2. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV.mi*. Praha, 1870.

JIREČEK, H. (ed.). *M. Viktorina ze Všehrd O právích země české Knihy devatery*. Praha: Všehrd, 1874.

JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská Království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha: Všehrd, 1876.

JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds). *Codex iuris bohemic. Tomi IV. par. I. sectio I. Jura et constitutiones regni bohemiae saeculi XVI*. Praha, 1882.

JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds). *M. Brikcího z Licka Práva městská*. Praha: Právnícká jednota, 1880.

JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds). *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*. Praha: Všehrd, 1882.

KALOUSEK, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. X*. Praha, 1890.

KALOUSEK, J. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. XI*. Praha, 1892.

KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a Zřízení o ručnicích)*. Hradec Králové: Scriptorium, 2007, 526 s. ISBN 978-80-86197-91-3

KYTKA, J. *Smolná kniha města Milevska*. Milevsko: Milevská vlastivědná knihnice, 1939, 48 s.

MALÝ, K. a kol. *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013, 783 s. ISBN 978-80-246-2117-3

PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivův domácích i cizích*. V. Praha, 1862.

REZEK, A. (ed.). *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, Praha, 1878.

6 Resumé

One of the characteristic features of the feudal estates of the realm was the effort to enforce legal standards into practice in order to enforce the effectuality of law and create forms of forcing the entire society, i.e. also the ruling class, to respect it. Criminal law had the key role in this.

Among the specific tasks of the feudal society, there was protection of the legal order against attacks from the side of the feudal public, and wide protection of public safety and order. Here, in the first place, belonged the act of opposing the law, non-recognition of the court authority, out of court and violent disputes solving that had a character of threats, violent behaviour and even arson and devastation of an opponent's property. This illegal behaviour was labeled as power. This delict consisted of attacks against life and freedom of the opponent and their property as well. Basically it was primarily about disobedience to the law, its disrespect and therefore about violent arbitrary action.

In judicial practice, delict of power was most often present in the form of declaration of private war. During the 16th century, when it came to delict of power, differentiation between serious forms - violent property empowerment, captivity and imprisonment of the opponent, arson or threat of arson, and milder, socially more acceptable forms - taking foreign ponds, enforcement of vassal benefits from foreign vassals, intrigues for the opponent's life, started. In more serious cases, there were no court proceedings and public power, i.e. regional territorial army, was used against the offender. Town privileges, under the obvious influence of customary law of the region, included similar protection.

Furthermore, estates criminal law took over the resistance movement delict that, with its nature, was coming close to power. Resistance movement was viewed as a behaviour in which the offender defied the court authority, i.e. rejected to obey the court's decision or its consequences. Even attack towards valets of provincial court was considered a resistance movement. During the 16th century, enactment of estates' general obligation to help the king when protecting the rule of law and authority of estates' courts under the penalty of loss of honor took place. Members of the resistance movement were prosecuted by the town privileges that were

exactly matching the concept of customary law of the region in the way that primarily disrespect of the law and court was considered resistance movement as well.

An attack against the personal rights of the individual, if it was accompanied by violence, was considered a crime of disturbance. The name of the delict came from understanding of violent behaviour as “riotous”, meaning behaviour in which the offender violently and illegally attacked the rights, property or health of the opponent. Provincial establishment 1549, same as town privileges, considered disturbance to be a lot of behavioural types: armed invasion to foreign lands, unreasonable armed threat to opponents or their real injury, tearing down or bringing an opponent down from a horse, beating the messenger and withdrawing delivered letters, violence against a party in a lawsuit, interference with the possession of land. Challenge to a duel was, in the 16th century, also considered as disturbance.

In the estate criminal law, we can find a variety of regulations that protected the public order. Gradually, a range of legal regulations emerged, mandating prosecution of criminals, considering refusing to assist their prosecution a crime and forbidding their harboring. Approving crimes, i.e. their public praise, was considered criminal behavior as well.

The problematics of layabouts, persons without any employment and income, was also a concern of the security issues. There were regulations enabling their arrest and imprisonment and also regulations enabling their punishing by forced working in favor of the feudals who captured them.

It's also important to mention the regulations forbidding public use of weapons. These regulations were finally anchored in the Establishment of rifles.

Criminal protection of property was also a key issue of criminal law. The importance of property protection was conditioned by the fact that it was the protection of the economic base of society. Criminal law first protected immovable property. Offenses against the legal order, such as power or rioting, if they had a property aspect, were considered extreme attacks against possession. In feudal practice, however, there were more frequent cases of minor attacks, such as “pych”,

which threatened the use of estate or violated the property rights of their owners according to the estate law.

One of the most dangerous attacks towards immovable property was the arson delict, whose hard punishment (burning a deliberate arsonist alive) and thorough regulation was mainly included in town privileges. In addition to the offense of arson, other offenses that accompanied it - opponent's injuries, theft during fire, refusal to help with the fire, or the neglect of reporting a fire - were considered criminal.